UNIVERSAL
LIBRARY
OU_204941
UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T82/S41V Accession No. T1975

Author శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులు

Title [illegible]

This book should be returned on or before the date last marked below.

కళాభివర్ధనీపరిషత్తు

వారకాంత

౫ అంకముల నాటకము

పండిత

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి ప్రణీతము

కళాభివర్ధనీపరిషత్తు

మీకే పుస్తకములు కావలసినను
... కో.,
నెం. 3993, ...
రాజమహేంద్రవరము ...

౨౮]

కలాభివర్ధనీపరిషత్తు

వారకాంత

౬ అంకముల నాటకము

పండితశ్రీపాదసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులవారిచే

రచియింపఁబడినది

రెండవ కూర్పు

కలాభివర్ధనీపరిషత్తునుండి

ప్రకటింపఁబడినది

౧౯౨౩

సర్వస్వామ్యసంకలితము వెల ౧—౦—౦

ఠ౧౩౮
T. 1975
T82
C841V
Checked 1965
CHECKED. 1951
CHECKED 1956

మల్లిడి సత్తిరెడ్డి గారిచే

రాయవరమున శ్రీ మేరీముద్రాశాలలో

ముద్రింపబడినది

Checked 1969

కలాభివర్ధనీపరిషత్తు

రాజపోషకులు

మ. రా. శ్రీ శ్రీరాజా సాయని వేంకటరంగారావు బహదరువారు మదరాసు

పోషకులు

మ. రా. శ్రీ	దామెర వేంకటలక్ష్మీనరసింహారావుగారు	వీరవరము
,,	సబ్బెళ్ల పద్దయ్యగారు	కొంకుదురు
,,	వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రిగారు	మదరాసు
,,	తూములూరి శివరామయ్యగారు బియే బియెల్ వకీలు	నెల్లూరు
,,	పాణకా శేషారెడ్డిగారు	పోట్లపూడి
,,	తిక్కవరపు రామరెడ్డిగారు	నెల్లూరు
,,	పాణకా వీరారెడ్డిగారు	అల్లూరు
,,	మల్లిడి సత్యనారాయణరెడ్డిగారు	కుతుకులూరు
,,	ద్వారంపూడి రామారెడ్డిగారు	అనపర్తి
,,	కత్తి చిన వేంకటరెడ్డిగారు	రంగూను

కథ

అనగనగా కల్లూరి వేంకటరావు అని ఒక బ్రహ్మచారి రాజమహేంద్రవరములో ఉండేవాఁడు. బియే పరీక్షకు చదువుచుండఁగా అతనికి ఒక వితంతువుమీద మోహము కలిగినది. అంతట ఆతఁడు యుక్తిచేసి ఆమెయింటికి రాకపోకలు మొదలు పెట్టెను. వేళాకోళాలు లోకాభిరామాయణాలు ప్రారంభమైనవి. ఇంట్లో ఎవరునులేనప్పుడు ఇద్దరూ కూడఁ కలిసికొన్నారు. పెండ్లి నిశ్చయమైనది.

అయితే మఱునాఁడే ఆమె మేనమామ యింటికి కాకినాడ వెళ్లవలసి వచ్చినది. అక్కడ ఆమెకు జబ్బుచేసి హెచ్చుకాఁగా తండ్రి రాజమహేంద్రవరము తీసికొనివచ్చెను. వేంకటరావు ఆమెను చూచుటకు వెళ్లి మంచము మీదనే కూర్చుండెను. ఆమె అతని చేతులలో తన చేతులనుంచి ప్రాణములు విడిచినది.

తరువాత అతఁడొకనాఁడు కోటిలింగాలకు స్నానమునకు వెళ్లి వచ్చుచుండఁగా ఒక వృద్ధబ్రాహ్మణునిమీదనుండి గుఱ్ఱపుబండి పోయెను. వేంకటరావు అతనిని ఆసుపత్రికి తీసికొనివెళ్లెను; గాని ఆతఁడు బ్రతుకలేదు. చచ్చిపోవుచు ఆబ్రాహ్మణుఁడు తన కొమార్తెను వేంకటరావునకు అప్పగించెను.

ఆమె అతని యింట చాల నమ్మకముగా పెరుగుచుండెను. వేంకటరావునకు ఇద్దరుముగ్గురు పిల్లనిచ్చెదమనివచ్చిరి. తుదకాతఁడు ఆమెను పెండ్లి యాడుటకు నిశ్చయించుకొనెను. వేంకటసోమయాజి అనే స్నేహితుఁడు ఆమెను వేంకటరాయనికిచ్చి మహావైభవముతో పెండ్లిచేసెను.

ఈకథ చాల చమత్కారముగా పెంచి వ్రాయఁబడినది. గ్రంథము పేరు అనాథబాలిక. అచ్చులో నున్నది. వెల 0—12—0

కలాభివర్ధనీపరిషత్తు

రామవరము, గోదావరిజిల్లా

కళాభివర్ధనీపరిషత్తు

రాయవరము—గోదావరిజిల్లా

యజమానులు పండిత శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు

ఈపరిషత్తునుండి నవలలు, నాటకములు, పద్యకావ్యములు, చరిత్రలు, విమర్శనములు మున్నగు గ్రంథములు ప్రకటింపఁబడుచున్నవి. మాగ్రంథములు అన్నియు అద్భుతకథా కల్పనా విలసితములై, మనోహరవర్ణనా బంధురములై, సముదారభావ పూరితములై, మనోజ్ఞపదలలితమగు నిర్దుష్టభాషలో వ్రాయఁబడి తళతళలాడు వెండిరేకులవంటి కాగితములమీద మిలమిల మెఱయు ముత్యములఁబోలు అక్షరములతో ముద్దులు మూట గట్టు నట్లుముద్రింపఁబడి ప్రకటింపఁబడుచున్నవి. మాపరిషత్తు నుండి

ప్రబుద్ధాంధ్ర

అను సచిత్రమాస పత్రిక గూడ ప్రకటింపఁబడుచున్నది. ఈపత్రికను పెద్దపెద్దలు చాల ఘనముగా పొగడి యున్నారు. ఇందు వ్యాఖ్యానములు అను శీర్షికక్రింద లోకవృత్తములు చాల చక్కఁగా విమర్శింపఁబడుచున్నవి. సంవత్సరమునకు

చందా 2—0—0

గీతమంజరి

ఈపేరుతో వివిధవిషయములను గుఱించి వ్రాయఁబడిన గీతములు ప్రకటింపబడినవి. ఇందలి లేఖినీగీతము, కర్షకగీతము మున్నగు వానిని అనేకులు మెచ్చుకొనియున్నారు. రెండవ కూర్పు అచ్చులో నున్నది. వెల 0—8—0

పండిత శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారిచే

వ్రాయఁబడిన యితరగ్రంథములు

వీరపూజ	భారతీయవీరుల చరిత్ర	1—0—0
శ్మశానవాటిక	పేరుపొందిన నవల	1—0—0
మిథునానురాగము	పొగడ్తలందిన నవల	0—12—0
రామదేవవిజయము	నాటకము	0—6—0
సాహసికరాజపుత్రము	,,	0—6—0
శృంఖల	విమర్శనము	0—6—0
విజయనగరరాజులకథలు		0—8—0
చిత్తూరురాజులకథలు		0—4—0
ఢిల్లీచక్రవర్తులకథలు		0—4—0
గోల్కొండనవాబులకథలు		0—2—0

కళాభివర్ధనీపరిషత్తు — రాయవరము — గోదావరిజిల్లా.

పీఠిక

ఈగ్రంథముయొక్క పేరును బట్టి యిది రెండవకూర్పు; గాని మొదటి కూర్పునకును దీనికిని ఏమియు సంబంధము లేదు. కథ అంతయు మార్చినది. పాత్రలు కొన్ని క్రొత్తవి చేర్పఁబడినవి. ప్రాఁతవి కొన్ని తొలఁగింపఁబడినవి. ఈతీరున అన్నివిధములను ఇది క్రొత్తనాటకము. ఇది మొదటి కూర్పు.

ఇది శ్రీరాజా మంత్రిప్రగడ భుజంగరావుబహాదరు వారి వారకాంత అను గ్రంథమును అనుసరించి వ్రాయఁబడినది; గాని మూలకథకును, దీనికిని చాల వ్యత్యాసము ఉన్నది. కొన్ని కారణముల వలనకథయిప్పటివఱకును కొనితేఁబడినది. గ్రంథము చదువునపుడు పాఠకులకు ఆవిషయము విశద మగును.

చాలకాలమునుండి దీనిని ప్రకటింపనుత్సాహము కలదు. అది యిప్పటికి నెఱవేఱినది. ఈచిన్ని నాటకమును వినీతుఁడనై ఆంధ్రసోదరుల యెదుట నుంచుచున్నాను.

మహేంద్రవాడ — ఇట్లు

దుందుభిమాఘపూర్ణిమ — గ్రంథకర్త

ఇందలి పాత్రలు

పురుషులు

కేశవరావు

రామదాసు

నారాయణశాస్త్రి

గోపాలశాస్త్రి

వేంకటరాయఁడు

వెంకయ్య

సుబ్బారాయఁడు

వేంకటరావు

సుబ్బయ్య

వెంకన్న

స్త్రీలు

లక్ష్మి

పద్మాక్షి

కనకాంగి

పాప

చతురిక

పార్వతి

శ్రీ

వా ర కాం త

నాంది—ప్రస్తావన

శ్రీకలితుండ నైతి సరసీజముఖీ, సగమేనఁ దాల్చి నిఖి
లోకము లెల్ల మెచ్చ నని లోలత నన్గొనియాడియాడి, మా
యాకలితుండవై శిరమునందు మఱొక్కతెఁ దాల్చి తన్న గౌ
రీకమలాస్య ముద్దుగొని ప్రేమముఁ జూపు భవుండు ప్రోచుత౯

సూత్రధారుఁడు—(ప్రవేశించి) అదిరా, ఇంకను నిశ్చితసమయము గాలేదు. అయిన నప్పుడే నాటకశాల యంతయును నిండి క్రిక్కిరిసిపోయినది. నటరాజానుగ్రహమా? రూపకనామప్రభావమా యిది? ఔరా, నేఁడిచ్చటఁ జేరినవా రందఱును రసికులే. మా ప్రయాస వ్యర్థము గాదు. (ముందునకుఁ జూచి చేతులు జోడించి) రసికుల యెదుట ఇది విజ్ఞాపనము.

గీ. కార్యపరతంత్రులగువారి గౌరవమ్ము
బుధులగు విమర్శకుల రుచితూలకమ్ము;
చెలిమి, పగయును మూటమ్ము సేయకున్న
నదియె గరువమ్ము, కర్తల కదియె పూజ.

కాలము వాయువేగమనోవేగములఁ జనుచున్నది. మాయుత్సాహమును అందుల కనురూపముగ పొంగి పొరలుచున్నది. నటులను నేనేల ఆనకట్టలు వేయవలెను? ఇదిగో తరలితిని—

(పోఁబోవుచు)

నటుఁడు—(ప్రవేశించి—సూత్రధారుని చేయిపట్టుకొని నిలిపి) బావా,

తొందర వలదు. గంట యోర్చినవారికి నిమిషము కష్టము గాదు. సభాస్తారుల యెదుటఁ జదువు మని గ్రంథకర్త పండిత శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి యీచీటి నంపెను.

(ఇచ్చును)

సూత్రధారుఁడు—(అందికొని) ఇదే చదువుచున్నాను. ఓ సభాసదులారా,

గీ. నూతనగభీరభావబంధురులు మీరు
గోల సుకుమారి నాకవితాకుమారి:
ముగ్ధయై పిఱుంద డాఁగిలిమూఁత లాడు
భావకౌముది విహరింపఁ బ్రార్థనమ్ము.

ఇఁక నొకటి;—

చ. గతిచెడి, నీతిమాలి, మనకంటె నొకించుక హెచ్చుగా సధః
పతనము గన్న రోచెలుల వర్తనముల్ సరిసేయఁగా బహి
ష్కృతి కరణీయమో, చదువు చెప్పి వివేకము గొల్పి కూర్మి నం
చితగతి నేర్ప నౌనొ, యెటు సేయుట ధర్మమొ చర్చసేయుఁడీ:—

(నిష్క్రమించును

ప్రథమాంకము—ప్రథమరంగము

ఊరిబైట శివాలయపు కోనేరు గట్టు

(సుబ్బారాయుఁడు, వేంకటరావు కూర్చుండియుందురు)

వేంకటరావు—సుబ్బారాయుఁడుగారూ, ఇంతకును బోగమువాళ్లు అంటే మీకంత పట్టుదల యెందులకు?

సుబ్బారాయుఁడు—మిమ్మ నేనడిగే మాటగూడ అదే. ఏదో పూర్వు లేర్పఱిచిన నియమము. దానిని మనము ఉపయోగించుకొనకున్న మానె, దుర్వినియోగము చేయకుండినఁ జాలును.

వేఁకట—అయితే పూర్వు లేర్పఱిచినంత మాత్రమున ఈకాలమున దానిని మనము అంధప్రాయముగ అనుసరింపవలసినదేనా? మన బుద్ధికుశలతకు వినియోగము వలదా? మన స్వాతంత్ర్యమును నిలుపుకొన నక్కఱ లేదా?

సుబ్బా—బుద్ధికుశలతను వినియోగించుకొనుటకును, స్వాతంత్ర్యమును నిలుపుకొనుటకునుమూలము పూర్వులనిర్ణయమును తలక్రిందులు సేయుటయేనా?

వేఁకట—సంస్కరణము అక్కఱ లేదంటారా మీరు?

సుబ్బా—చేయఁడి. అయితే దానికి మీకు ఒరవడి యేమి?

వేంకట—చూడండి పాశ్చాత్యసంఘమును?

సుబ్బా—నేనుగూడ అదే చెప్పుచున్నాను. చూడండి పాశ్చాత్య సంఘమును.

వేంకట—మీయభిప్రాయము నాకు తెలియుట లేదు.

సుబ్బా—పాశ్చాత్యులలో నృత్యమును, అభినయమును ఉన్నవి గావా?

వేంకట—అవును.

సుబ్బా—అవిగూడ మనకు ఉండవలెనా అక్కఱలేదా?

వేంకట—ఉండవలెను.

సుబ్బా—వానిని వారెట్లు ఉపయోగించుకొనుచున్నారు? వారి నృత్యమును మీరు చూచియేయుందురు.

వేంకట—చూచినాను. చాల ఆనందమైనది.

సుబ్బా—వారు నూర్గురో, ఇన్నూర్గురో చేరినంతమంది స్త్రీలును పురుషులును కలిసి—ఒకస్త్రీయు, నొకపురుషుఁడును కాఁగిలించుకొని నృత్యము సేయుదురు. ఎవనిభార్యతో వాఁడు నృత్యము సేయఁగూడదు. ఒకమాఱు నృత్యము చేసిన వారితో రెండవమాఱు నృత్యము సేయఁగూడదు. ఈసంగతులుగూడ మీకు తెలిసియుండును.

వేంకట—తెలియును.

సుబ్బా—మఱి మనలోఁగూడ నృత్యకళ ఉండవలెనుగాదా?

వేంకట—ఉండవలె ననుటకు ఇది రెండవమాఱు.

సుబ్బా—నాకు బోధపడుటకు అడిగినదే పదిసార్లు అడుగుట అలవాటు. తమకు కోపము వద్దు. మనసంఘములో భోగమువాళ్లు—అనఁగా అకులముసంగతి గాదు. పెండ్లిచేసికొనకుండ సానులుగా నుండు స్త్రీలు ఉండఁగూడదుగాదా?

వేంకట—మేము పట్టుదలతో వాదించే విషయ మదే.

సుబ్బా—చిత్రము. మఱి మననృత్యకళకు వినియోగ మెట్లు?

వేంకట—(ఆలోచన నభినయించుచు) ఇది యోచింపతగినదే.

సుబ్బా—అంత యోచన యెందులకు? పాశ్చాత్యులలో మన వేశ్యల జాతివంటి ప్రత్యేకజాతి యొకటి లేదు; గాన మనలోఁగూడ వలదు. వారు ఒకని భార్య నొకఁడు కాఁగిలించుకొని నృత్యము చేయుదురు; గాన మనముగూడ—అట్లే—

వేంకట—(మొగము చిట్లించుకొనును)

సుబ్బా—ఏమి? చూడండి పాశ్చాత్యులను?

వేంకట—మనము నృత్యమునే తీసివేసికొనిన బాధ యేమి?

సుబ్బా—బలే! అయితే స్వామీ! పాశ్చాత్యులు ఒకని భార్యను ఒకఁడు కాఁగిలించుకొనుట కైన నంగీకరించి నారు; గాని నృత్యము తీసి వేసికొనలేదే?

వేంకట—అట్లని మనలో వ్యభిచారమున కని ప్రత్యేకముగ నొక జాతి యుండవలసినదేనా?

సుబ్బా—వేశ్యల వృత్తి వ్యభిచారమే యని మీ రెట్లు చెప్పెదరు?

వేంకట—ఇప్పుడు వాండ్రు చేయుచున్న దేమి?

సుబ్బా—నృత్యమును అభినయమును సభలలోఁ బ్రదర్శించి మనల నానందపెట్టి ఎంతో కొంత ధన మార్జించి కాలము పుచ్చుట.

వేంకట—వాండ్రు వ్యభిచరించుట లేదా?

సుబ్బా—భర్త లుండినను వ్యభిచరించు సంసారిణుల సంగతి?

వేంకట—(శిరఃకంపము గావించి) సరే మీ యుపన్యాసము కానిండు.

సుబ్బా—భారతజాతియొక్క సాంప్రదాయములు వేఱు. ఇతరజాతుల కన్నిటికిని సాంప్రదాయములలో నేదో యొకింత సంబంధము ఉన్నది; గాని భారతజాతిని బోలినది మఱిలేదు. అన్నివిషయములయందును దీనికి ప్రత్యేకతయే. కుండలు చేయుట కొక జాతి. రెండవజాతివాఁ డావని చేయఁడు. బట్టలుతుకుట కొక జాతి. అయుష్కర్మ చేయుట కొక జాతి. బట్టలు నేయుట కొక జాతి—

వేంకట—వ్యభిచరించుట కొక జాతి.

సుబ్బా—అదే పొరబాటు. భారతదేశమున వర్ణాశ్రమాచారధర్మముల నేర్పఱిచినవారిమీఁద మీకెంత కోప మేల కలిగినదో తెలియదు. భోగము వాండ్రమీఁద మీకిట్టి కటాక్ష మేల కలిగినదో తెలిసికొనఁజాలకున్నాను. వేశ్యాకులము వ్యభిచరించుటకు గాదు.

వేంకట—(తలయూఁచి) సరే చెప్పండి.

సుబ్బా—ఇప్పటికిఁగూడ ఆనిబంధన ప్రకారము ఎవరి వృత్తిని వారే

చేసికొనుచున్నారు.

వేంకట—లేదు. మదరాసు పట్టణాలలో బట్టలుకుట్టువారందఱును సాకలిగారు. ఆ సంపర్కము చేయువారందఱును మంగళ్లుగారు. వారిలో పిళ్లలున్నారు. మొదలియారులున్నారు. నాయుడులున్నారు. తురకలున్నారు.

సుబ్బా—అట్లే నృత్యమునుగూడ ఇతరస్త్రీలు—

వేంకట—అదేమన్నమాట? అది వ్యభిచరించు స్త్రీలలోనున్న విద్య.

సుబ్బా—అయితే వ్యభిచారమును మీరు విడిచిపెట్టరు కాబోలు.

వేంకట—(పెద్దనవ్వునవ్వి) అతికినది శ్లేష.

సుబ్బా—అయితే యుక్తికూడ అతుకవద్దా? మీరు పాశ్చాత్యులను గుఱిపెట్టుకొని సానులు ఉండకూడదనుచున్నారు. వారినే గుఱిపెట్టుకొని మన సంఘము—స్త్రీపురుషులు కలిసిమండీ నృత్యము చేసి ఏల యానందింపఁగూడదు?

వేంకట—ఇందులకు నేను అంగీకరింపను. పాశ్చాత్యదేశములయందలి శీతోష్ణస్థితి వేఱు. మనదేశపు శీతోష్ణస్థితి వేఱు. వారి యాచారములన్నీ మనకు వ్యతిరేకమే. మనదేశము స్త్రీలకంతటి స్వేచ్ఛ యిచ్చుటకు వీలు లేదు. మన సంఘము అందులకు అంగీకరింపదు.

సుబ్బా—ఎవరో కొందఱు మీవంటి స్వపక్షపరపక్ష నిర్ధామధాములు—కోపము వద్దు, వలదనిన నృత్యాభినయములను విడిచిపెట్టుకొనుటకును, వానియందు ఆఱితేఱిన వేశ్యల నాదరింపకుండుటకును మాత్రము సంఘము అంగీకరించునా? పాశ్చాత్యదేశముల శీతోష్ణస్థితులు వేఱయినచో పాశ్చాత్యసంఘము మనకుదాహరణము కావచ్చునా? అక్కడ పదునాలుగేండ్లు దాఁటనిదే కన్యలు రజస్వలలు కారు. మఱి యిక్కడ గూడ అట్లగుట కేర్పాటులు చేయఁగలరా? వారి యాచారములన్నీ మనకు వ్యతిరేకమే అంటారు గాని వారివలె నుండవలె నని ఉబలాట మెందులకు?

వేంకట—అట్లని పాశ్చాత్యులను అనుకరింపవలదంటారా?

సుబ్బా—ఎందులో? ధైర్యస్థైర్యములయందు, పట్టుదల యందు, స్వదేశమతాభిమానములయందు, ఇంకను మన సంఘమునకు వినాశకములు కాని యిట్టి సకలవిషయములయందు ననుకరింపుఁడు. అట్లు అనుకరించిన మన మింతకు ముందే బాగుపడియుండమా?

వేంకట—సరే. ఇదంతా మఱియొక విషయము. సంసారిణులు పురుషులతోఁ గలిసి గాని, ప్రత్యేకముగ గాని సభలలో గాని మఱియెక్కడను గాని నృత్యము చేయఁగూడదు.

సుబ్బా—నృత్యాభినయములనుగూడ విడిచిపెట్టఁగూడదన్నమాటేనా?

వేంకట—అ—న్న—మా—టే—మ—ఱి

సుబ్బా—సానులు ఉండఁగూడదాయె. సంసారిణులు గజ్జె కట్టఁగూడదాయె. ఇఁక సంసారిణులు అయ్యుండియు వ్యభిచరించువారం ద్రున్నారు; గాని సభలకు వచ్చి నృత్యము చేయలేరు. అభినయింపలేరు.

వేంకట—అవి చిన్నతనమునుండియు నలవాటు కావలెను.

సుబ్బా—తుద కన్ని మీరే చెప్పెదరు. నిజముమాత్రము అంగీకరింపరు. ఒకవేళ ఏసంసారిణియైన—వ్యభిచారము చేయుచున్నది సుమండీ. నృత్యము సేయునేని, అభినయింపఁగల దేని ఆసభలోఁ గూర్చుండుట మనకు తప్పు. అది అవమానకరము.

వేంకట—ఏల?

సుబ్బా—పాశ్చాత్యులు గూడ పెండ్లిమాని నృత్యమునే యావజ్జీవమును ప్రధానవృత్తిగాఁ బెట్టుకొనిన స్త్రీని ఆకళలో నారితేరినచో బ్రహ్మరథము గూడఁ బట్టెదరు. గాని వ్యభిచారము వృత్తిగాఁ బెట్టుకొనిన అంగీకరింపరు.

వేంకట—వారికి వ్యభిచారము పనికిరాదు

సుబ్బా—ఎందుకు లెండు. ఒకజాతిని గురించి మఱియొక జాతివారు సూక్ష్మవిమర్శన చేయఁగూడదు.

వేంకట—దానికేమిగాని వీరేశలింగముపంతులుగారు ఆకాలములో

ఈవేశ్యలను గుఱించి చాలపని చేసినారు. అప్పుడు వేశ్యలనోళ్లలో కరక్కా-
యలు పడినవి. విటుల యాటలు కట్టుబడినవి.

సుబ్బా—ఇప్పుడో?

వేంకట—వేశ్యలదే రాజ్యముగా నున్నది. విటులకు లోటు లేదు.

సుబ్బా—కారణము?

వేంకట—పంతులుగారి యనంతరము మఱల అంతటివారు ఈయుద్యమమును చేపట్టకపోవుటయే.

సుబ్బా—అదే భ్రాంతి. పంతులుగారి కాలములో భోగమువాండ్రు మన్నుగొట్టుకొనిపోలేదు. విటులు తగ్గిపోలేదు. "మేము భోగముమేళము ఉన్న సభకుపోము" అని ప్రతినపట్టినవారు;—"ఈవ్రతము జీవితాంతమువఱకు కొనసాగింతు" మని నిండుసభలలో సంతకములు చేసినవారు, ఈయుద్యమమున పంతులుగారిచే మెచ్చుకొనఁబడినవారు కొందఱు—కొందఱు మాత్రమే—ముఖ్యులుసుమండీ—నాఁటినుండి నేఁటివఱకు సానులను విడువలేదు—

వేంకట—అక్రమము. మీరు పచ్చి అబద్ధము లాడుచున్నారు.

సుబ్బా—ఈవిషయమును తరువాత మీకు ఋజువు చేసెదను. ఇది వినండి. పంతులుగారి ప్రయత్నమువలన సంఘమున మార్పు జరుగలేదని గాదు. ఫలము కలుగలేదు.

వేంకట—ఎట్లు?

సుబ్బా—కొన్ని కుటుంబములలో శుభకార్యములకు, పండుగలకు, మిత్రుల గమనాగమనములయందు భోగముమేళములను పెట్టుట తగ్గినది. ఇంతవఱకే పంతులు ప్రతిష్ఠ. దీనివలన వేశ్యలలో గానవిద్యావైదుష్యము, నాట్యాభినయముల నేర్పు, తదభిలాషయు సన్నగిల్లినవి. రసికులకు నాట్యాభినయములయెడలఁ గల యభిలాష చంపుకొనవలసివచ్చినది; గాని విటులకు భోగాభిలాష చంపుకొనవలసిన యవసరము రాలేదు. వేశ్యలలో పడుపువృత్తి తగ్గలేదు. నాట్యాభినయముల స్థానము నది యాక్రమించినది.

వేంకట—(తలయూఁపి) సరే చెప్పండి.

సుబ్బా—పంతులు కలము పట్టకపూర్వము సంఘమునకు భయపడెడి విటులు కొందఱుండెడివారు. వారు వేశ్యల యిండ్లకు అతిరహస్యముగాఁ బోయెడివారు; గాని తరువాత చేసిన సంతకములకును, పట్టిన వ్రతములకును, జంకి ముసుఁగులు వేసికొని వేశ్యల కొంపఁ దూరు సంస్కర్తలు విటుల సంఖ్యను హెచ్చించిరి.

వేంకట—ఇందులకు నేనంగీకరింపను. ఇది అతిశయోక్తి.

సుబ్బా—తరువాత మీకిది యొకనాఁడు ప్రత్యక్షము కానెదను. ప్రకృతము. నాన్కోఆపరేషనులో వేశ్యాబహిష్కారముగూడ చేరినది. గాంధిగారు వేశ్యల వ్యభిచారమువలన ఆంధ్రదేశము కుళ్లిపోయిన దనుచున్నారు.

వేంకట—అవును.

సుబ్బా—వారు వేశ్యాబహిష్కారమును వీరేశలింగముపంతులుగారికంటెను తీవ్రముగ నుపదేశించుచున్నారు.

వేంకట—అవును.

సుబ్బా—ఫలము?

వేంకట—సున్న.

సుబ్బా—నిజము చెప్పినందులకు ఆనందము. వారి శిష్యులు, నాన్కోఆపరేటర్లలో ప్రముఖులు, క్రొత్తవారికి గురువులు,—ఏమిచేయుచున్నారు?

వేంకట—చీటికినిమాటికిని బోగముమేళములు పెట్టించుచున్నారు వేశ్యలు ముతకగుడ్డలు కట్టిన చాలును. వాండ్రను "స్వదేశీబోగమువాం"డ్రనిపిలుచుచున్నారు.

సుబ్బా—ఇంక నొక పేరున్నది.

వేంకట—గాంధిగారి బోగమువాండ్రు—

సుబ్బా—హరహరా, దేశస్థితి యిట్లున్నది. సాధ్యాసాధ్యవిచారణ లేదు. అవసరమా అనవసరమా యనుచర్చ లేదు. కేవలము పాశ్చాత్యుల యను

కరణము. అది మంచివిషయములలో మాత్రము గాదు.

వేంకట—నాల్గుదినములలో మదరాసులో పెద్ద సభ జరుగుచున్నది అందు ఈవిషయము చర్చకు వచ్చును. నేను ఆసభకు వెళ్లుచున్నాను.

సుబ్బా—పోయిరండు. బాగావినవలెను.

వేంకట—మీరు వేసిన ప్రశ్నలలో కొన్ని యోచింపవలసినవి గలవు. వానిని గురించి విచారణ చేసెదను.

సుబ్బా—సంతోషము. మీరు వేశ్యల నుండనిచ్చినను సంతోషమే లేకున్నను సంతోషమే. నృత్యమును అభినయమును నశించిపోకుండమాత్రము చూడుడు. మానసంరక్షణమునకు వస్త్రములు గట్టుకొనుట అవసర మనుట యెఱుఁగని ఆటవికులు మొదలు ఇంటిలోఁగూడ స్త్రీలకు ఆపాదమస్తకము బురకాలను తగిలించియే యుంచు సంశయాత్మకులవఱకును గల సకలజాతులయందును ఈరెండుకళలకును మహోన్నత సత్కార మున్నది.

వేంకట—అవును.

సుబ్బా—సంధ్యావందనమునకు సమయ మగుచున్నది. స్వామిదర్శనమునకు వేళ యగుచున్నది. ఇఁక ఈప్రస్తావన చాలింతము. దయచేయండి ముందు సంధ్యావందనము చేసికొందము

వేంకట—నేను మఱచిపోయినాను.

సుబ్బా—ఏల? పాశ్చాత్త్యులు వారి మతాచారములను విడువరే?

తెరదింపవలెను

ప్రథమాంకము—ద్వితీయరంగము

(అంతఃపురమున సోఫామీఁదఁ గూర్చుండి లక్ష్మి ప్రవేశించును)

లక్ష్మి—(సవితర్కముగా) నేఁడింకను నాథుఁ డేల రాఁడయ్యెను? (గడియారముఁ జూచి) తొమ్మిదిన్నర యైనది. ఇఁక పది యగునా? పదింటికి నాథునకు నిద్రాసమయమా! నేఁడు రామాయణపాఠమునకు అనధ్యాయమా?

నేఁడు సీతాకల్యాణము కాదూ? కాదూ? ఔనదియట్లే, ఏది ప్రియమో అది దూర దూరమునకుఁ బోవును. వినుటానికి నాకే యిట్లున్నది. ఆసీతారాముల కెట్లుండునో? (నవ్వుకొని) అయ్యో, నేను విను నంతవఱకు సీతారాములకు పెండ్లి కాదనుకొనుచున్నాను. అది యైయెన్ని యుగము లైనది? అంతయు నైపోయినది; గాని నాయెదుట నేఁడు జానకి పెండ్లికొఱ కెదురుచూచుచున్నది. రామచంద్రున కాధ్యానమే లేదు. నేఁడు చూడఁగా నాథునకుఁగూడ నామీఁద ధ్యానము లేనట్లున్నది. (ముందునకుఁ జూచి బల్లమీఁది మల్లెపూలదండలను జూచి) నేఁడు మల్లెపూవులకు కఱవు వచ్చినది. తెలివితక్కువ పార్వతి (ఒకదండయెత్తి) దీని కైదు పేటలు కట్టె, (ఇంకొకదండయెత్తి) దీనికిమూఁడు పేటలే కట్టినది. (యోచన నభినయించి తలయూఁపి) ఇది బాగానే యున్నది. ఆలస్యము చేసినందులకు శిక్షగా హృదయేశ్వరునకు నేఁడు ఈచిన్నిదండనే వేసెదను. అంతే కావలెను. ఏమి? వేళ యేల తప్పవలయును? (తిరిగి యోచన నభినయించి) ఇది తగదు. ధర్మము గాదు. సరసము గాదు. ఇందు సుఖము లేదు. ఆనందము లేదు. నామెడలో నున్న హారమువలన నాకనులకు తృప్తి కలుగదు. హృదయమునకు వికాసము గలుగదు. ఇది ప్రాణేశ్వరుని వక్షస్స్థలము నలంకరించిన నాకెంత నేత్రానందము. ఆసౌభాగ్యమును దిలకించిన నెంత యానందము. ఈశిక్ష గాదు. నానాథుఁడు వచ్చునప్పటికి నేను పరుండి నిద్ర నభినయింతును. (అని శయ్యమీఁదికిఁ బోయి పరుండి అంతలో లేచి కూర్చుండి) ఇది తగునా? నేను ప్రత్యుత్థానము చేసి కౌఁగిటఁ బొదివిపట్టకున్న నాథుని మనసు చివుక్కుమనదూ? ఏమి చేయుదును? (యోచించి) యోచనలతోడనే కాలము గడచిపోవుచున్నది. అప్పుడేమి తోఁచిన అది చేసెదను. (సవితర్కముగా) అమ్మో, మనోహరునకు కష్టము గలిగించు తలంపు గలుగునేమో? —ఊరకుండుటమంచిది. ఎట్లూ? పలుకకుండఁగనా? అమ్మనొయ్యా, అది నావలన కాదు. ఏమియుఁ జేయక యూరకుందును. —అయ్యో, నాకుమతి పోవుచున్నది.

(అప్పుడు కేశవరావు ప్రవేశించును)

కేశవరావు—(స్వగతము) ఆకర్ణుడు నానఁనిపించుకొనుట కింత పట్టినది. ఇఁక నిక్కుడ నెంత పట్టునో? నిజముగా నీ కార్యమును గురించిన ప్రతిప్రయత్నమునందును నాకు తల ప్రాణము తోఁకకు వచ్చుచున్నది. (యోచించి) కష్టము లేకున్న సుఖము అధిక మెట్లగును?

(లక్ష్మి వెనఁ జూచుచు ద్వారమువద్ద నిలిచియుండును)

లక్ష్మి—(స్వగతము) ఇంకను ఆలస్యమా?

(అప్పుడు గడియారము పదిగంటలు కొట్టును)

లక్ష్మి—(స్వగతము) అబ్బా, అప్పుడే పదిగంట లైనది. స్నేహితులతో నాటకము చూచుటకుఁ బోయియుందురా? (యోచించి) మెట్లకడకును బోయి చూచివచ్చెదను.

(అని మంచము దిగి కొంచెము ముందునకు నడచి మోమెత్తి కేశవరాయనిఁ జూచి ఆశ్చర్యముతో)

ఇంత దొంగతనమా? (అని యాతనిం గౌఁగిలించుకొని సోఫా చెంతకు గొనిపోవుచు) ఈగడుసుఁదన మెప్పటినుండి?

కేశవ—(పలుకక మందహాసము చేయుచుండును)

లక్ష్మి—ఈమౌన మెప్పటినుండి? (అని కేశవరాయుని సోఫామీఁద కూర్చుండఁజేసి తాను ప్రక్కను గూర్చుండి) ఏమి మాటలాడరూ? (అని మోము వెనకు చిఱునవ్వుతో చూచును)

కేశవ—నేఁడేమైన వింత లున్నవా?

లక్ష్మి—లేకేమి? అన్నియు వింతలే. ఇది యొక వింత— మఱియొక వింత యున్నది. నేఁడు పార్వతి మల్లెదండలు ఒకటి పెద్దదిగను, ఒకటి చిన్నదిగను గ్రుచ్చినది. (అని పెద్దదండ కేశవుని మెడలో వేసి చిన్నదండ చేతఁ బట్టుకొని) ఇది మీకు చాల బాగుగ నున్నది. (అని మెడలోని దండను సవరించును)

కేశవ—(స్వగతము) నాహృదయమును రంజించుటకు లక్ష్మి యున్ని విధములఁ బ్రయత్నించుచున్నదే. దీనియేడల నేఁడు నేనప్రియము చేయవచ్చునా? (యోచించి) నిజముగ నిది అప్రియ మగునా? కాదు. లక్ష్మియెడల నేను ద్రోహము తలంచుట లేదు. ఇది అప్రియము గాదు.

లక్ష్మి—(భర్తముఖము జూచుచు) ఏమో దీర్ఘాలోచన చేయుచున్నట్లున్నది. నేఁడేమియు నప్రియము సంఘటిల్లలేదుగదా?

కేశవ—అ—ప్రి—య—మే—గా—దు. (సంకోచించును)

లక్ష్మి—అది యేమైన నేమి? నామనస్సు తత్తరపడుచున్నది. (హృదయముమీఁద జేయిడికొని) గుండెలు తటతట కొట్టుకొనుచున్నవి. మనస్సున కారాట మగుచున్నది. (భర్తవక్షస్థలముమీఁద చేయిడి) అమ్మో, మీగుండెలుగూడ కొట్టుకొనుచున్నవి. ఏల? అప్రియము గాదూ?

కేశవ—కాదు. అప్రియ మనుటకు వీలులేదు; గాని నెలదినముల వియోగము.

లక్ష్మి—(ఉలికిపడి) ఏమి వియోగమా? నెలదినములా? ఎవరికి? మనకు కాదుగదా?

కేశవ—మనకు గాకున్న నున గుండె లేల కొట్టుకొనును?

లక్ష్మి—నాకేమో భయ మగుచున్నది. (అని భర్త యురమునఁ దన శిరము నానించి) వియోగము రాకుండఁజేయు నుపాయములు లేవా?

కేశవ—లేవు, లక్ష్మి లేవు. (అని యామెనుబొదివిపట్టి) నేను నెలదినములు చెన్నపట్టణములో నుండవలెను.

లక్ష్మి—అయిన నేనును వచ్చెదను. ఇఁక వియోగ మేల?

కేశవ—నీవు రాఁగూడదు.

లక్ష్మి—కోర్టునకుఁ బోయెదరో?

కేశవ—కాదు. అట్లయిన నీకభ్యంతర మేమి? ఒక బొంబాయిస్నేహితుఁడు చెన్నపట్టణము వచ్చుచున్నాఁడు. ఆతఁడు నెలదినము లచ్చట

తనతో నుండుటకు రమ్మని వ్రాసినాఁడు. ఆయనగారివద్ద సెలవు తీసికొనుట కైనది.

లక్ష్మి—ఆతనికి పెండ్లి యైనదా?

కేశవ—లేదు. బ్రహ్మచారి.

లక్ష్మి—(భర్తను విడిచి నిస్పృహతోడను, ముంగోపముతోడను) అట్లయినఁ బోవుఁడు. మీకు బ్రహ్మచారులతో స్నేహము మెండాయెను. అక్కడ సెలవు పుచ్చుకొనుట కైన దనుట యిఁక మాఱుపలుకవద్దనుట కాఁబోలు. పోయిరండు. ఇంతమాత్రమున కింత యేల? (అని లేచి శయ్యామీఁదికిఁబోయి అవ్వలి మొగమై పరుండును)

కేశవ—(స్వగతము) ఇఁక పలుకరించిన ప్రయోజనము లేదు. ప్రయాణమునకు సమయ మగుచున్నది. (అని మెడలోని మల్లెదండను దీసి బల్ల మీఁద నుంచి) లక్ష్మి సవతితోడి కాపురపు లక్షణము లప్పుడే వెల్లడించుచున్నది. (లేచి) ఇంతమాత్రమున ధైర్యము గోలుపోయిన నేమగును? ఈమె ప్రణయలహరి నా ప్రణయసాగరమున సంగమించినది. ఇఁక నా క్రొత్తప్రణయవాహినికి స్వాగత మీయవలదా? (ద్వారము చెంతకు వచ్చి లక్ష్మిదెసఁ జూచుచు) నేను వెళ్లుట నీకు ప్రత్యక్షముగ నెట్లు తెలియదో యీ వియోగవ్యథ గూడ తెలియకుండ నట్లే కడచిపోవుఁగాక. లక్ష్మీ,

గీ. కలవు నా ప్రేమలహరికి గతులు రెండు
వంచన మెఱుంగ దుశ్చింత పజ్జ నరుగ;
స్వీకరించెద శృంగారవీరభోజ్య
మలఘుదక్షిణనాయకాధ్యక్షపదవి.

(వెడలిపోవును.)

లక్ష్మి—(పరుండియే మొగ మివ్వలకు ద్రిప్పి చూచి) ఏమి? నాథుఁడు వెడలిపోయెనా? (లేచి సోఫాచెంతకు వచ్చి) చెప్పకయే పోవుటా? సెలవు అడుగనక్కఱలేదా? (బల్లమీఁది మల్లెదండను జూచి చేతులు పిసికికొ

నుము) పూలదండ యిక్కడనే యున్నదేల? నేఁడు ఈతిరస్కార మేల? (యోచించి) బొంబాయిస్నేహితుఁడా? ఇఁకను పెండ్లి కాలేదా? బ్రహ్మచారియా? (సవిమర్శకముగా) చెన్నపట్టణములో పెండ్లియాడునా? వితంతువివాహమైయుండునా? అయిన బొంబాయిలో వితంతువులు లేరా? నాథుఁడు ఇప్పుడు క్రొత్తగా వితంతువివాహములు చూడఁబోవునా? —ఏమయినను నాకు ఫల మొక్కటే. నెల దినముల వియోగము. అక్కటా,

గీ. వచ్చితి వియోగబాధ నోర్వంగలేక
యిప్పటికు నిన్న నాపుట్టినింటినుండి,
నామనోమోహనుని సదనమునఁగూడ
నదియె ఘటియిల్లె నాయభాగ్యమ్ముగలన.

(సోఫామీఁద కూర్చుండి) ఇఁక నెలదినములవఱకు అపూర్ణచంద్రమండలము కాన్పింపదా?

(అప్పుడు పార్వతి యను పరిచారిక ప్రవేశించును)

పార్వతి—అమ్మా, చిన్నదొరగా రెక్కడకుఁ బోవుచున్నారు?

లక్ష్మి—(అన్యమనస్కయై) ఎక్కడకా? ఎవరు? (చూచి) పార్వతీ నీవటే? (మఱల అన్యమనస్క యగును)

పార్వతి—(స్వగతము) నేఁడీమె వాలకమిట్లున్న దేల? (ప్రకాశము) అమ్మా, ఏమంటివి?

లక్ష్మి—పార్వతీ, బండికదలెనా?

పార్వతి—ఇప్పటికి మైలుదూరము పోయియుండును.

లక్ష్మి—అట్లా? పార్వతీ, నాకు భయ మగుచున్నదే.

పార్వతి—ఏమితల్లీ, (పట్టుకొనును)

లక్ష్మి—నన్ను శయ్యచెంతకుఁ గొనిపొమ్ము.

తెరదించవలెను.

ద్వితీయాంకము—ప్రథమరంగము

చెన్నపట్టణము—సముద్రతీరమునందలి కాముకపథము

(పాప, చతురిక అను ఇరువురు వేశ్యలు ప్రవేశింతురు)

చతురిక—(ఆశ్చర్యము నభినయించుచు) పాపా! వారిమూడినాలనుండి మన మిక్కడికి వస్తూవున్నాము; గాని యీసముద్రతీరము ఒకనాటికంటె ఒకనాఁడు వింతగా కనిపిస్తూవుంది.

పాప—సుఖాభిలాషతో నలుగురూ చేరేచోట వింతల కేమికొదువ?

సీ. లలనల రూపవిలాసమ్ము లరయుచు
నెందఱో కవిరాజు లిచటఁ గలరు
కైదండ లంది చక్కఁగ విహరించుచు
నెందఱో దంపతు లిచటఁ గలరు
యువకుల మనము లుబ్బఁగ నూఁగించుచు
నెందఱో తరుణాక్షు లిచటఁ గలరు
కోమలాంగులఁ గాంచి క్రుక్కిళ్లు మ్రింగుచు
నెందఱో మోహాంధు లిచటఁ గలరు
గీ. చపలదృక్పాతముల చాకచక్య మొప్ప
చూపు ప్రచ్ఛన్నవేశ్య లిచ్చోటఁ గలరు
కాముకోజ్జీవకమ్ము సైకతము గలదు
ఇంక నిచ్చోట వింతల కేమి కొదువ?

చతురికా, ఇప్పు డేమున్నది? రాత్రి పదిగంటలవఱకు నుండినఁగాని యిచ్చటి వింతలు చూచుట పూర్తిగాదు. పదిదాఁటినతరువాత కొందఱు గోషాస్త్రీలు వత్తురు. అప్పుడుగూడ చూడవలసినదే.

చతురిక—అప్పుడుగూడ ఇంత జనసంఘ ముంటుందా?

పాప—వీనితో పోల్చుటకు వీలులేదు. అదీగాక. ఇంతజన సంఘము

పనికిరాకయే వారప్పుడు వచ్చుట. రసికపురుషులు లేరా? గోషాస్త్రీలు రారుగదా? పరపురుషుల కంటబడకుండుటకే అర్ధరాత్రి వచ్చువారు ఒక్క చోట ఎట్లు చేయుదురు? ఈ సముద్రపు కెరటముల రొదలో, పండు వెన్నెలయందో, కటికిచీకటియందో, చల్లగాలిలో ఏకాంతమున కాలక్షేపము సుఖించుటయే వారి సంకల్పము. ఈవింత జనులతోటి ఈవినోదములతోటి వారికి పనిలేదు. పని యున్నా పీలులేదు.

చతురిక—ఇది యెప్పుడూ నేను వినలేదు. ఇది యన్నిటికంటెను వింతగానున్నది. నిశీథమున నేమి విహారముసుమా?

పాప—ఏమి చేయవచ్చును? సంఘాచారం ఇట్టిసమయములయందు ఇలు వెడల నీయదు. హృదయ మిచ్చిన విహరింపవలె ననే కుతూహలము నిలుపఁజాలదు. నిశీథమున నిదియు, నదియుఁగూడా నెఱవేఱునుగదా?

చతురిక—ఈయుక్తి గడుసుదనముగానే వుంది.

పాప—ఇంతకంటె గడుసుదనపు యుక్తులున్నాయి. వానినిఁ గనులారఁ జూచితేనే సొగసు.

చతురిక—ఈసొగసుల కేమిగాని, నువ్వు వచ్చి వారమునాళ్లైనది కేశవరావుకోసం ఎదురుచూడటంతోనే మనకు కాలము గడచిపోతూంది ఈనగరమునందలి వింతలు చూడటం యెన్నడో?

పాప—ఓసే, కేశవరావుతో నీవుకూడా ఒకటి రెండుసారులు మాట్లాడినావుగదా? అతని సంగతి కనిపెట్టితివా?

చతురిక—కనిపెట్టడాని కేమున్నది? అతనివిషయమున నాకు చాలా సందేహముగా నుంది. తండ్రి చండశాసనుడు. ఈతడు పిఱికిపంద. తండ్రి ఈయకుండిన ఈతనిచేత నొక దమ్మిడీగూడ ఉండదు.

పాప—ఆతఁడు మనలను మోసము చేయునందువా?

చతురిక—అందులకు కారణము కనబడదు.

(అప్పుడొక ఏఁబదియేండ్ల వితంతువు ప్రవేశించును)

వసంతుడు—కమలాక్షీ నన్నేడ్పింపకే ఇంక రావే.

పాప—ఎవరి నమ్మా పిలుస్తారు?

వసంతుడు—మా అమ్మాయిని, దూరమునుండి చూచి ఈమెను మా అమ్మాయి అనుకొన్నాను.

పాప—దాని పేరేమిటి?

వసంతుడు—తిరుపతి.

పాప—మీ అమ్మాయి ఎటుపోయినదో మీ రెరుగరా?

వసంతుడు—పొరుగింటివారి అల్లునకు కాస్పింపఁగా కుశల మడిగెద నని వచ్చినది. ఎటుపోయినదో కనఁబడదు.

పాప—మొదట ఎక్కడ కూర్చున్నారో అక్కడకు పోయి కూర్చుండుడి. ఎందు కామెను పిలుస్తారు?

వసంతుడు—ఇంటికిఁ బోవుటకు.

పాప—అప్పుడె యేల? ఇదే యిక్కడ విహారసమయము. ఇప్పు డింటికిఁ బోవుట యేమి సొగసు?

వసంతుడు—సొగసు బాగానే యున్నది. ఆడువాండ్రు వచ్చుటకు రాఁగూడదమ్మా. వేంకటరమణుని సన్నిధానమా? మంగతాయారు సేవా?

పాప—ఇక్కడికి ఆడువాండ్రు వచ్చిన బాధ యేమి?

వసంతుడు—నన్నేమీ వాగించకండమ్మా. (వెడలిపోవును)

పాప—ఏమిటిదా, ఈ చేవా ఆమె వంటి? ఎట్టివారైనను లోకసామాన్యసన్మానమైతే సౌజన్యమును పోలె దౌర్జన్యమునుగూడా యాపుమాపఁజాల రసుసూ. పెక్కిసంగ్రక్తులు నా కాంతిఁ పై దండెత్తెదరు; గాని కులటలను తగ్గింపగావా! వెక్కిరింతలోకము!

చ. పాటు విభ్రమసుందరు పయనమిచ్చిన స్థానము లేదె దానగన
బ్రతుకేమి యోచనకు నీకిచ్చితిని! దీపము వెక్కుడుఁ ద్రిప్ప గ్రమ్మదే
తెలివినిన నాథ కారణము! సత్పురుషులు నిగ్గిన జేరె దుష్టుసుల్?

అగునె విధాత కేని అపఖ్యాతి లేని శుభమ్ము గూర్పగన్?

(నేపథ్యమున)

చతురికా, ఇటు రావే.

పాప—చతురికా, కనకాంగితో ఎవరో యొక వృద్ధుడు మాట్లాడు చున్నాడు. పోయిరా.

(చతురిక వెడలిపోవును)

పాప—(స్వగతము) కేశవరాయని కథ యేమీ బాగాలేదు. కాన్య వహార మెంతవఱకు పోనున్నదో తెలియదు. "అంగడిలో నన్ని ఉన్నవి. అల్లుని నోట శని యున్న" దన్నట్లు కేశవరావునకు డబ్బునకు లోటు మేమో చాలాగలదు; గాని స్వాతంత్ర్యములేదు. మాకు ఇట్టి యస్వతంత్రులతోడి సంబంధము వలన నొకవిధమున నష్టము. ఒక విధమున లాభము. (ఆలోచించి) నారాయణశాస్త్రి కార్యము చెడిన ఊరకుండగాడా? అతడు చాల యుక్తిపరుడు. అతని ప్రయత్నము రామదాసున కేమైనా తెలిసి యుండునా? అట్లయితే కష్టమే; గాని శాస్త్రి చాలా గంభీరుడు. అట్టివి తటస్థించి యుండదు. కేశవరావు ప్రయాణమునకు రామదాసు ఇంతవఱకూ సమ్మతించి యుండకపోవచ్చును. అయితే—మావిషయమున నారాయణశాస్త్రి యింతకష్టపడుటకు గారణ మేమి? (నవ్వుకొని) కనకాంగి తన యుక్తచే వచ్చునట్లు మనసులో నను నూహ. వలసినప్పుడెల్ల దానిపాట వినవచ్చు నను ఆశ; గాని దీనివలన మాకు నష్ట మేమి? (గర్వముతో) నారాయణశాస్త్రి శ్రీమతి దుర్గిరాల కనకాంగి యింటి దూతయై యుండుగాక. కుక్కయై యుండుగాక.

(అప్పుడు కనకాంగి చతురిక ప్రవేశింతురు)

చతురిక—నిన్నటి జమీందారే మళ్లీ వార్త పంపేడు. కచ్చేరీకము చేయడట. కనకాంగి కావాలిట.

పాప—ఏమయినది?

చతురిక—ఇక్కడ నెలదినము లుంటామనీ, మా పంతులు గారు

ఏమంటియున్నాఁడు కబురంపుతామనీ, చెప్పినాను.

పాప—బాగున్నది. చతురికా, చూడు. ఏది యెప్పటికో తెలియదు గదా?

ఆ. వె. వేచియుండునారు ఇటులు నాయిలు సేవి
నాహృదయమునందు నన్ను గోరి;
నాటికి కిప్పుడేచ్చ నాయింటి కాన్పారు
ఇంకెం నాయంగ కుటిల్లాన?

మన జాతిలో కనకాంగివంటి స్త్రీరత్నములు పుట్టెనంటె ఆంధ్రావాండ్ర కిద్దిట్టి వేమున్నదే?

ఆ. వె. తన జయమ్ము గాదు తన ప్రతాపము గాదు
కాదు ధనము హర్ష కారణమ్ము,
కన్నబిడ్డ జయమె కారణంబగుఁ జూడ
భాగ్య మదియె జన్మఫలము నదియె.

చతురిక—ఔనమ్మా, నీయదృష్టము మంచిది. కనకాంగిని చూచి "ఆహా! పాప యదృష్టము" అని యబ్బురంపడని స్త్రీ మన జాతిలో లేదుగదా?

పాప—ఇంకా ఇప్పు డేమున్నదే? కేశవరావు కనకాంగిచేతి కీలుబొమ్మ కావాలి. సుబ్బిశెట్టి కుమారుని మనస్సు కనకాంగిమీఁదికి మఱలాలి. ఎల్లయాటకచేరీలయందు కనకాంగిపేరు మాఱుమ్రోగిపోవాలి. ఔనే, అప్పుడుగదా నేను బ్రహ్మానంద మనుభవించుట? అప్పుడుకదా పాప యదృష్టము "ఔరా" యని కొనియాడఁబడుట?

కనకాంగి—(స్వగతము) నేనంత అదృష్టవంతురాలనా? (అనిగర్వపడును)

(అప్పుడు నారాయణశాస్త్రి ప్రవేశించును)

పాప—దండాలు శాస్త్రులుగారికి. జ్ఞాపక మున్నదా?

కనకాంగి—సాహిత్యచక్రవర్తికి వందనములు. (నమస్కరించును)

నారాయణశాస్త్రి—(మందహాసముతో) కోరుకొన్న ఫలము నెఱవే

అటుఁగాక. (స్వగతము) నాశక్తి యొక్క కనకాంగికియుగ్రమే తెలియును. అట్టి రసికులు మెచ్చిన సాహిత్యచక్రవర్తిని నేను. నాయెదుట తక్కిన సాహిత్యగాండ్రందఱు పందలేగదా? ఏదీ? ఒక్క సారస్యము తీయు మను మాత్రము? ఒక్క కల్పన యెత్తుమను. వాక్యములోమార్గము? ఏదీ? ఎంత నియోగియైన సరే నావలె నొక్క కార్యమును సంఘటింపు మను మాత్రము. అబ్బో. నారాయణశాస్త్రి సామాన్యుఁడా? గంగని కుమ్మరుఁగదా?

పాప— (స్వగతము) కనకాంగి సాహిత్యచక్రవర్తి అనటతోడనే అన్యాయము పురి యెక్కినది. కనకాంగినిమాచిన ఎప్పుడూ ఇట్లే యుండుగాక. (ప్రకాశముగా) శాస్త్రిలుగారూ, కేశవరా వేమో మోసగానివలె కాన్పిస్తున్నాఁడు. మమ్మిక్కడకు పంపుటలో ఆతని యభిప్రాయ మేమో బోధపడుట లేదు.

నారాయణ—ఏమయిన నేమి? ఇప్పుడు నీకేమి నష్టము వచ్చినది?

పాప—నష్టము గాకేమి? రెండు వేలలనుండి యీవ్యవహారము జరుగుచున్నది. నేఁటి కింకను కాయో పండో తేల దయ్యెను. అయినవారి నందఱను త్రోసివేయించెను. స్త్రీల ప్రాయము శిలాశుకముగా నుండిపోవు ననుకొనుచున్నారా?

నారాయణ—ఈనష్ట మంతయు నొక్క క్షణములో కూడివచ్చునదియే.

పాప—మఱి సుఖము? గతించిన దినాలు తిరిగిరావుగదా?

నారాయణ—ఎప్పు డెప్పు డనిపించుకొని సుఖము సుఖమా?

పాప—మీతత్త్వవిచారము కట్టిపెట్టండి. మఱి నాయానందము?

ఆ. వె. ఎపుడు విభుఁడు గూడు ఎప్పుడు సుఖపెట్టు
సాటివార లెపుడు సన్నుతింత్రు
నానినుంగు? ననుచు నేనుంటి నాశతో
నొక్క నిమిష మొక్క యుగము గాఁగ.

శాస్త్రులుగారూ, నాయందోళనము మీ కేమి తెలియును? పడుమ దనములో నున్నారు; గావున మించిపోయిన దేమనుకొంటారు. నాకట్లు కాదుగదా? అంతయు నైనది. పరలోకములో నాయాయుర్దాయమును లెక్కించుచున్నారు. కడుపునఁ బుట్టిన యీయొక్క బిడ్డ సుఖపడుట నాకు భాగ్య మున్నదో లేదో?

నారాయణ—పాపా, ఇట్టి మాటలాడెద వేల? నీకేమి లోపము?

పాప—ఇంక ఏమి లోప మని నింపాదిగా నడుగుచున్నారా? రజస్వలయైన పిదప రెండేండ్లయినను కన్నెరికము ఏల కాలే దని సానులలో బంధులందఱు గుసగుసలు విని యెట్లు సహించియుండగలను?

నారాయణ—ఇఁక గతజల సేతుబంధన మేల? మీ కిక్కడ ఖర్చుల నిమిత్తము అతడు రెండుపందల రూపాయ లిచ్చియే యున్నాఁడుగదా? అతఁడు మోసగాఁడని యెట్లు చెప్పెదవు?

పాప—ఇట్టి నగరములో క్రొత్తవారికి రెండు వందలంటే ఎంత?

చతురిక—బండికే దినానికి నాలుగు రూపాయ లవుతున్నాయి, మొన్న పాపకు శూలనొప్పి రాఁగా వైద్యుఁడు పాతికరూపాయలు పుచ్చుకొన్నాఁడు.

నారాయణ—నేఁడాతఁడు రానే వచ్చెను.

పాప—ఇన్నిదినము లేల జాగయ్యెను?

నారాయణ—తండ్రిచాటువాఁడు. పైగా భార్యను వదలించుకొనుట యెంత కష్టము?

పాప—ఇంతకూ రొక్క మేమాత్రము తెచ్చినారు?

నారాయణ—మూఁడు వేలు

పాప—అంతేనా?

నారాయణ—అక్కడకే చాలకష్టమైనది.

పాప—అంతా రొక్కమేనా?

నారాయణ—అవును. ఖర్చునిమిత్తము పైగా అయిదు వందలని యొక బాపతుగా దాఁచినారు.

చతురిక—నగలు లేవేదా?

నారాయణ—ఎక్కడినుండి వచ్చును?

చతురిక—పూచిన తంగేడుచెట్టు ఇంట్లో వుండగా లోప మేమి? చేతికి అందఁకలదో!

నారాయణ—తొప్పుతొప్పు. ఆపని యిప్పుడే కాఁగూడదు. అల్లరి అగును. ఎప్పటికైనా అవన్నీ కనకాంగివే.

(కనకాంగి దేవసగారాది కన్నులు తేలవేయును)

కనకాంగి—(సిగ్గుతో) నాభార మంతా మీదే.

నారాయణ—(స్వగతము) ఆహా, ఇట్టి రమణీమణి వశమున నుండుట నాయదృష్టముగదా? (గర్వముతో తలయూఁపి) బళా, పాండిత్యమునకు తగిన రసికత. రసికతకుఁ దగిన యనుభవము. ఇంకేమి కావలెను?

పాప—కనుట, పెంచుటమాత్రమే నావంతు. ఇఁక కనకాంగిని బాగు చేయవలసినారు మీరే.

నారాయణ—పాపా, ఆమాటలు నీవు పదిసారులు అనవద్దు. చూడు కనకాంగికీ, నాకూ భేదమేమి? అయితే. ఒకటి చెప్పవలసియున్నది. కన్నెరికపు కట్నము నగలకొఱకు వెచ్చింపవలదు. నగలదారి నగలదే. నేనున్నానుగదా? ఇఁక కనకాంగి యొడలికి బంగారముతో పలాము.

పాప—ఇక్కడ నుండుట యెన్ని దినములు?

నారాయణ—నెలదినములకంటె నాతఁడిక్కడ నుండఁడు.

(అప్పుడు కేశవరావు ప్రవేశించును. కనకాంగి మందహాసము గావించి సిగ్గుతో తల్లివెనుకకుఁ బోవును. చతురిక వినయము చూపును. శాస్త్రి మందహాసము చేయును)

పాప—దండాలు. నేఁటికా దయగలిగినది?

కేశవ—(తలయూఁచి నమస్కారమందుకొని) నేఁటికివీలయినది.

నారాయణ—ఇఁక నిక్కడ నుండుట యెందులకు? బయలు పోఁగూడదా?

పాప—అట్లే చేయవచ్చును. ముహూర్తము రేపే నా?

నారాయణ—సందేహమేమి?

కేశవ—శాస్త్రులుగారూ, నేఁడేల కాఁగూడదు.

నారాయణ—ఇంకను సన్నాహములు ఏమియు కాలేదుగదా!

పాప—మీకు తెలియని వేడుక లేమియున్నవి? అవేగాక. శాస్త్రులుగారూ, నేఁడు నవమిగాదా?

నారాయణ—అవును. పాప చెప్పినది బాగున్నది.

పాప—శాస్త్రులుగారూ, తమకు సందేహము వలదు. పంతులుగారికి కోపము ఉండఁగూడదు. అడిగినదే పదిమాఱులు అడుగుట, చెప్పినదే పదిమాఱులు చెప్పుట, నాకు అభ్యాసము. నేను చెప్పిన విషయము జ్ఞాపకమున్నదా?

నారాయణ—దానికేమిలే? పన్నెండు వందలని నేను చెప్పలేదా?

పాప—ఇదిగూ మీ జ్ఞాపకము? (ముఖము చిట్లించుకొనుచు) రెండు వేలకు తక్కువ కల్లగాదని నేను నాఁడే చెప్పలేదా?

నారాయణ—(కేశవరావు దెసకుఁ జూచి యూరకుండును)

కేశవ—శాస్త్రులుగారూ, ఇప్పుడిది యేమి?

నారాయణ—తమరు సెలవిచ్చిన సంగతిని గుఱించి నేను చాలదూరము చెప్పినాను. అప్పటినుండీ పాప యిట్లే చెప్పుచున్నది.

కేశవ—(ముఱిముఱిఁ జూచుచు) పాపా, నావలన ఇఁక నేమియుముట్టదని తలఁచితివా?

పాప—తమరు, అట్లెప్పుడూ సెలవీయఁగూడదు. మీ భాగ్యము అక్షయము కావాలి. మీ యింట బంగారు వాన కురియాలి. ఇది ఆనందసమయము.

ఇప్పుడు తమవంటి ఘనికలు స్వల్పవిషయములో వెనుకముందులు చూచుట ధర్మము గాదు.

కేశవ—నేటితో తీరిపోయెనా?

పాప—అట్లేల యగును? మా కనకాంగి మీకొఱకు పుట్టింది. మీకొఱకే పెరిగింది. అది యింక మీసొత్తే. ఇంతకూ మేము మీయన్నము తినవల సినవాళ్లము.

కేశవ—(స్వగతము) ఇంక బాధము లేదు. (అంగీకారమును సూచించుచును)

నారాయణ—(స్వగతము) కనకాంగిని చూచుటతోడనే మనస్సువిరిగి సడలినది. (ప్రకాశము) పాపా, పంతులుగారు ఉదారహృదయులు. వారి చేతి కెముక లేదు. దానకర్ణులు. విగ్రహదేవేంద్రులు. నీవు కోరినట్లేయగును. రేపు ముహూర్తము నిశ్చయము. రేపు అంగడికి బోయెదము.

పాప—తమకు తెలియని వేడుకలు లేవుగదా? (చేతులు జోడించి) దాసురాలు తమయాజ్ఞకు బద్ధురాలు.

కేశవ—ఇంక పోదమా శాస్త్రులుగారూ, (కనకాంగినిం జూచి బయలుదేఱును)

నారాయణ—చిత్తము.

(ఇరువురును వెడలిపోవుదురు)

పాప—(ముందునకు రెండడుగులువేసి) అయితే శాస్త్రులుగారూ, మనవి.

నారాయణ—(వెనుకకు వచ్చును)

పాప—తమ బస యెక్కడ? (జనాంతికము) కనకాంగికి చెవిమ్రాల్లాకెట్టుమీద ఉబలాటముగా నున్నది.

నారాయణ—(జనాంతికము) అందెంతసేపు? (ప్రకాశము) తిరుపల్లిక్కేణి పెద్దవీధిలో. మీరున్నదివాండెవండు! నారాయణమొదలియారా? సెట్టి

యా? ఎవరివీధి?

పాప — నారాయణ మొదలివీధి. తిరువళ్లిక్కేణి గాదు. జార్జిటవును.

చతురిక — ఔరా మొదలూ లేని వీధులు ఈనగరములో చాలా గలవు. ఇది మొదలు మొదటికి మొదట వీధి పేరు చెప్పుకోండి

నారాయణ — వా, జాతిలక్షణము నిలిపినావు. ఇష్టే నూతెంగ్లో వర్ధిల్లు (పాపతో) రేపుసాయంత్రము ఆరుగంటలకు సిద్ధము.

(వెడలిపోవును.)

పాప — చతురికా, బండి త్రిప్పుమను.

చతురిక — సరే. (వెడలిపోవును)

పాప — రావే తల్లీ, రా. పెన్నిధిని నీవశము చేస్తున్నాను. ఏమి చేస్తావో తెలియదు. మన కిచ్చు రెండు వేలూ గాక కేశవరావుదగ్గ పదునైదువంద లుంటాయి. చీరల కనియో, రైకల కనియో, పావడల కనియో, వారిలో వేయినైనా లాగవలయును. మొగమోటము వలదు. మొగమోటమునకును మోక్షమునకును దూరము.

తెరదించవలెను.

ద్వితీయాంకము — ద్వితీయరంగము

(బసలో పడకటింట కేశవరావు ప్రవేశించును)

కేశవరావు — (స్వగతము) ఎంతపని జరిగినది! నావంశమెక్కడ? భోగముదానికి కన్నెరికము చేయుట యెక్కడ? నాలుగుదినములనుండియు ఈ విషయము నాహృదయమునకు తట్టుచునే యున్నది. నారాయణశాస్త్రి స్నేహము లేకున్నచో ఇది సాగనియుండకపోవునేమో? పరస్త్రీలను కన్నెత్తి చూడనివాడను కన్నెరికము చేయుట ఎంతహీనమైన విషయమో. (నవ్వుకొని)

పాపను లక్ష్మి నేను చెప్పినదే నమ్మి నాకొఱకు ఎదురు చూచుచుండును. గాని ఆమె యెంత అమాయకురాలు? నేననిన ఎంత భక్తి? ఎంత ప్రేమ?— అయితే నేనిపుడు క్రొత్తగా చేపట్టిన కనకాంగిగూడ అట్టిదే. కన్నెటికము సేయుట నావంశమర్యాదకు తగనిదైనా కనకాంగివంటిపిల్లమాత్రము దొరకదు. (శిరఃకంపము గావించి) అయిన దేమో అయిపోయినది. ఇంక నిప్పుడు ప్రాంత సంగతి యెందులకు?

(అప్పుడు నారాయణశాస్త్రి ప్రవేశించును)

నారాయణ—రావచ్చునా పంతులుగారూ, పెద్ద తగవు వచ్చిపడినదే.

కేశవ— ఏమిటది?

నారాయణ—ఊళ్లంతా చూచుచుండగా మీరు నాకు నూటపదార్లు ఇచ్చుట మంచిపని కాలేదు. జామాతమాత్రము ఇచ్చి అప్పటికి ఊరకుండ వలసినది.

కేశవ— మీనూటపదార్లకోసము ఇప్పుడు తగవు పెట్టుచున్నవా రెవరు?

నారాయణ—తగవన్న తగవా? పాపగోల పట్టజాలకుండ యున్నది.

కేశవ—పాప దానిలో వాటా పెట్టుమనునా యేమి

నారాయణ—దాని మొగము దానిలో వాటా యేమిటి? కాక అడిగితే మాత్రము నేను పెట్టెదనా?

కేశవ—ఇంక నేమి? తనకుగూడ నూటపదార్లు కావాలంటుందా రేమిటి?

నారాయణ—తమకు బోధపడని దేమున్నది? అదే సంగతి. లేకలేక కలిగిన పిల్ల. అదేనా ఒక్కపిల్ల. ఎప్పుడెప్పు డని కన్నులు కాయునట్లు వేచి యుండగా, నేటికి కన్నెటికపు మహోత్సవము. ఒక్క నూలుచీరగుడ్డ ముసలిదాని మొగముమీద కొట్టినా రంటుంది.

కేశవ—నివాళిపళ్లెములో ఏబది రూపాయలు ఉంచితిమే.

నారాయణ—ఆ. నేనదే అన్నాను. అంటే అదేమన్నమాట? ఒకటి ఉంచినా, నాలుగు ఉంచినా, నాటుపద్దాళ్లు ఉంచినా, నివాళిపళ్లెము నివాళి పళ్లెమే. మరి నాకు బహుమానమే యేదంటుంది.

కేశవ—బాగానే యున్నది.

నారాయణ—ఏమున్నది బాగు? అంతా బాగానే యున్నారు. మధ్య ఈపిడుగు నామీద పడినది.

కేశవ—ఏమంటుంది?

నారాయణ—ఏమనటానికేమున్నది? ఎన్నిసారులు లెక్క చూచినా అదే. అయ్యగారు ముప్పదిరూపాయలు జామరు, నాటుపద్దాళ్లు ఇవ్వంగా నీడీ, నెప్పుడు లేకుండా పుచ్చుకొని మీరు నిమ్మకు నీరుపోసినట్లు ఊరకున్నారు. నాకు ముప్పదిరూపాయలు నాలుగేరమాత్రమే యిచ్చి యూరకుండంగా మీరుగూడ ఊరకున్నారు అంటుంది.

కేశవ—మరి రేమి చేయవలసినదని దాని భావము?

నారాయణ—నేను తమకు చెప్పి తన కేమీ యిప్పించలేదని. ఇంకో సంగతి. మహారాజులాగ ఆయన—అంటే తమరు—ఉండంగా పాదసేవకు రాత్రము మేము ఉండంగా మధ్య మీరెవరు? మీరు చేసిన నిర్వాహకత్వమేమున్నది? మీరు లేకపోతే మాత్రము మాకీవ్యవహారము కుదరదా? మేమే పోయి ఆమహారాజుగారికాళ్లమీద పడి ప్రార్థించుకోలేమా? అంటుంది. ఇవ్వక పోయినా తమరు మహారాజులే. మీరన్నా, వాళ్లన్నా, మధ్య నన్నేకదా?

కేశవ—అదేమిటి? నిన్ను నేనేమన్నాను?

నారాయణ—అయ్యో, అన్నారని కాదు బాబయ్యా, అనినా అనకపోయినా రాయబారుల స్థితి అట్లే దని విశదము నిమిత్తము మనవిచేసికొన్నాను.

కేశవ—సరే ఇప్పుడు చేయవలసిన దేమో చెప్పండి.

నారాయణ—ఏమున్నది? ఇంతకూ కనకాంగి యేమయినా తమతో

యీసంగతి చెప్పినదా?

కేశవ—(నవ్వి) అమాయకురాలు. దానికేమి తెలియును?

నారాయణ—(స్వగతము) ఇప్పుడమాయకురాలే. (ప్రకాశము) అయినా కదలించి చూడండి.

కేశవ—సరే.

నారాయణ—చిత్తము. అయితే బాబయ్యా, ఒక్క మనవి. పాపము చదుకక పట్టె అమాయకురాలు. అది మీకు చేసే చాకరీకి లెక్క లేదు. దానికి మాత్రము మరి పది రూపాయలు అదనముగా యిచ్చి సంతోష పెట్టవలెను.

కేశవ—అట్లే చేయుదము.

నారాయణ—అయితే యీసంగతి మాత్రము ముల్లముప్పి ఉన్నదే పాప? దానికి తెలియనీయకూడదు.

కేశవ—అవును—అట్లే

నేపథ్యమున

చతురికా, పంచదార చాలదంటే అంతసేపటే?

నారాయణ—తమకు ఫలహారము, కాఫీ, పట్టుకొని కనకాంగి వచ్చుచున్నది. మరి నాకు సెలవు.

(నారాయణశాస్త్రి వెడలిపోవును)

నేపథ్యమున

ఎంతసేపూ, మగనికి ఫలహారమూ, తనకు ఉపాహారమూను. కన్నతల్లి ముండసంగతి చూడనక్కరలేదు. నానాపాట్లు పడి పెంచినందుకు ఇట్లు కావలసినదే.

(అప్పుడు పళ్లెములో ఉప్మా, పండ్లు మున్నగునవి ఉంచుకొని
చెంబుతో కాఫీ పట్టుకొని కనకాంగి ప్రవేశించుచున్నది)

కనకాంగి—(రుసరుసలాడుచు) అబ్బా, ఎముకలు కొరుకుకొని తినుచున్నది యీముండ. ఎంతసేపూ ఒకటే గోల. (అవి తెచ్చిన వానిని బల్ల

మీాద నుంచి పైటచెఱఁగు మొగమునకు కప్పుకొని పటాలున కేశవరావుప్రక్కలో కూర్చుండి తలుగ నున్ని భుజముమీాద వాలుకొని చేతులు మెడకు పెనవేసి) ఈముసలిముండతో నేను వేగలేను. మనము ఇంటికి పోదాము రండి.

కేశవ—(కనకాంగి ముఖమును ఎదుటకు త్రిప్పుకొని ముంగురులు నిమురుచు) వెళ్లిదాంగా, మన మింటికిఁ బోయిన మీాయమ్మమాత్రము రాదా?

కనకాంగి—(శిరము వంచుకొనియే యుండి) మరెక్కడకైనా తీసికొనిపొండి నన్ను.

కేశవ—ఇప్పు డేమి వచ్చినది?

కనకాంగి—దానికి బహుమతీ కావాలట. నాకు రెండువేలు, శాస్త్రి గారికి నూటపదార్లు ఇచ్చేరట. తన్ను చూడలేదట. ఒక చీరమాత్రము మొగమున కొట్టినారట.

కేశ—నివాళిపళ్లెములో ఏఁబదిరూపాయలు వేయలేదా?

కనకాంగి—(ముఖము పైకెత్తుకొని) వాని దాసీవానిదేనట. అది నివాళి యిచ్చినందుకు తప్పనట.

కేశవ—మఱి యిప్పు డేమి చేయవలయును?

కనకాంగి—ఏమీవద్దు. గప్ చిప్ గా ఊరకొండి.

(నేపథ్యమున)

౧ పాపమ్మపిన్నమ్మా, కాఫీపుచ్చుకోడానికిరా.

౨ కాఫీలాగే వున్నది నాబ్రతుకు. కాఫీ పుచ్చుకునే యోగముంటే నాకు చిన్నతన మెందుకు పోస్తాము?

కనకాంగి—(ద్వారము దెసఁ జూచి) నీబ్రతుకునకు చిన్నతనము వచ్చినది ఎన్నేళ్లు వచ్చినా అదే మాట. (కేశవరావుతో) ముసలిముండకు ఒక్క దమ్మిడీ యివ్వవద్దు.

కేశవ—లేకపోతే నిన్నూ, నన్నూ ఇట్లే పీకుకొని తినుచుండును. స్వేచ్ఛగా నుందా మని యిక్కడకు రాఁగా యిక్కడఁగూడ దయ్యపుపోరైతే నెట్లు?

కనకాంగి—చేతిలో డబ్బు ఉన్నదో లేదో. క్రొత్తసంవత్సరము. ఇంటికి వెళ్లేదాకా ఎంతో కొంత చేతిలో ఉండుట మంచిది. ఇంటికి వెళ్లిన కొత్త ఏమనుకుంటారో? అదేమి. ఎప్పటికి ఇచ్చినా అప్పటిది. కొండే యిస్తారో, చెప్పే యిస్తారో అని మూడునాళ్లు చూచి చేతికి నకేసి మాటాడినవారు లేకపోయేరట. నాలుగోనాడు తెల్లవారింది. అప్పుడే తెగువ. రాకాసిముండ కాఫీ అయినా పుచ్చుకోకుండా దాని మొగాన ఒకటి గ్రహమ్మరించాలంటుంది.

కేశవ—ఎప్పుడైనా తప్పనిదే. ఇదిగో తాళము. నూఱురూపాయల నోటు ఒకటీ, చిల్లర రూపాయలు పదాఱు తీసి యిచ్చెరా.

కనకాంగి—నాచేతితో నేనీయను ఆపాడుముండకి. మీరే ఇచ్చుకోండి. (అని కేశవరాయని చేతిని త్రోసివేయును)

కేశవ—అయితే నీవే తీసి నాచేతికి ఇమ్ము. ఇదిగో తాళము పుచ్చుకో.

కనకాంగి—(చేతిని మఱల త్రోసివేసి చుఱచుఱఁజూచుచు) కాఫీ పుచ్చుకోనీదాకా నైనా ఉండఁగూడదా యేమిటి? ఊరుకోండి కాసంత సేపు తరువాత నన్నవతలకు పోనిచ్చి యిచ్చుకోండి మీఅత్తగారికి.

కేశవ—ఎప్పుడిచ్చినా మీ యమ్మ నాకు అత్తగారే.

కనకాంగి—(చిఱునగవుతో కేశవరావు బుగ్గమీఁద పొడిచి) ఏమిటా కొంటెమాటలు!

తెర దించవలెను.

తృతీయాంకము — ప్రథమరంగము

కేశవరావు గృహము

(కచ్చేరీసావడిలో కేశవరావు తండ్రి రామదాసు ఒక సిద్ధాంతి ప్రవేశింతురు. సిద్ధాంతి జాతకము చూచుచుండును)

రామదాసు—సిద్ధాంతిగారూ, రాజయోగముల కేమి లెండు. అవయోగము లేకున్న సుయోగ మున్నదే. మీరు నన్నేమో గొప్ప ప్రయోజకుఁడ నని చెప్పుచున్నారు; గాని పిత్రార్జితము తక్క నేనేమియు నెఱుఁగను.

సిద్ధాంతి—పిత్రార్జితమును భద్రము చేయుట గొప్ప ప్రయోజకత్వము గాదా?

రామదాసు—అట్లయిన మీమాట యథార్థమే. నేను స్వంతముగ నొక్క కాసయిన సంపాదించి యెఱుఁగను. అట్లే పైతృకము నువసతిని గవంత యిన పాడుచేసి యెఱుఁగను. జపతపములతోడనే నాకు కాలము సరిపోవుచున్నది. ఇఁక లౌక్యవ్యాపారములు సేయుటకు అవకాశ మెక్కడిది?

సిద్ధాంతి—మీది యోగజాతకము; గావున కష్టపడి యెఱుఁగరు. దేవేంద్రవైభవ మున్న మీదే. ఏఁడీ మన వైదికులలో మీయంత యదృష్టవంతుని జూపుఁడు.

రామదాసు—ఏమి యదృష్టమండీ! ఈజగత్తంతయు కేవలము మిథ్య. ఇది యథార్థ మనుకొని భోగము లనుభవించువాఁడు ఆముష్మికజ్ఞానము లేని కిరాతుఁడు. కేవలము ద్విపాత్పశువు.

సిద్ధాంతి—(స్వగతము) ఈశఁ డిట్టివాఁడు కావుననే అపారధన మార్జించుట కెన్నో అవకాశము లుండినను ముక్కుమూసికొని కూర్చున్నాఁడు ఎట్టిగణకుఁడు గలవాఁడు ఇట్టిగణకులనే బోధించును. (ప్రకాశము) మీరు

చెప్పినది యథార్థము; గాని జగన్మిథ్యాత్వజ్ఞానము పురాకృతపుణ్యఫలమువలన గాని కలుగదు.

రామదాసు—ఆవిషయ మంతటితో కట్టిపెట్టుదము. నాకిపుడు కావలసినది వేఱు. అఱువది యేండ్లు గడచినవి. కళత్రవియోగము గలిగినది. కుఱ్ఱవాఁడు పెద్దయై నేఁడో రేపో సంసారభారమును వహింపనున్నాఁడు. ఇప్పుడైన నాకు సన్న్యాసయోగ మున్నదా లేదా?

సిద్ధాంతి—(జాతకము చూచి వ్రేళ్లు లెక్కించి ఆకసమువంకఁ జూచి) ఆసన్నమై యున్నది.

రామదాసు—అనఁగా?

సిద్ధాంతి—కొలఁదికాలమునందే మీ కాయోగ మున్నది.

రామదాసు—సిద్ధాంతిగారూ, మీరు నిజమే చెప్పుచున్నారా?

ఆ. వె. ఎపుడు సన్న్యసింతు—నీఘోరసంసార
జలధిదాఁటి యెప్పుడు సౌఖ్యపడుదు?
నేఁడొ, రేపొ, దినము నిర్ణయింపఁగలేరొ
అవధియైనఁ దెలుపుఁ డంతె చాలు.

సిద్ధాంతి—(స్వగతము) ఈయనకు సన్న్యాసముమీఁద నెంత కాంక్ష యున్నది! జాతకమున సన్న్యాసయోగము గలదు; గాని తుదకు భ్రష్టుఁ డగునట్లు తోఁచుచున్నది.

రామదాసు—ఆలోచింపుఁడు. తొందరవలదు. సందేహము వలదు. మొగమోటమి వలదు.

సిద్ధాంతి—(మఱల యోచించి) కాషాయవస్త్రములు ధరించియుండఁగా నెలలోపున మిమ్ము చూచెదము.

రామదాసు—(బ్రహ్మానందముతో) నిజమేనా? నెలలోపుగనేనా? సిద్ధాంతిగారూ, మీమాటయే నిజ మయినచో నిఁక నాకును మీకును నేఁటితో ఋణము తీఱిపోయినట్లే గదా? మిమ్ము సత్కరించుట యెట్లును తప్పదు.

మీమాట యథార్థమో దుర్భరమో పరీక్షింత మన్న—శతాలున సన్న్యాసి నైనను నష్టపడేమి చేయుటకును లేదుగదా? కావున నిప్పుడే కానిండు. (సందుకాపెట్టె తెఱచి) పదిరూపాయలే యున్నవి. ఇవే స్వీకరింపుఁడు.

సిద్ధాంతి—(పుచ్చుకొని) మీవంటివారు నా ప్రశ్నను పరీక్షించుటయే పదివేలు. అయినను ఓడిపోఁడను; గావున సత్కారము పొందవలసినది. (అని పుచ్చుకొనును) ఇఁక సెలవు.

రామదాసు—చిత్తము. ఱేఁపు దర్శన మీయవలెను.

సిద్ధాంతి—శేష సెలవునకు బద్ధుఁడను.

(వెడలిపోవును)

రామదాసు—(స్వగతము) నెలలో సన్న్యాసయోగ మున్న దనియా యీయన చెప్పెను? ఇది యేమగునో! అబ్బా, సంసార మెంత నిస్సారము

వెంకన్న—(ప్రవేశించి) రెండు జాబులు వచ్చినవి. టపాబంట్రోతు నిన్ననే యిచ్చినాఁడు. (ఎదుట నుంచును)

రామదాసు—నేను రాత్రియే వచ్చియుండఁగా నప్పుడేల చూపలేదు?

వెంకన్న—మఱచితిని.

రామదాసు—సరేపో.

(వెంకన్న నిష్క్రమించును)

రామదాసు—(ఒకజాబు విప్పి చూచి) ఈ న్యాయవాదుల కెప్పుడును సొమ్ము పంపు మనియే గోల. (దానిక్రింద నుంచి రెండవజాబు విప్పి) ఏమిది? "మీకుమారుని ప్రవర్తనమును గుఱించి సందేహించుటకు మీకు ఎప్పుడయిన హేతువులు కనఁబడినవా?" యని ప్రశ్న. దీని కర్థ మేమి? కేశవుని ప్రవర్తనమును గుఱించి యిప్పుడేమి గందరగోళము వచ్చినది? ఇంతకు ఈజాబు వ్రాసిన యాతఁ డెవఁడు? (కన్నులు నులిమికొనుచుఁ జూచి) దిక్కుమాలిన సంతకమువలెనే యున్నది. మొదట చూచిన ఇంగ్లీషు. సంతకము నిసిందా వ్రాఁత (మఱలఁ జూచి) సూర్య.....మూర్తియా? నడిమి యక్షరములు అణఁచుకొని

పోయినవి. (బాగుగా జూచి) ఏడిచినట్లే యున్నది. నారాయణునకు వచ్చిన పొట్లా యిది? న్యాయవాది గుమాస్తాగాఁడు వీఁడు. జాబు చూతము.

"నిన్న మధ్యాహ్నము బజారులో మీకుమారుఁడు కాన్పించినాఁడు. కూడ నొక తరుణి యున్నది. మొదట మీకోడలనుకొంటిని. వేషము కుల స్త్రీల కుచితముగ లేదు. వారిరువురును ఒక యింగ్లీషుదుకాణమునకుఁ బోయిరి. నేను సందేహించి వారు వెడలిపోయిన తరువాత వాకబు చేయఁగా మూఁడు వందలరూపాయలకు పట్టుబట్టలు తీసినట్లు తెలిసినది. సొమ్ము ఆతఁడేయిచ్చెను. బిల్లు ఆ స్త్రీ పేర నున్నది. దుగ్గిరాల కనకాంగి యఁట. ఆమె యెవతె? నేను భ్రాంతిపడినచో క్షమింపవలెను.

సూర్యనారాయణమూర్తి"

(జాబు క్రిందఁబడవేసి) ఏమిటి? దుగ్గిరాల కనకాంగియా? మూఁడువందల రూపాయలకు పట్టుబట్టలా? వేషము కులస్త్రీల కుచితముగ లేదా? ఈయూరున "దుగ్గిరాల" అను నింటిపేరుగల వారకాంతలు కలరు. కనకాంగి యెవతె? (ద్వారముదెసఁజూచి) ఎవఁడురా?

వెంకన్న—(ప్రవేశించి) ఏమి సెలవు బాబయ్యా?

రామదాసు—సూరయ్యను తీసికొనిరా.

వెంకన్న—ఏసూరయ్య బాబూ,

రామదాసు—హాస్యగాఁడురా. ఎఱుఁగవూ?

వెంకన్న—ఇప్పుడే ఈవీధిని వెళ్లుచున్నారు.

(అనిపోవును)

రామదాసు—(స్వగతము) మనస్సు కలఁతపోవుచున్నది. కేశవునిమతి చలించినదా?

(అప్పుడు సూరయ్య ప్రవేశించును

సూరయ్య—ఏమి బాబయ్యా, సెలవు?

రామదాసు—ఏమీలేదయ్యా; మా బంధువుల యింట శుభకార్యమఁట

మేళము కావలె నఁట.

సూరయ్య—అభ్యంతర మేమిటి బాబూ? నీలాచలము మేళము ఉన్నది సుభద్రాచలము మేళము ఉన్నది. వీరభద్రము మేళము ఉన్నది. వేంకటరత్నము మేళము ఉన్నది. మాణిక్యాలు మేళము ఉన్నది. సూర్యకాంతము మేళము ఉన్నది. అమ్మాణ్ణి మేళము ఉన్నది. శ్రీనిరాజికము మేళగూడా ఇక్కడనే ఉన్నది. ఇంకా చిల్లర మేళాలు చాలా ఉన్నవి. ఏది చూడమన్నా తమ సెలవునకు అడ్డులేదు.

రామదాసు—మీరే మేళములో నున్నారు?

సూరయ్య—ఈయేడు విడిపోయినాను. కొంపలు సానులు కోరుచున్నారు. ఇంకా ఎక్కడా కుదరలేదండి.

రామదాసు—ఏమయ్యా, హాస్యములో పూర్ణవిద్వాంసుఁడవు. నీకే ఇట్లు రికామీగా నుండవలసివచ్చినదా?

సూరయ్య—ఏమి విద్వత్తు బాబయ్యా? తమవంటి ప్రభువులు సభలలో కూర్చుండుట మానివేసిన పిదప విద్వత్తు మాచేవారే లేరు. అందులోనూ వీరేశలింగముగారు బయలుదేరిన తరువాత ముఖ్యముగా నాన్‌కోఆపరేషను వచ్చిన పిదప విద్యలను చూచేవారే లేరు. పిల్లలు అందముగా ఉంటే చాలును. ముతక గుడ్డలు కట్టి గాంధి పాటలు పాడితే చాలు. ఈదెబ్బతో ఇప్పుడు అంతా నాయకురాళ్లే. అంతా హంగుదార్లే. మావంటివాళ్లకి ఇప్పుడు ఆదరములేదండి.

రామదాసు—సరే. ఇప్పుడదంతా యెందుకు? మీరు చెప్పిన మేళములేమీ పనికిరావు. దుగ్గిరాల కనకాంగి యఁట. దాని మేళము కావాలి.

సూరయ్య—చెప్పడము మఱచితిని. అది మంచిదే. తెలివయినదే. మఱల ఒక దశ వెలిగించ గలిగినదే; మనయింటికి వస్తూ పోతూ వుండే నారాయణశాస్త్రులుగారు దానికి సంస్కృతము చెప్పినారు.

రామదాసు—(చకితుఁడగును)

సూరయ్య—దానికీ, నాకూ మాటలు లేవండి.

రామదాసు——(స్వగతము) కనకాంగిది యీయూరేనా? నారాయణ శాస్త్రి దానికి గురువా? శాస్త్రి గొంతుకు కోసినాఁడా? (ప్రకాశము) దాని మేళము కావలెను. మఱియెట్లు?

సూరయ్య——అయినా అది యిప్పుడు గ్రామములో లేదండి.

రామదాసు——(స్వగతము) గ్రామములో లేదూ? అన్నీ యీజాబునే ధృవపఱుచుచున్నవి. (ప్రకాశము) ఎక్కడ నున్నది?

సూరయ్య——చెన్నపట్టణము వెళ్లినట్లు తెలిసినది.

రామదాసు——(స్వగతము) చెన్నపట్టణమే వెళ్లినదా? ఇఁక సందేహ మేల? హా, నాయవస్థ,

ఆ. వె. చెడెను సుతుని గుణము చెడెను ధనం బెల్ల
చెడెను గౌరవమ్ము చెడెను కొంప.
గణిక కోడ లయ్యె తనయుండు విటుఁ డయ్యె
కూలఁబడితి నరకకూప మందు.

ఇంతకంటె మరణము మేలుగదా?

సూరయ్య——ఏమి సెలవు బాబయ్యా?

రామదాసు——కనకాంగి చెన్నపట్టణము వెళ్లి యెన్ని దినము లయినది? ఏల వెళ్లినది?

సూరయ్య——వెళ్లి నెలయైనది.

రామదాసు——(చకితుఁ డగును)

సూరయ్య——ఏదో జబ్బు చేయఁగా బాగుచేయించుకొనుటకు వెళ్లినట్లు తెలిసినది బాబయ్యా.

రామదాసు——(స్వగతము) సరే. కేశవుఁడు వెళ్లిగూడ నెల యైనది. జబ్బుచేసినదా? బాగుచేయించుకొనుటకా? (ఉద్వేగముతో) కాదు. కస్నైటికము చేయించుకొనుటకు.

సూరయ్య——ఏమి సెలవు బాబయ్యా?

రామదాసు—సరే వెళ్లుఁడి. ఈ సంగతి నాకు వ్రాసి జవాబు తెప్పించెదను.

సూరయ్యా—చిత్తము. తరువాత నాకే వర్తమానము చేయించండి, ఏదో యొక మంచి మేళము రాయితీగా కుదుర్చెదను.

(వెడలిపోవును)

రామదాసు—(స్వగతము) ఆహా, దైవమాయ

ఆ. వె. తలఁచుకొనిన ఫలము తప్పించుకొనిపోవుఁ
దలఁచుకొనని వెల్లఁ దారసిల్లు;
నాఁడు కుదిరియు ననిన పడగండ్లు పడు; పిల్ల
పిడుగు పడును, వీఁచు పెద్దగాలి.

నాకొడుకు మంచివాఁడని నలుగురిలోను పొగడితిని. ఇప్పుడు పదుగురు నాకొడుకును నాయెదుటనే తెగడుదురు. ఇంతకంటె శృంగభంగమేమున్నది? పన్నీటి జల్లున కాసింపఁగా క్రాఁగిన యాముదపువాన కురిసినది. మంచిగంధపుకట్టె యనుకొనఁగా మిన్నాగై నెత్తిమీఁద పొడిచినది. దీపము అంధకారమును తొలఁగించు ననుకొనఁగా కొంప బూడిద చేసినది. హా, తల తిరిగిపోవుచున్నది. (పైకిచూచి) నారాయణశాస్త్రీ, నాసంసారమును నట్టేటఁ గలిపితివిగదా? (ఉద్వేగముతో) వేదవాఁడట. పండితుఁడట. ఆశ్రితుఁడట. తలఁచుకొనిన ఒడలు మండిపోవుచున్నది.

గీ. మేకయై వచ్చి పులి యయి మీఁదఁ బడియె,
కుక్కయై వచ్చి సింగమై కొంపముంచె,
శాస్త్రియై వచ్చి శస్త్రమై చక్కడంచె
ఆశ్రితుఁడ నంచు కాలాగ్నియై దహించె.

ఇరువదిరూపాయలు బహుమానము గొనిన శాస్త్రియా వీఁడు? మంచి యాశీర్వచనమే చేసినాఁడు. ఫలము ప్రత్యక్షముగ ——ఇహమునందే—— వెంటనే కలిగినది. ఆహా! తిన్నయింటి వాసాలు లెక్కించుట! ఎక్కడిది విశ్వాసము? ఎక్కడిది న్యాయము? అన్యాయమయిన విద్యయందు

పశువుకూడ సమానముగ నున్నదిగదా?—ఛీ, ఈప్రపంచమునకియే యిట్టిది. (యోచించి) కాని కేశవునకు ధన మెట్లు వచ్చినది?——పిల్లనమ్ముదానునకు ధనమున కేమి లోపము? కలియుగదా కలిదరిద్రుల నాటకపంటి అప్పిచ్చి కొంపలుదీయు ధనికులు! (మరల యోచించి) ఇటు నైన దొంగతనము జరిగియుండునా? సందేహ మేల? కలదుగదా నోరెఱుఁగని ముద్దరాలు, నగలతో నిండి పూచిన తంగేడువంటి లక్ష్మి, నాగారాబుకోడలు? కేశవుఁడు వెళ్లిన నాఁటనుండియు, ఆమె యొడలిమీఁద నగ లుండుట చూడలేదు. ఆమె పతి యూరున లేకుండుటచే నగలను ధరించుట లేదా? దొంగిలింపఁబడుటచే ధరించుట లేదా? అరయవలెను. (అని లేచి పరిక్రమించి) ఆమె యిప్పు డేమి చేయుచుండునో! (ఒక్క అడుగు వెనుకకు వేసి) అయినను సంకోచించుట కిది సమయము గాదు. (అని మేడమెట్లెక్కుట నభినయించి చూచి) అంతఃపురము నిశ్శబ్దముగా నున్నది. పిలిచెదను. (ముందుకు చూచి) పార్వతీ,

నేపథ్యమున

బాబయ్యా, వచ్చుచున్నాను.

(తలుపు తెఱచుకొని పార్వతి ప్రవేశించును. మంచముమీఁదకూర్చుండి లక్ష్మి కాన్పించును)

రామదాసు—నేను లక్ష్మిని జూడవలెను.

లక్ష్మి—(స్వగతము) ఇప్పుడిది యేమి?

పార్వతి—దయచేయవచ్చును. (లోనికిఁ బోయి) మామగారు వచ్చినారు. లేతల్లీ!

రామదాసు—(ద్వారముచెంతకు వచ్చి) అమ్మా, లక్ష్మి.

లక్ష్మి—(సిగ్గుతో) ఎందుకు మామయ్యా?

(మంచము దిగును)

రామదాసు—ఏమియు లేదమ్మా, నీనగ లన్నియు నొక్కమాఱు చూడవలెను.

లక్ష్మి—(స్వగతము) ఇప్పుడు నగలపని యేమివచ్చినది? (ప్రకాశము) మామయ్యా, తెచ్చుచున్నాను. (అని పెట్టె తెఱచి ఎదుట నుంచి జనాంతికముగ పార్వతితో) ఎందులకో నీవు ఎఱుఁగుదువటే?

పార్వతి—ఏమో నమ్మా,

(లక్ష్మి పార్వతి మాట రామదాసువినె నేమో యని చకితయై పొంచు గఱచి జంకెనచూపులతో పార్వతి నదలించి నోరుమూసి వదలును)

రామదాసు—ఏమియును లేదమ్మా, నిన్న రాత్రి యీనగలు అన్నియును దొంగలు దోచుకొనిపోయినట్లు స్వప్నమయినది. నా మనస్సును నేమ నమ్మ లేక చూచితిని.

పార్వతి—(సిగ్గును, ఆనందమును అభినయించుచు) బాబయ్యా, ఒక సంతోషవార్త.

(లక్ష్మి అదియేమో అని చెవులొగ్గివినును)

రామదాసు—అదియేమో చెప్పుము.

పార్వతి—ఇఁక ఆఱుమాసాల్లో మీరు పనుమని యెత్తుకొంటారు.

లక్ష్మి—(జనాంతికము) ఓసీ, ప్రేలరీ, ఇదఁటే? (అని పార్వతిబుగ్గల మీఁదపొడిచి దూరమున శిరమువంచుకొని నిలుచును)

రామదాసు—(స్వగతము) అగ్నిగుండములో చందనచర్చ. ఈశ్వరా, నీనిర్ణయ మవాఙ్మనసగోచరముగదా?

చ. బ్రతుకు ఘటించు నోషధి కరాళవిషమ్మున, ఉక్కుతీగలం
దతిమృదునాదమున్, దహనునందు ప్రకాశము, నుప్పునీటిలో
రతనము, లాణిముత్తెములు, రాళ్లను కప్పకు జీవనంబులున్
జతురతఁగూర్తు వెయ్యది యసాధ్యము? నీకిఁక లోకబాంధవా!

పార్వతి—(లక్ష్మి చెంతకుఁ బోవును)

లక్ష్మి—(పార్వతి బుగ్గలు నులిమి జనాంతికము) ఆమాట యిప్పు డెందులకుఁ జెప్పితివే?

పార్వతి—(జనాంతికము) తప్పే మమ్మా?

రామదాసు—(స్వగతము) ఇంక నేమి చేయుదును? హా, యింక నిక్కడ నుండలేను. (అని మెట్లు దిగుట నభినయించును)

లక్ష్మి—(జనాంతికముగ) నేడు మామయ్యవాలక మెట్లో యున్నది చాటున నుండి కనిపెట్టిరావే. (అని పార్వతిని ముందునకు గెంటును)

పార్వతి—సరే. (అని బయలు దేఱును.)

రామదాసు—(తిరిగివచ్చి) కేశవునకు సొమ్ము ఎట్లు వచ్చినది? ఎవ రిచ్చిరో తెలిసికొనవలెను. (అని వీధిదెసకుఁ జూచి) అడిగో టపాబంట్రోతు. వానివలన కొన్ని విషయములు తెలిసికోవచ్చును. వెంకన్నా, (అని పిలుచును)

వెంకన్న—(ప్రవేశించి) ఏమి బాబయ్యా?

రామదాసు—వీధిలో టపాబంట్రోతు అట్లు పోవుచున్నాఁడు. తీసికొనిరా.

(వెంకన్న వెడలిపోవును)

(రామదాసు సందుకావద్ద కూర్చుండును. వెంకన్న టపాబంట్రోతుతో ప్రవేశించును. అప్పుడు పార్వతివచ్చి తలుపుచాటునపొంచియుండును)

టపాబంట్రోతు—ఏమి సెలవు బాబయ్యా, (అని చేతులు జోడించి నుదుటి కానించుకొని నిలుచును)

రామదాసు—విశేషములు ఏమియు లేవురా. అయితే మా కేశవరావు దస్తూరీ నీవు ఎఱుఁగుదువుగాదూ?

టపాబంట్రోతు—అయ్యో, బాబయ్యా, అంతమాత్రమే తెలియదా?

రామదాసు—ఆతనిపేర ఇక్కడ నుండి ఏమయిన జాబులు పోవుట గాని ఆతనివద్దనుండి యిక్కడకు—నాకుఁగాక—మఱియెవ్వరికైన జాబులు వచ్చుట గాని జరుగుచున్నదా?

టపాబంట్రోతు—లేకేమి దొరగారూ, వారముదినాలక్రిందట నాచేతులతో నేను చిన్నదొరగారి సంతకముతో వచ్చిన రెండు జాబులు ఇచ్చేను

సుబ్బిసెట్టిగారికి. మతి—(అర్థోక్తి)

రామదాసు—(నకితుండై) సుబ్బిసెట్టికా?

టపాబంట్రోతు—చిత్తము బాబయ్యా,

రామదాసు— (స్వగతము) సుబ్బిసెట్టిగూడ ఈకుట్రలోఁ జేరియున్నాఁడా? (ప్రకాశము) ఇంక నేమిరా?

టపాబంట్రోతు—నాలుగురోజులనాఁడు సుబ్బిసెట్టిగారు మాకచేరీలో చిన్నదొరగారిపేర నాలుగువందల రూపాయలు కట్టినారండి.

రామదాసు—నాల్గువందలేనా?

టపాబంట్రోతు—ఔనండి.

రామదాసు—సరే పో.

(టపాబంట్రోతు వెడలిపోవును)

పార్వతి—(స్వగతము) సుబ్బిసెట్టి చిన్నదొరకు రూపాయ లెందుకు పంపినాఁడు?

రామదాసు—(స్వగతము) ఇక్కడ కంతయు తేలిపోయినది. కేశవునకు దుర్బుద్ధి పుట్టించినవాఁడు శాస్త్రి. అగ్నిగుండములోనికి నెట్టినవాఁడు సెట్టి; గాని కన్నెటీఁమునకు నాల్గువందలేమి చాలును? చెన్నపట్టణములో రసికునకు నాల్గువందలు నెలకైనను జాలవే. ఈనాల్గువంద లయినను నాల్గుదినముల క్రిందట వెళ్లినవే. వెంట కొంత సొమ్ము తీసికొనిపోయియే యుండును.

(అప్పుడు సుబ్బయ్య ప్రవేశించును)

రామదాసు—(స్వగతము) ఇడిగో శాస్త్రి తమ్ముఁడు సుబ్బయ్య. వీనిని నిర్బంధించినచో తక్కిన సంగతు లన్నీ తెలియును.

సుబ్బయ్య—(స్వగతము) నిన్న వ్యాపారము తండ్రికిఁ దెలిసినదియు లేనిది యింకఁ గనుగొని ప్రతిదినమును తనకు జాబు వ్రాయుచుండవలసిన పని కేశవరావు చెప్పెను; గాని నేఁటివఱకును నాకు తీఱికయే లేకపోయినది.

రామదాసు—రావోయి సుబ్బయ్యా, రా. కూర్చో.

సుబ్బయ్య—నేను ఈనడుమ నెలదినములనుండి సరిగ్గ గ్రామములోనుండుటలేదు. క్షేమమా?

రామదాసు—ఆ మీదయవలన క్షేమమే. (ద్వారముదెసఁజూచి) వెంకన్నా,

వెంకన్న—(ప్రవేశించి) ఏమి సెలవు బాబయ్యా?

రామదాసు—తలుపులు బిగించి నాముచ్చెలు తీసికొనిరారా.

(సుబ్బయ్య వెలవెలబోవును. వెంకన్న వీధితలుపులుదీసి ముచ్చెలుతెచ్చి అక్కడనుంచి తాను నిలిచియుండును)

రామదాసు—(ఎడమచేత సుబ్బయ్య జుట్టుపట్టుకొని కుడిచేతముచ్చె యొకటి పట్టుకొని) చెప్పుము. నీవును నీయన్నగాఁడును గలిసి కేశవుని విషయమున చేసిన కుట్ర అంతయుఁ జెప్పుము. (అని చెంపమీఁద కొట్టును)

సుబ్బయ్య—(వడఁకుచు) నన్నెందుకు కొడతారు? నన్నెందుకుకొడతారు? బాబోయి, బాబోయి, రామదాసుగారు నన్ను చంపేస్తున్నారు.

(బొబ్బలు పెట్టును)

రామదాసు—(చెంపమీఁద కొట్టి) నోరు మూసికో. ప్రేలకు. జరిగినదంతా చెప్పు.

వెంకన్న—అట్టే తెగనీలక్క చేసిన దొంగతనమేంటో చెప్పవయ్యా యొముక లిరగదన్నేను. (తన్నబోవును)

సుబ్బయ్య—ఓరిబోడీ, నీవు నన్ను తన్నెద వంటరా? (అని వెంకన్నను జూచి గద్దించును)

పార్వతి—(స్వగతము) ఎప్పుడూ లేనిది పెద్దదొరగారు నేడిట్లు కోపము చేస్తున్నా రేమి చెపుమా? (ఆశ్చర్యపడును)

రామదాసు—తన్నవా తన్నిచూపునా? ఏదీ? వెంకన్నా, కానీరా.

వెంకన్న—చెప్పతావా లేదా? రోలాకోల మనుకున్నా వేంటి నాసంగతి? (తన్నును)

సుబ్బయ్య—(గింజుకొనుచు రామదాసుతో) కాపాడిచేత తన్నిస్తావుటయ్యా బ్రాహ్మణ్ణి? నీవు బ్రాహ్మడవు కాదూ?

రామదాసు—కాపువానిచే తన్నించెదనా? మాదిగవానిచే నీడ్పించెదనా? ఇంకను నిజము చెప్పవా? (మటాల కొట్టును)

సుబ్బయ్య—నన్నెందుకొట్టడతావయ్యా? ఏమి చెప్పమంటావోయేమి

రామదాసు—ముందు నోరు సరి చేసికో. (అని నోటిమీద కొట్టి) ఇప్పడు చెప్పము. నీవు నీయన్నగాడు కలిసి కేశవునివిషయమున చేసిన కుట్ర అంతా చెప్పుము.

సుబ్బయ్య—అయితే సావకాశముగా విను. నీకొడుకున్నాడే కేశవరావు? నీకుమారరత్నము? నీవంశోద్ధారకుడు? నీచిట్టిబాబు?

రామదాసు—(నోటిమీద మటల కొట్టి) అధికప్రసంగము చేయకు.

సుబ్బయ్య—ఆమహానుభావుడు దుగ్గిరాల కనకాంగికి కన్నెరికము చేయడానికి చెన్నపట్నం వెళ్ళేడు. సుబ్బిసెట్టికి నోటు రాసియిచ్చి మూడు వేల రూపాయలు పట్టుకు వెళ్ళేము. అందులో రెండు వేలు కన్నెరికపు కట్నం తక్కినవి ఖర్చులకి. అవిచాలక ఉత్తరం రాస్తే సెట్టి మళ్లీ నాలుగువందలు పంపేడు. తెలిసిందా? ఇంక చాలా,

రామదాసు—(మటల నాలుగుదెబ్బలు కొట్టి) ఇంక చాలునా? పో బోడీ, (అని త్రోసివేసి) వెంకన్నా, వీనిని వీధిలోనికి గెంటివేయరా.

సుబ్బయ్య—(తీక్ష్ణముగా చూచుచు నిన్నూ, (వెంకన్నను చూపి) ఈవెధవనీ కైదులో పెట్టించేస్తాను చూడు.

రామదాసు—పోరా పూర్వసువాసినీ, నీకు దిక్కున్నచోట చెప్పుకో.

వెంకన్న—పిరాదు రాసి కుంపట్లో దాఖలు చేసుకో తీరుస్తది.

(ఒకచెంపకాయ కొట్టి వీధిలోనికి త్రోసివేయును)

పార్వతి—(స్వగతము) అదిరా, ఎంత పని జరిగింది?

లక్ష్మి— (ప్రవేశించి తలుపుచాటున నిలిచి చిటికెలువేసి పార్వతిని

నిలిచి జనాంతికము) ఆగందరగోళ మంతా యేమిటే?

పార్వతి—(జనాంతికము) అది చాలా వుంది. ఇక్కడగాదు. చెబు తానురా తల్లీ,

(ఇరువురు వెడలిపోవుదురు)

వెంకన్న—ఏమిటి బాబయ్యా యీగోరకలి?

రామదాసు—ఇదియా? ఇది ప్రళయాగ్నివిజృంభణము. నీకు తెలి యదు పో.

వెంకన్న—(వెడలిపోవును)

రామదాసు—(స్వగతము) అంతయుఁ దెలిసినది. హా, ఇఁక నేటి బ్రతుకు ఏటి సంసారము? ఇఁక నిక్కడ నుండిన లోకులు నెత్తిమీఁద వెంట్రుక లుండనీయరు. వారిచే ఆయవస్థను పొందనేల? (వెడలిపోవును)

తృతీయాంకము—ద్వితీయరంగము

అంతఃపురము

[మంచముమీఁద కూర్చుండి లక్ష్మి, చెంత నిలిచి పార్వతి ప్రవేశింతురు]

లక్ష్మి—పార్వతీ, నీవెఱిఁగినంతవఱకు నేనెప్పుడయిన నాథునకు వ్యతిరేకము చేసితి నేమో చెప్పఁగలవా? లేకుంటే ఈప్రళయమేల కలుగ వలెను?

పార్వతి—మీమీఁద దోషా లెంచేవారు పురుగు లోఁడి చస్తారు చిన్నిదొరచేసిన యీపనికి నారాయణశాస్త్రుల్లుకంటే కారణ మెవరున్నారు?

లక్ష్మి—మొన్న—సంక్రాంతిపండుగు నాఁడు నాథుఁడు నాచేత శాస్త్రులుకు ఒక కాసు ఇప్పించెను. శాస్త్రులుకు నేనేమి అపకారముచేసినాను.

పార్వతి—మీరు చేసిన దానం ఇట్లు ఫలించినది.

లక్ష్మి—ఔను పార్వతీ, ఔను. నాదానా లిట్లు ఫలించినవి. నానోము లిట్లు ఫలించినవి. నాపూజ లిట్లు పరిణమించినవి. అన్నిటికంటె నాపాపము ఇట్లు పరిపక్వమైనది. ఒకళ్ల ననవలసిన పని యేమున్నది? పరకాంతలను కన్నెత్తి చూడని యుత్తముఁగని నాహృదయేశ్వరుఁడు ఇట్లు వారకాంతకు దాసుడగుట యేమి? అంతయు నాదురదృష్టము. నాప్రారబ్ధకర్మము. నాపతి మదేకజీవితుఁడు అని గర్వించితిని; గాని నానాథుని హృదయమునందలి నాపదవిని ఒక వెలయాలు ఆక్రమించినది. ఇఁక నీయిల్లుమాత్ర మాక్రమింపదా? పార్వతీ, ఇఁక నేను బ్రతుకుటకంటె చచ్చుట మేలుగాదా?

పార్వతి—అమ్మా, అట్లేల తలంచాలి? మీపుణ్యము మంచిదైతే దొరగారి హృదయము వెంటనే మారిపోఁగూడదా?

లక్ష్మి—పుణ్యము లేనిది; గావుననే యిట్లు జరిగినది. పార్వతీ, నాకు వారకాంత సవతియా? జీవితేశ్వరుఁడు దాని సెలవు లేనిదే ఇఁక నాతో మాటలాడఁడా? ఇఁక నాకు వారకాంత పడుబత్తె మిచ్చునా? తోడివారందఱు ఇఁక నన్ను వ్రేలుపెట్టి చూపి ఈయభాగ్యురాలి మగఁడు భోగముదాని నుంచుకొనినాఁడని చెప్పుకొందురా? ఓసీ, నాతల తిరుగుచున్నది. పట్టుకొనవే. (కన్నులు మూసికొని ఒఱగును)

పార్వతి—(పట్టుకొని) అమ్మా, ఏల మీకీ వెఱ్ఱి?

లక్ష్మి—(మూర్ఛిల్లిపడిపోవును)

పార్వతి—అమ్మా (చూచి) ఈమె మూర్ఛిల్లినట్లు ఉన్నది. ఏమి చేయుదును?

(అప్పుడు కేశవరావు ప్రవేశించును)

కేశవ—పార్వతీ,

పార్వతి—(అటుచూడకయే) వచ్చితివా? హా, చిన్నదొరా, ఎంత పని చేసినావు? చలిదేలువలె ఉండిన నసాళి మంటబొడిచినావే.

కేశవ—పార్వతీ,

పార్వతి—(చూచి) ఎప్పుడు రాక బాబూ?

కేశవ—ఇప్పుడే వచ్చితినే. వాకిటసామానున్నది. జాగ్రత్త చేసిరా

పార్వతి—(స్వగతము) జాగ్రత్తచేయడానికి ఇంకా సామాను మిగిల్చేవారింద్రీ?

(అని పోబోవును)

కేశవ—ఓసీ, నాయనగారెక్కడకు వెళ్లినారు?

పార్వతి—(బొమలుముడిచి) ఇంటనే వున్నారు బాబూ.

కేశవ—లేరే. ఇప్పుడు నేను దిగిన బండిమీదనే ఎక్కడికో పోవుచున్నారు. ఎక్కడికో తెలియదూ?

పార్వతి—ఇదేమిటి? ఎవరికీ తెలియదు బాబూ ఎక్కడికి వెడుతున్నారో (స్వగతము) ఇంటిలో ఇదేమి విపరీతము? పెద్దవారి ప్రయాణమేమిటి? (వెడలిపోవును)

కేశవ—(స్వగతము) నాయనగారెన్నిసారులు పిలిచినా పలుకలేదు. నేను చెన్నపురికి వెళ్లిన కారణము వారికి తెలిసియుండునా? అందుకై కోపించియుందురా? తెలిసికొందును. (మంచముమీదనున్న లక్ష్మినిజూచి) లక్ష్మి నిద్రించుచున్నట్లున్నది. ఈమె పగలెప్పుడును నిద్రించియుండదు. నేడిది యేమి? నాతోడి విరహము వలననా? అయియుండవచ్చును. (నవ్వి) పాపము. ఏమియు నెఱుగని గోల! నేను వెళ్లుట ఈమె కనులార ఎట్లు చూడలేదో అట్లే వచ్చుటగూడ చూడలేదు. ఇది గొప్ప మేలే.

(అని మంచము సమీపించి లక్ష్మిని ముద్దాడును. లక్ష్మి కదలక అట్లే యుండను)

కేశవ—[స్వగతము] నేనింత గాఢముగ చుంబించినను ఈమె మేలుకొనకున్న దేమి? మూర్ఛయై యుండునా? (పరీక్షించి దిండుమీది రుమాలుతో మొగముమీద పన్నీరు చిలికి చూచి) లేచుకొనుచున్నది. (మరల ముద్దాడును)

లక్ష్మి—(లేచి కేశవరాయనిం జూచి నాథా, వచ్చితివా? అని యా

లని మెడ కౌఁగిలించుకొని పడి మూర్ఛిల్లును)

కేశవ—(స్వగతము) ఈమె నుఱల మూర్ఛిల్లినది. ఈమెవిరహవ్యథ యెంతదుస్సహముగా నున్నది? ఇప్పు డేమి యుపాయము? పార్వతీ, పార్వతీ,

(అని పిలుచుచు క్రిందికి బయలుదేఱును)

తెరదించవలెను

చతుర్థాంకము—ప్రథమరంగము

కనకాంగి గృహము

(వసారాలో నారాయణశాస్త్రి పాప ప్రవేశింతురు)

పాప—దీనివాలకము చూచిన నాకేమీ తోఁచుట లేదు. "ఇదేసమయమే, రాత్రీ, పగలూ, ఆయన నిన్ను కనిపెట్టుకొనియున్నంతకాలమే నీవు ఏదికోరినా వచ్చునే. దాటిపోనీయకే" అని యెంత చెప్పినా వినదు. ఎప్పటికప్పుడే "ఇప్పుడు గాదు. అడుగుతానులే" అని మొండిమాట పలుకుతుంది. మీరేనా కసింత బూకలుపెడుదురూ.

నారాయణ—పాపా, ఒక్క సంగతి విను. ఎంత సానియింట పుట్టినా మోహమనీ, ప్రణయమనీ, కొంతకాలమైనా ఉండక తీఱదు. ఇంతేకాక కనకాంగి రసికురాలు. కేశవరావుగారు చక్కని సరసుఁడు. ఇద్దఱకూ సరిపోయినది మదరాసులో నుండఁగా ఒకనాఁడు వారి సల్లాపము వింటినిగదా పూర్వకవుల వర్ణనమును మించియున్నది. "ఆహా, విధాత మంచి మిథునమునుకూర్చె" నని పరమానంద మనుభవించితిని.

పాప—మీగురుస్వామే యింత చేసినదా?

నారాయణ—చివరకు ముక్తాయింపు నామీఁదనేనా?

పాప—ఇప్పుడే మేల్కొకపోతే యెట్లాండీ? యౌవనము దాఁటిన

తరువాత సానిని చూచేదెవరు?

నారాయణ—అది నిజమే; గాని యుక్తాయుక్తవిచారణ వలదా?

పాప—మీదంతా మాయిదారి. ఇంటికి వచ్చినదే తడవుగ రంగయ్య సెట్టి కబురుచేసినాడు. "సంగతి యిది" అని నేను మెల్లగా చెప్పబోగా కనకి "ఊహూ" అని గుఱ్ఱాలకళ్ళెంలాగ మొగము త్రిప్పి అవతలకు లేచిపోయినది

నారాయణ—రంగయ్యసెట్టి అంటే? సుబ్బిసెట్టి కొడుకా? ఏడిచినట్లే యున్నది. వాని యందమునకు, వాని కంఠస్వరమునకు, వాని వాలకమునకు వాని సరసమునకు సాని—అందును కనకాంగి కావలసివచ్చినదా? నీవు బలవంతముగ వానిని యింటికి దెచ్చితివంటే కనకాంగి అన్నహితవు విప్పి వంచము పట్టును.

పాప—మీమాటలు బాగానే యున్నవి. మీ వేదాంతాలు, మీ మోహాలు, మీ ప్రణయాలూ నావద్ద చెప్పవద్దు. ఒక్క రంగయ్యసెట్టివల్ల సంవత్సరములో పదివేలు సంపాదింపవచ్చును. మీకేమి తెలియును ఈ వివహాస్యాలు?

నారాయణ—నాకేమీ తెలియని మాట నిజమే. నీపుణ్యమాయె ఇట్టి విషయాలు నాకు బోధించకు.

పాప—నాకూతురే నేను చెప్పిన మాట త్రోసివేయుచుండగా మీరా వింటారు?

నారాయణ—కనకాంగి నేడెంత బిఱ్ఱబిగిసినా తుదకు సాటిసానులలో కలియక మానదు. ఆరు మాసములైనా తాళుము.

పాప—(గుండెలు బాదుకొని) అమ్మయ్యో, ఆరుమాసాలే? ఆరు మాసాలు. సంవత్సరములో సగము. మూడు ఋతువులు. నూటయెనుబది రోజులు. అమ్మో. నావల్లగాదు. రంగయ్యసెట్టి కబురు వినినప్పటినుండీ నాకు ఏరోజు కారోజే తెల్లవారుట లేదు. కామరాజుగారు కనకాంగిని చూడాలనాగటు. కృష్ణమూర్తిగారు కడుసుతనముగా [illegible]

శ్యామలరావుగారు చతురికతో ఏమో అనబోయినారట. మీరంతా కనకాంగికోసము తపస్సు చేస్తున్నారే.

నారాయణ — నేను మహాహ్లాదప్రాప్త్యము కేశవరావునకు ఇట్టి యూహయే లేదు. ఆతనికి నేను అనేకవిధముల బోధించి మెడలు వంచవలసి వచ్చినది. నీవు చెప్పినవారందఱూ కనకాంగికోసము ఎముక మాంచేవారే అయితే కన్నెఱికము చేయుటకేల ముందుకు రాలేదు?

సాప — కొందఱు తాహతు లేక. కొందఱు ధైర్యములేక. కొందఱు ఆసుఖము తెలియక. రామరాజుగారు మనసు రహస్యముగా ఒక్కరాత్రి గడపితే "ఇవిగో" అని నగా చూపి రూపాయల నోట్లు మూడు చూపినారు.

నారాయణ — సరే. శంకరులకు అంతముండదు. కనకాంగి సుకుమారాలు అనీ, లోపము లేని రసికురాలు అనీ, కుందనపు బొమ్మ అనీ రూపాయలు చూపినవాండ్లే దాని పాదములవద్ద కూర్చుండుటకైన తగడనీ, యింత దూరము చెప్పినాను. అదిగాక నీయిష్టము. దాని భాగ్యము.

సాప — అంతేగాని మీకు కుంటలు వేయను.

నారాయణ — నీవు చెప్పిన "ఊహలుచేసే" అన్నది గాని నేను చెప్పిన "పోషకవర్య" అంటున్నది. పైగా "కేశవరావుగారితో చెప్పుతాను" అంటున్నది.

సాప — సరే. పైవాళ్లని ఎవరని నమ్మినా యుండే. నాదారి యేదో నేనే చూచుకొంటాను లెండి. కన్నదానికి నాకు తప్పునా?

నారాయణ — ఇంతలోను ఇప్పుడు పెద్దచిక్కు ఒకటి వచ్చినది. రామదాసుగారు ఏమయినారో ఎవరికీ తెలియుట లేదు. ఆయనను గురించి యింటికొక మాట చెప్పుచున్నారు. మనుష్యుని కొక యూహ చేయుచున్నారు. వెళ్లుచు వెళ్లుచు రంభ నాగమ్మని చెప్పుదెబ్బలు కొట్టినాడట. వారి యార్భాటము పట్టలేకుండ నున్నాడు. నూఱురూపాయలు ఇచ్చినంగాని వాండు ఊరకుండ ననుచున్నాడు. ఇనుపపెట్టె తాళములకోసము ఇల్లంతా వెదకినా కేశవరావుగారికి దొరక లేదట. నిప్పు నెట్టిపగ్గలకు వెళ్లంగా నెలదినములు తాళవలె ననుచున్నాడు.

పాప—ఇఁక నేమి? మీతమ్మునకు నూఱురూపాయలు ఇప్పించినఁగాని మీకు నిద్రపట్టదు. ఈసందడిలో నామాటలు మీ కెక్కడ వినబడతాయి?

నారాయణ—ఇదే సరసము తెలియనిమాట. మదరాసులో నీకు నూట పదాఱు లిప్పించేదాఁకా నాకు నిద్ర పట్టిందా!

పాప—అయ్యాను చేతినగములు వెనుకకు లాగుచున్నవి. ఇఁక త్వరప డినగాని లాభము లేదు. (లోపలకుఁ బోవును)

నారాయణ—సరే. నీబుద్ధిని వినియోగింపు. (అని ముందునకు వచ్చి గుండెలమీఁద చేయి యుంచుకొని) అన్నా, ఎంత గుండెలుతీసిన బంటురా యిది? ఇంటికివచ్చి మూఁడు రాత్రులైన గాలేదు. అప్పుడే బేరాలు. కనకాంగి యెంతకైన గనికురాలే. ఎంతకైనా ప్రణయవతియే, గాని యీరాకాసిముండ దానిని బ్రతుకనీయదు. ఈక్షణములో ఈముసలిది చచ్చిపోయినయెడల కన కాంగి బ్రహ్మానందపడును. మేమంతా పరమాన్నము చేసికొని తిందుము. కేశవ రావుచేత వేయి బ్రాహ్మణ్యమునకు సంతర్పణ చేయింతును.

(వెడలిపోవును.)

తెరదించవలెను.

చతుర్థాంకము—ద్వితీయరంగము

అంతఃపురము

(తివాసీమీఁద కూర్చుండి విచారగ్రస్తయై లక్ష్మి, ఎదుటఁగూర్చుండి ఆమె యన్న కల్లూరి వేంకటరాయఁడు, చెంగట నిలిచి పార్వతి ప్రవేశింతురు)

వేంకటరాయఁడు—చెల్లాయీ, స్త్రీలకు ఇంతకంటెవిచారకారణము ఉండదు. అయినా ముందు సంగతియోచించుకోవలెను; గాని యిట్లు విచా రించుచు గూర్చుండిన నెట్లమ్మా?

లక్ష్మి—(విచారముతో) అన్నా, నాకేమి తెలియుట లేదు. తలంచుకొనిన నా హృదయము దహించుకొనిపోవుచున్నది. నా బ్రతుకే నాకు భారముగా నున్నది. అమ్మగారిని నాయనగారిని చూచుటకుమాత్రమే నేను బ్రతికియున్నాను. అంతే.

వేంకట—వగచుటవలన నేమి ప్రయోజనమో చనిపోవుటవలనగూడ అదియే ప్రయోజనము. ఏదో యొక కారణమువలన వచ్చిన ఆపత్తును తప్పించుకొనలేక చనిపోవ దలంచుటకంటెను, చనిపోవుటకంటెను మౌర్ఖ్యమూ, చేతగానితనమూ మరిలేదు. ఆపదలు శాశ్వతములా? అఖండవిపత్తులలోం గూలినవా రెందఱు ఇప్పుడు సుఖపడుట లేదు? ఇంతకును నాయనగారును అమ్మగారును నేడే తప్పితే రేపు వత్తురు.

వంటలక్క—(ప్రవేశించి) అమ్మా, (అని యెదుట వేంకటరాయనిం జూచి) ఎప్పుడు రాక నాయనా?

వేంకట—ఇప్పుడే వచ్చితినమ్మా.

వంటలక్క—మడికట్టుకోవచ్చును. స్నానము చేయండి. అమ్మా, కేశవరావుగారు భోజనము చేసి వెళ్లినారు. మీరురారా?

లక్ష్మి—(తెల్లబోయి) అప్పుడే భోజనమే యైనదా?

వంటలక్క—అయినదమ్మా, వెళ్లియే అయిదునిమిషము లయినది.

లక్ష్మి—ఇప్పుడు రాను నేను.

వంటలక్క—నాయనా, మీరు లేవండి.

వేంకట—నాకింకను తొందర లేదు.

(వంటలక్క వెడలిపోవును)

లక్ష్మి—అన్నా, స్థితిగతులు ఇట్లున్నవి. ఇంకా యెప్పుడో బాగుపడతా వందువేల?

పార్వతి—తల్లీ, తరువాత మాట్లాడుకొనవచ్చును. నేడుగూడ అన్నము మానినచో జబ్బు చేయును. నామాట విని కొంచెము భుజింపవమ్మా.

వేంకట—(ఆశ్చర్యముతో) చెల్లీ, నీవన్నము తినుట లేదా?

లక్ష్మి—(కన్నులు నీరు గ్రుక్కుకొనుచు నూరకుండును,

పార్వతి—లేదుతండ్రీ, ఎన్నివిధాల చెప్పినా నామాట వినటలేదు. ఇట్లు నిరాహారములు మాని విచారించితే ఏమి ప్రయోజనము?

వేంకట—చెల్లీ, ఇదేమమ్మా ఇంత విపరీతము?

లక్ష్మి—(దైన్యాతిశయముతో కన్నులు తుడుచుకొనుచు) అన్నా, నా నాథుని కెప్పుడిట్టి దురవస్థ ఘటిల్లినదో అప్పుడే నాకడుపు నిండిపోయినది నీవు పోయి భుజింపుము.

వేంకట—అయితే నేనుగూడ మానివేయవలసినదేనా?

నేపథ్యమున

పార్వతమ్మా, పార్వతమ్మా,

లక్ష్మి—వెంకన్న పిలుచుచున్నాడు. ఎందుకో పోయిరా.

(పార్వతి వెడలును)

వేంకట—రైలువచ్చెడి వేళ దాటినది. ఈబండిలో నాయనగారును అమ్మగారును వచ్చియుండవచ్చును.

పార్వతి—(ప్రవేశించి) ఏలూరుపాటి వెంకయ్యగారు చిన్నదొరకోసము వచ్చినారు. మీరు వచ్చినారని చెప్పగా అవశ్యము మిమ్ము చూడాలి అంటున్నారు.

వేంకట—నీవు ఇక్కడ నుండుము.

(అని క్రిందికిం బోవును. వేంకయ్య నిలిచియుండును.)

వేంకయ్య—(ఆనందముతో) ఇదిగో ఎప్పుడు రాక?

వేంకట—మెయిలులో వచ్చితిని. క్షేమమా?

వెంకయ్య—ఆ. న్యాయవాదము బాగుగ జరుగుచున్నదా?

వేంకట—చిత్తము. మీయాశీర్వచనమువలన.

వెంకయ్య—దైవానుగ్రహమనుడు. మీనాయనగారి యాశీర్వచన

మఱునది. నేను వచ్చిన పని మఱి యేమియు లేదు. రామదాసుగారు కాశీనుండి తంతి యిచ్చినారు. వారు నిన్న సన్యసించినారట. పేరు బ్రహ్మానందభారతి. ఇదిగో తంతి. (ఇచ్చును)

వేంకట—(ఆశ్చర్యపడి అదుకొని) జరిగినదానికి చాల విచారము; గాని యిప్పుడు ఈసంగతి బయలుపఱుపవద్దని ప్రార్థన.

వెంకయ్య—వ్యవహార మంతయు నిలక్రిందుగా నున్నది. ఇందు నావలన మీరు కావలసినంతసాయము పొందవచ్చును. కేశవరావుసంగతి మీనాయనగారికి తెలిసియుండునా?

వేంకట—చెప్పలేను. వారు నేడు రావచ్చును.

వెంకయ్య—సరే. నాతో మాట్లాడుటకు ఒక స్నేహితుడు వచ్చి యున్నాడు. మాట్లాడి యిప్పుడే వచ్చెదను.

వేంకట—ఇప్పుడే దర్శన మీయవలెను.

వెంకయ్య—చిత్తము. (వెడలిపోవును)

వేంకట—(స్వగతము) వ్యవహార మింత అసందర్భముగా నుండగా రామదాసుమామగారు ఇప్పుడే యేల సన్యసించినారో తెలియదు. సహజముగ సంసారము నెడల విముఖులై యున్న ఆయన మనస్సునకు కేశవరావు ప్రవర్తనవలన నొప్పి కలిగి యుండవచ్చును. అయినను ఆయన సమయమునకు నాకు తంతి యిచ్చుట కొంత మంచిదే.

(అప్పుడు వేంకటరాయని తండ్రి గోపాలశాస్త్రి, తల్లి పద్మాక్షి బండి దిగి లోనికి వత్తురు)

గోపాలశాస్త్రి—(కుమారునిఁజూచి) ఇదిగో చిట్టిబాబు వచ్చినాడు. (సమీపించి) నీవు ఎప్పుడు వచ్చితి వోయీ?

పద్మాక్షి—(కుమారుని కౌగిలించుకొని) నాయనా, నెమ్మదిగానున్నావటోయీ? కోడలు సుఖముగా నున్నదా?

వేంకట—చిత్తము. నేను మెయిలులో వచ్చినాను. ఇక్కడి సంగతి

యేమీ బాగుగా లేదు. కేశవరావు సానిని ఉంచికొనినాడు.

పద్మాక్షి—అయ్యో, (అని కూలబడును)

గోపాల—ఏమీ? (వెళ్లిపోవును)

పద్మాక్షి—నాయనా, లక్ష్మి బ్రతికియున్నదా? నన్నా మేడకు తీసికొనిపో. (కష్టముమీద లేచి నిలుచును)

గోపాల—ఘోరకలి.

వేంకట—రామదాసుమామగారు కలకత్తానుండి "నేను కాశికి వెళ్లుచున్నాను. ఇక రాను. పహాయిల్లు నప్పొంగకొనిపోవుటకు సిద్ధముగా నున్నది. పోయి కాపాడుము. దేవునిపెట్టె భద్రము" అని తంతి యిచ్చినారు.

గోపాల—ఆయన నాకుగూడ ఇట్లే తంతి యిచ్చినారు.

వేంకట—నేను ఇచ్చిన తంతి మీకు చేరలేదా?

గోపాల—లేదు.

వేంకట—మామగారు కాశిలో నిన్న సన్న్యసించినారట. ఏనాము పాటి వెంకయ్యగారు ఇప్పుడే తంతి యిచ్చినారు.

గోపాల—తంతి ఆయనకు వచ్చిందా!

పద్మాక్షి—ఈలాటి సమయములోనా ఆయనకి సన్న్యాసము.

వేంకట—అవును.

గోపాల—అట్లయిన ఆయనచెంతకు పోయిరా. ఈమెగతి యింకా వెల్లడి కాగూడదు.

వేంకట—నేను ఆకట్టుదిట్టమంతా చేసితిని.

గోపాల—అట్లయిన పదను మేడమీదికి—లక్ష్మి యెక్కడ నున్నది?

వేంకట—మేడమీదనే. దయచేయండి.

గోపాల—మీయమ్మను పట్టుకో.

(అందఱును మేడమీదికిబోవుదురు. అప్పుడు ఏనాము పాటి వెంకయ్య వచ్చును)

వెంకయ్య—వేంకటరాయుడుగారూ,

(అని పైకి చూచి పిలుచును)

నేపథ్యమున

వచ్చుచున్నాను.

వేంకట—(ప్రవేశించి) నాయనగారు వచ్చినారు.

వెంకయ్య—అమ్మగారో?

వేంకట—వారును వచ్చినారు.

వెంకయ్య—అవును. తెలిసిన పిదప ఒక్క క్షణమైన నుండలేరు.

వేంకట.—(పైకిచూచి) పార్వతీ, (అని పిలుచును)

నేపథ్యమున

ఏమి బాబూ?

వేంకట—ఇక్కడ నాయనగారి పని యున్నది.

వెంకయ్య—తొందరలేదు. వారే వచ్చెదరు.

గోపాలశాస్త్రి—(ప్రవేశించి) ఇదిగో వెంకయ్యగారా?

వెంకయ్య—చిత్తము. వ్యవహార మంతయు తలక్రిందుగా నున్నది. సమయానికి మీరు వచ్చుట చాల మంచిదైనది.

గోపాల—అంతా మీచేతిలో నున్నది. రామదాసుభావగారు సన్న్యసించినవార్త ఇంకను వెల్లడి కానీయవద్దని ప్రార్థన.

వెంకయ్య—ప్రార్థన అనవద్దు. ఆజ్ఞాపన అనండి. మీ సెలవునకు బద్ధుడను. వారముదినములక్రిందట మా రామదాసు అన్నగారు నాపరముగా నొక బ్రాహ్మణునకు వేయిరూపాయలు బదులు ఇచ్చినారు. ఇదిగో ప్రోనోటు జాగ్రత్త సేయుడు.

గోపాల—(వెంకయ్యను కౌగిలించుకొని) మీతండ్రిగారికిని నాకును గల స్నేహమును నిలిపినారు. మీ సౌజన్యమునకు ఆనందము. మీ సాహాయ్యము మాకు పూర్తిగా కావలయును.

వెంకయ్య—చిత్తము. భోజనము చేసివచ్చెదను. పిదప సావకాశముగ మాట్లాడుకొనవచ్చును.

గోపాల—అవును.

వేంకట—మఱల శీఘ్రముగా దర్శన మీయవలెను.

వెంకయ్య—చిత్తము.

గోపాల—అబ్బాయీ, అది గాదు. వెంకయ్యగారూ, ఈపూట మాకు మీ సహపంక్తి దయచేయవలెను. మీరు వెళ్లవద్దు. (అని చేయిపట్టుకొనును)

వేంకట—అవును. అది బాగుగా నున్నది.

వెంకయ్య—చిత్తము. మీ సెలవు. స్నానము చేసి వచ్చెదను.

గోపాల—ఆనందము (చేయివిడుచును)

తెరదించవలెను.

చతుర్థాంకము—తృతీయరంగము

(నారాయణశాస్త్రి, రంగయ్యసెట్టి ప్రవేశింతురు)

నారాయణ—ఎందుకు చెప్పెదరు లెండి. ఇంకా కొన్నిదినాలదాఁకా వైవ్యవహారాలకి పాపరయే అంగీకరింపదు.

రంగియ్యసెట్టి—ఆమాటకి నేను అంగీకరించను. పాప అతితేలిన సాని. దానికి డబ్బే ప్రధానము. అందులోనూ నావిషయంలో అడ్డు చెప్పదు.

నారాయణ—మీరట్లు అనుకోవద్దు. కలిసిపదునైదు దినములుకాలేదు. ఇంతవఱకు కేశవరావుగారివల్ల మూఁడువేలు ముట్టినవి. ఇంకా బోలెఁడంత ముట్టనున్నది. కనకాంగి అల్లరిచిల్లరిపనులు ఎంతమాత్రము చేసినట్లు తెలిసినా ఆయన మఱి ఆవైపు కన్నెత్తి చూడఁడు.

రంగయ్య—నన్నేమీ చేయలేరుగదా?

నారాయణ—ఏమో. అది నేనెట్లు చెప్పగలను?

రంగయ్య—ఇంక ఆమాటలు కట్టిపెట్టండి. నోరెత్తితే నోట్లు కోర్టులో దాఖలుచేస్తాను. కామరాజుగారు ఇందాకా చెప్పినప్పటినుంచీ సబ్జడ్జిగారు మన చేతులో వున్నారు. నిమిషంలో కేశవరావుమీద జప్తుకు వారంటు.

నారాయణ—సరే నాయనా, మీబలాబలాలు మీరు చూసుకోండి. మధ్య నాకెందుకూ ఈగొడవలు?

రంగయ్య—అవును. ఈగొడవలతో మీకు పని లేదు. మీగొడవలు వేరు. చూడండి. (అని శాస్త్రిచేయి పుచ్చుకొని ఒక నోటు ఉంచి) ఇంక మాటలాడకండి. గప్-చిప్. క్షణంలో వ్యవహారం ఫయిసలు కావాలి. మా అయ్యకు తెలియకూడదు.

నారాయణ—(స్వగతము) ఏబదిరూపాయల నోటు. ఇంతటితో తృప్తిపడతానా? చాలదు. (ప్రకాశము) అయ్యా, నాకు అక్కరలేదు. నేను ప్రయత్నించెదను. అందుకు మీరు నాకు ఏమీ ఈయనక్కరలేదు. మీనోటు మీరు పుచ్చుకోండి. ఈయబోవును)

రంగయ్య—అందుకోసంగాదు. నోటుమీవద్దవుండనీయండి. (శాస్త్రిలు చేయి దూరముగ నుంచును)

నారాయణ—వద్దువద్దు. నామాట వినండి. (మరల ఈయబోవును)

రంగయ్య—శాస్త్రిలుగారూ, ఆ సాహసము మీకు తెలిసింది గాదు. ఇదిగో పుచ్చుకోండి. (మఱియొక నోటు బలవంతముగా చేతిలో నుంచును)

నారాయణ—వద్దువద్దు. (అనుచునే పుచ్చుకొని స్వగతము) ఇంకొక నూఱు రూపాయలు. మొత్తము నూటయేబది. సంవత్సరగ్రాసము. ఎన్నిదినములు కష్టపడిన వచ్చును? (ప్రకాశము) సరే. నేను డబ్బే ప్రధానముఅయిన వాఁడనని మీరు తలంచినట్లు ఉన్నది. అయినా బీదవాఁడను గనుక పుచ్చుకోవలసినది.

రంగయ్య — శాస్త్రులుగారూ, నాకు పనే ప్రధానంగాని డబ్బు గాదు. నా సంగతి యింకా మీకు బాగా తెలియదు. కొన్నాళ్లు పోనియ్యండి మీచేత నే "అబ్బే, కేశవరావు" అనిపిస్తాను.

నారాయణ — అయితే సెలవండి మరి. నేటిరాత్రి వాళ్లు మేళానికి వెళ్లుచున్నారు. వారము దినములదాకా రారు. వచ్చిన పిదప మీ వ్యవహారము —

రంగయ్య — చూడండి. వెళ్లినచోట అయితే మనకి మరీ మంచిది. అయ్యాకి అనుమానమే కలుగదు.

నారాయణ — అయితే మూడోజాము. ఇక పోతాను.

రంగయ్య — సరే. దయచేయండి. మీకు పట్టులు గిట్టులు ఏమయినా కావలిస్తే కొట్టుమీదికి వెళ్లండి. గుమాస్తాతో చెబుతాను రహస్యంగా. చూడండి. అక్కడి బేరం కానాలిసుమండీ.

నారాయణ — ఆమాట నాకు చెప్పవలెనా? నాతో వ్యవహారము చెట్టు చెట్టులాగున ఉండవలసినదే. పైవాళ్లు రాలుపు గాయలతో తృప్తిపడవలసినదే.

రంగయ్య — ఆఁ. అట్లుండాలి వ్యవహారం. మీకు తెలియ దేముంది? అబ్బే. సానోళ్లకి గురువులౌతారు.

నారాయణ — అయినా కోమట్లవద్దనా? మరి సెలవు. (అని ముందుకు వచ్చి స్వగతము) ఎవరేమి ఏళ్లు పోయిన నాకేమి? ఒక్క కేశవరావు సేనమ్ముకొని దుంపటే లాభము లేదు. కనకాంగి నామాటకు అనుగుణంగా లేదు గదా? ఈరీతిగా నలుగురు ధనమదాంధులను దాని పాదములవద్ద కూలవేసితి నంటే దానికి, నాకుగూడా రాజయోగమే. ఇక పైవాళ్ల సంగతి నాకెందుకు? ఈసమయములోనే మేలుకొంటే నాలుగురాళ్లువోరకను. కామరాజు ఒకడు వెంటబడుచున్నాడు. ఆయనచేయి అంత పెద్దది గాదు. ఋణాలలో పడి ఉన్నాడు. పైగా ఇంటివద్ద భార్య పెత్తనము. అయినా వదలగూడదు. కనకాంగి మేళములో కాకినాడలో ఉన్న వారము దినములు దానికి కాసులతో అభిషేకము అయితే నాకు రూపాయలతో. నా ప్రజ్ఞ యొక్కడ

ఉన్నదంటే! పాప ఎంత సహనంతోని—ఎంత పదులుచేయువానిని తెచ్చినా కనకాంగి నాయాజ్ఞ లేనిదే మఱి మాట్లాడఁగూడదు. నలుగురువిషయములో ఇట్లు జరిగెనా మఱి పాపగూడ నన్ను విడుచును. నాకేమి అభ్యంతరము చెప్పదు. కనకాంగికి మాత్రము బంగారము కురిపించవలెను. నాకేమి నష్టము? అది నాకుగూడ లాభకరమే. కాకినాడనుంచి మేము వచ్చునంతవఱకు కేశవ గాఢ హాయిగుంటఁబడి తినుచుండుఁగాక. ఈతఁడు పిల్లిపాల వెంటఁబడిరాకుండ నుంచి అడ్డే తగిలినది.

తెరదించవలెను

చతుర్థాంకము—చతుర్థరంగము

నారాయణశాస్త్రి యిల్లు

(ఒక గదిలో నులకమంచముమీద కూర్చుండి కేశవరావుపుస్తకము చూచుకొనుచు నుండును)

కేశవ—(చూచుచున్న పుస్తకము నొకచేతఁబట్టుకొని) ఎంత మంచి కల్పన యెత్తినాఁడు కాళిదాసు "యువతిజనేషు శనైశ్శనై రనంగః" అంటే ముగ్ధకవులకు తోఁచని ముఖ్యమైన భావము ఇది. ఇది లేకుంటే తక్కిన శ్లోకము కేవలము శబ్దముల సమూహమే. దీనితో ఎందుకట్టె చిగిర్చినట్లు యున్నది. అయితే యీకల్పన యెత్తిన కాళిదాసు గొప్పవాఁడా? కాళిదాసు కవనమునందలి ప్రత్యేకతను గ్రహింపఁగలిగిన భోజుఁడు గొప్పవాఁడా? ఇదే విషయము. కల్పన, గ్రహణము ఇక్కడతూఁచవలసిన వస్తువులు. కల్పన అంటే చిన్నదో, పెద్దదో, నీరసమైనదో, సారసమైనదో యేదో యొకభావము ప్రతివానికి—(అర్థోక్తిలో నల్లికుట్టఁగా దిగ్గున ఉలికిపడిలేచి) ఎంత గట్టిగా కఱచినది నల్లిపోతు! నలుసంత నల్లి. అణువుకంటె చిన్నదోయి; గాని కాటు మాత్రము

ముకుందగిరి బల్లెపుపోటును పొందినది. నల్లగుండెను వాడిబాణము నాటినట్లయినది. దీనిబాధ యింత దగుట యేల? నే కాంబోలు నల్లులను నాశనము చేయు మందుల ప్రకటనలు ప్రతివార్తాపత్రికయందును కుప్పతిప్పలుగా నుండుట— ఈమంచముమీఁద రాత్రి పరుండుట యెట్లు? తాటాకుల చాపమీఁద పరుండవలసినదేనా? (యోచించి) జమీందారుల మంచముల మించు దివ్యశయనము ఉండఁగా నాకీగతి యేమి? సన్నబియ్యపుటన్నము, నేపుడు కూరలు, అప్పుడు కాచిననేయి, మీగడతోడి పెరుగు వెండిపళ్లెము నుండఁగా నాకీపాట్లేమి? కుషనుపెట్టుకుర్చీలు, హంసతూలికాతల్పము నుండఁగా నాకీయవస్థ యేమి? నాకు ఈయజ్ఞాతవాస మేల? నాయింటినుండియే నేను కనకాంగి యింటికి బోయిన—అథవా, దానిని నామేడకే తెచ్చుకొనిన నాకడ్డు చెప్పఁగలవాఁడెవఁడు? లోకులు వ్రేలుపెట్టి చూపిన పగవాఁడను నాకు బాధ యేమి? ఛీ, సొంతయూరున—దివాలాకోరువలె—అప్పులవాళ్లకు జడిసి దాఁగినవాని వలె యీపరాయియింట—ఒక బీదవానితాటియాకుల కొంపలో—రహస్యముగా నేనిట్లేల పడియుండవలెను? నేను నాయింటికే పోయి సుఖముగా నుందును. (అని చట్టున కొంచెము ముందునకు నడిచి నిలిచిపోయి) ఏమితోఁచినది; ఇంటికిఁ బోయి ఏ మొగము పెట్టుకొని లక్ష్మిని చూడఁగలను? పార్వతీపరమేశ్వరులవంటి అత్తమామలయెదుట ఎట్లు నిర్భయముగా సంచరింపఁగలను? యుగంధరుని మించిన నయశాలి వేంకటరాయఁడు బావయెదుట చైతన్యముతో నెట్లు నిలువఁగలను? నేనెంత తెలివితక్కువ పని చేసితిని? నారాయణశాస్త్రి చెప్పుట, నేను చేయుటయునా? ఏమి మంచికార్యమని సాహసించి యీ పని చేసితిని? సానులకు కన్నెరికము చేసినవారు అనేకు లున్నారు. సానుల నుంచుకొనినవా రనేకు లున్నారు. కన్నెరికపు దినములలో లేని భీతి నాకు ఇపు డేల? ఛీ, ఇంత మూర్ఖుఁడనైపోయితి నేమి? పిల్లజమీందారుఁడను, సకల వ్యవహారముల నెఱిఁగినవాఁడను, సంస్థానములను బాలింప శక్తి గలవాఁడను— ఒక వేశ్యాపురుషు—తార్పుడుకాఁడు చెప్పినట్లు నడుతునా? ఎంత పొరబాటు?

ఎంత తప్పు? ఎంత తెలివిమాలిన పని? (క్రిందికిఁజూచి) గోతిలో పడిపోయితిని.
అంధకారబంధుర మగు పాడునూతిలో కూలఁబడితిని. ఇఁక నింటికి పోయి
నను ఈశుఁడున్న పోదు. ఈవార్త నూయగు. ఈశుఁ డిక మానఁడు. "కేశవరావు
సానినుంచుకొని భార్యను అత్తమామలను చూచుటకు మొగము చెల్లక కొన్ని
దినములు ఒక దరిద్రుని యింట దాఁగినాఁడు" ఈశాఁడు ఇఁక నీజన్మములో
పోదు. (శిరము గొట్టుకొని) అయ్యో, చెడితిని. (నుదుట చేయి నుంచుకొని యాలో
చించి) నాబ్రతుకు ఎన్ని విధముల పాడైనది? ఏగారిపాటివారి యింటఁబుట్టి,
కల్లూరివారి దౌహిత్రుఁడనై, నారి పిల్లను పెండ్లిచూడుట యేమి? సానిదానికి
కన్నెరికము చేయుట యేమి? ఎంత పాడుపని? ఎంత నిర్భాగ్యప్రకార్యము?
అనేకులకు వేలకొలఁది అప్పుపెట్టఁగలవాఁడను ఒకనివద్ద అప్పు పుచ్చుకొని
బొంకుట యెఱుఁగనివాఁడను మాయపన్ని, పాదసేవకు తొందరపడుచున్న
కులకాంతను ఎడమకాల తన్ని ఈపాడుపని నిమిత్తము చేసి పట్టణముపోవుటా?
అయ్యో, భ్రష్టుఁడనైతిని. దేవగురువుకంటె నాయనగారి వాక్కు తెలియదు
రెయ్యేను. బావకని బోలు లక్ష్మి యింట నిరాహారములు మాని యుండుచుండెను.
నేను వారకాంత యింట నివాసమా? గాని విడిచి యుండలేకపోవుటా?
కాకినాడనుండి అది వచ్చునంతవఱకు దినవారము మొల్లని తిండి పెంగయా?
దానితోఁగూడ కాకినాడ వెళ్లుటకు పీడలేక ఇక్కడ ఇల్లు కట్టుటా? ఛీ ఛీ,
ఏమి పని యిది? ఇంతకంటె మరణము మేలే కదా. (కండ్లు మూసికొని యాలో
చించి) కనకాంగి—నేను కన్నెరికము చేసిన సానిపిల్ల త్రోసివేయవలసిన
దేనా? నేననిన నెంత భక్తి? ఎంత ప్రేమ?—గాని అది నాయొక్కనితోడ నే
యుండిపోవునా? పాప అట్లు జనిచ్చునా? కనకాంగికి ఈదీక్ష నిలుచునా?
కాకినాడలో గజభంగము కాకుఁడ ఇంటికి చేరునా? అయితే నారాయణ
శాస్త్రి మేళముతోఁగూడ వెళ్లవలసినపని యేమి? మొన్న రంగయ్యసెట్టి కబురు
చేయఁగా పోయివచ్చి బడుగుచుఁగతి మాట్లాడుట కని చెప్పెను. అది నిజమే
యగునా? రంగయ్య కనకాంగిమీఁద కన్ను వేసియుండునా? (ద్వారము దెసఁ

జూచి) సుబ్బయ్యా. (అని పిలుచును)

సుబ్బయ్య.—(ప్రవేశించి) ఎందులకు?

కేశవ—చూడు. రంగయ్యశెట్టిగారికడకుఁ బోయి నా పేర చీటివ్రాసి కొని యేఁబదిరూపాయ లిమ్మని యడిగికొనిరా.

సుబ్బయ్య—సరే. (వెడలిపోవును)

కేశవ—(స్వగతము) రంగయ్య సంగతి దీనితోఁ గొంత తెలియఁగలదు. అతని బుద్ధి మంచిది గాదు. కొంత కాలము నుండియు కొంత రుణము చేసికొని యిప్పుడు సుఖజాడ్యములతో బాధపడుచున్నాఁడు. సుబ్బశాస్త్రిమాట కొడుకువద్ద గడ్డిపోఁచయును అనుట లేదు. అతని సంపాదన యతని ఖర్చునకు చాలుట లేదు. (ఆలోచించి) ఈవిషయమున నేను రంగయ్య నాక్షేపించుటా? నెల మీఁద పదిదినములలో నాలుగువేలు బూడిద చేసినవాఁడను ఒకని ఖర్చును గుఱించి నేను విమర్శించుట యేమి? నాయనగారి నిర్వాహకత్వమును మంట గలుపుచున్న నేను సుబ్బశాస్త్రికొడుకు నాక్షేపించుట యెందులకు?

సుబ్బయ్య—(ప్రవేశించి) రంగయ్య గ్రామములో లేఁడు. కాకినాడ వెళ్ళినాఁడట. వారముదినములవఱకు రాఁడన్నారు. (వెడలిపోవును)

కేశవ—సరే. (స్వగతము) తేలినది సంగతి. (ఉద్వేగముతో) కనకాంగి చెడిపోయినది. ఈకుట్ర శాస్త్రి పన్నినాఁడు. లేకుంటే శాస్త్రి కిప్పుడు కాకినాడలో నేమి పని? అన్నా, ఎంత పని చేసినాఁడు శాస్త్రి? ఇంతకంటె కృతఘ్నత యుండునా? ఇంతకంటె ద్రోహము ఉండునా? శాస్త్రి నుప్పు పాతర వేసినను పాపము లేదు. సరే. ఇంటికి రానిమ్ము—శాస్త్రి గడ్డితింటే, పాప పూరి మేస్తే, కనకాంగికైన అన్నము తినదా? ఏమో? చెప్పలేము. ఎటు నిశ్చయించుటకును వీలు లేదు. చెడుటకు మార్గము అవకాశములు చాలఁ గలవు. ఇంతకూ నిజము తేలుట యెట్లు?—(ప్రకాశముగా) సుబ్బయ్యా,

సుబ్బయ్య—(ప్రవేశించి) ఎందుకు?

కేశవ—(ఆలోచించి) సరే. ఇప్పుడు కాదు పో.

సుబ్బయ్య—(స్వగతము) ఇతనికి మతి పోవుచున్నట్లున్నది. (వెడలి పోవును)

కేశవ—(స్వగతము) నాకీ కంగారు ఎందులకు? అది యెట్లు పోయిన నేమి? ఇంకను కనకాంగితో సుఖింతునా? (యోచించి) ఎట్లయినను నారాయణశాస్త్రి నమ్మినఱకును ఈయేకాంతవాసము తప్పదు. ఎప్పుడో చేసిన పాపము ఇప్పుడు అనుభవించుచున్నాను. నాయనగారివార్త కొంచెము తెలిసిన స్థైర్యముతో నుందును. లక్ష్మి కుశలవార్తయైనంత తెలిసిన ఈయాలజడి లేకపోవును; గాని ఏమి చేయవచ్చును? తొందరకద్దు.

తెరగించవలెను.

పంచమాంకము—ప్రథమరంగము

కేశవరాయని గృహము

(తివాసీలమీఁద కూర్చుండి గోపాలశాస్త్రి వేంకటరాయఁడు ప్రవేశింతురు)

వేంకట—రొక్కము ఎనిమిదివేల మూఁడువందల డెబ్బది రూపాయలు మూఁడు అణా లున్నది.

గోపాల—పత్రములు?

వేంకట—దస్తావేజులు ఇరువదివేల కున్నవి. అందు అనేకములు తనఖామీఁద పుట్టినవి. ప్రోనోట్లు పదివేల కున్నవి. ఈయంకెలు అసలు. వడ్డీ రూపాయకు తక్కువ లేదు.

గోపాల—తీరుమానము లెట్లున్నవి?

వేంకట—దస్తావేజుల తాలూకు వాయిదాలు ఒకటిరెండు మాసములు హెచ్చుతక్కువగా సరిగా వసూలుచేయఁబడుచున్నవి. ప్రోనోట్లు రెండు సంవత్సరములు మించినచో తిరిగి వ్రాయించుకొనఁబడుచున్నవి. వసూళ్లుకూడ

సరిగనే యున్నవి.

గోపాల—ఇంతలో కాందోషముపట్టనవి లేవుగదా? సరిగా చూచితివా?

వేంకట—లేవు. చూచితిని. పదివేల రూపాయలు తాకట్టుమీద నున్నవి. అన్నియు బంగారువస్తువులు. వానిపరిశీలనముగూడ సరిగనే యున్నది.

గోపాల—సంచిలోనున్న విత్తానికి సరిపోయినదా?

వేంకట—లేదు. రెండు వందల పదిరూపాయలు సంచిలో లేవు. అవి మామగారు కాశికి పోవునప్పుడు తీసికొన్నారేమో. పార్వతి చెప్పిన మాటలు చూడగా ఆయన చేత చెంబు పుచ్చుకొనుటకుగూడ వీలు లేనంత తొందరగా ఇల్లు విడిచినట్లు తోచుచున్నది. ఆ కారణముచేత ఆబాపతు ఏదో చిత్తాలో వ్రాయబడలేదు.

గోపాల—ఈసంవత్సరము సాదరు ఎట్లున్నది?

వేంకట—పదునొకండువందల ముప్పది రూపాయలు ఖర్చు ఉన్నది. నెలకు నూటు రూపాయల చొప్పున తేలుచున్నది.

గోపాల—బాగానే యున్నది. మనకు నూటయేబది యగుచున్నవి.

వేంకట—చెల్లాయి యినుపపెట్టె చూచితిరా?

గోపాల—అన్నియు నున్నవి. చంద్రహారముమాత్రము లేదు.

వేంకట—చంద్రహారమే?

గోపాల—అవును. అమ్మాయి తెలియదనుచున్నది.

వేంకట—వేయిరూపాయల పైచిల్లర. అది పోనిచ్చినట్టే యుండదును. ఇది యోచింపదగిన విషయమే.

(అప్పుడు ఏలూరుపాటి వెంకయ్య ప్రవేశించును)

వేంకట—దయచేయండి. (తాను జరిగి తివాసీ చూపును)

గోపాల—ఇక్కడిక్కడ. (తనవద్ద చూపును)

వెంకయ్య—(గోపాలశాస్త్రివద్ద కూర్చుండును)

గోపాల—ఎట్లున్నది?

వెంకయ్య—జోరుగానే యున్నది.

గోపాల—ఏమాత్రము?

వెంకయ్య—ప్రోనోటు మూడువేల కున్నది. నాలుగువందల లాక బాపతు, రెండు వందలాక బాపతు చిఠాలో ఖర్చున్నది.

గోపాల—ఏమంటాడు సెట్టి?

వెంకయ్య—"మోసపోయినాను. క్షమించండి." అని చేతులు పట్టుకొన్నాడు.

గోపాల—(కొడుకువైపుజూచి) మొత్తము అయిదువేలకు మించినది.

వెంకట—అవును.

వెంకయ్య—ఎట్లు?

గోపాల—ఇంట చంద్రహారము కనిపించదు.

వెంకయ్య—శ్రీహరీ, అది లక్ష్మిని విడిచి ఎక్కడనుండిన అక్కడ సర్వనాశమే.

గోపాల—కావలెను.

వెంకయ్య—అగును. నేడు కాకుంటే రేపు. మాసములు దాటవు.

వెంకట—ఆర్థికవిషయ మిట్లున్నది. ఇక నడుపవలసిన తంత్రము?

గోపాల—యోచింపుము.

వెంకయ్య—యుగంధరులు. మీరు మేము చెప్పాలా?

వెంకట—ఇది స్వవిషయము. పైగా మీరు స్థానికులు.

వెంకయ్య—ఏమయినను మీరు చెప్పునది గూడ మేము గ్రహింపలేము. మా తెలువు లంతటివి.

• గోపాల—కేశవరావు సంగతి? కాకినాడ వెళ్లినాన్న ఏమయినట్లు?

వెంకట—ఈయూరనే యున్నాడు. వెంకయ్యమామగారూ, మీరు శ్రమపడవలెను.

వెంకయ్య—నిద్రాహారములుకూడ విడిచి పనిచేసెదను.

వేంకట—ముందు పూటకూటియిండ్లన్నీ చూడవలెను. సానియింటనే కూడ ఉండవచ్చును. నామనస్సు నారాయణశాస్త్రి యింటిదెసకు పరుగెత్తు చున్నది.

గోపాల—అది కేశవరావువంటివానికి నివాసయోగ్యమా? నిలుచుటకు కూడ అవకాశ లేని దని విన్నాను.

వేంకట—దివ్యభోగము విడిచి ఉన్న యీూరున పూటకూటియింట తిన్నవాడు ఇంద్రభవనము విడిచి గుడిసెలో నుండుటలో సందేహము లేదు.

వెంకయ్య—దాని యొకటున్నది. శాస్త్రిభార్య పడుచుపిల్ల. కొంచె మందగత్తె. శాస్త్రి సంశయాత్మకుడు.

వేంకట—కేశవరావువిషయమున ఆయభ్యంతరము లుండవు. పైగా చెప్పుదెబ్బలు తినిన సుబ్బయ్య కాపుండును.

వెంకయ్య—బాగున్నది ఆలోచన. కావచ్చును. మీసెలవయినది. ఇంక నీయూరున ఇండ్లే గాదు. భూమిగూడ తిరుగవేసెదను.

గోపాల—మీశ్రమ చెప్పవలవి గాకుండ నున్నది. మీఋణము తీర్చు కొనుటకు మార్గములు లేవు.

వెంకయ్య—(చేతులు జోడించి) మహానుభావా, అట్లనవద్దు. ఇది వేదమూర్తికి సేవ. పతివ్రతాశిరోమణికి పాదసేవ. తపస్సు చేసినను లభింపనివి యివి. రామదాసుఅన్నగారు నాకు చేసిన సాహాయ్యముముందు ఈసేవ అణు వును బోలదు.

గోపాల—(వెంకయ్య మోడ్పుకేలు పట్టుకొని) మీసౌజన్యము దేవ లోకమునగూడ లోభమును పుట్టించును.

వెంకయ్య—వారముదినములలో కేశవరావును ఇంటికి తీసికొనివచ్చు భారము నాది.

గోపాల—ఇప్పటి స్థితిలోనా?

వెంకయ్య — కాదు. సంపూర్ణ మయిన పశ్చాత్తాపముతో. గాని యొక ప్రశ్న.

గోపాల — ఏమిటది?

వెంకయ్య — కేశవరావు ఇంటికి వచ్చుటయేమో క్షణము; గాని వానిని ఎవరును ఏమీకా —

గోపాల — ఎందుకు? ఏమీ అననక్కఱలేదు. అతని గుణము చాల మంచిదండి. విగ్రహాదోషములవలననో యీమధ్య కటస్థించినది. నయముననే అతని బుద్ధి త్రిప్పవచ్చును.

వెంకయ్య — అదే నాయభిప్రాయము.

వేంకట — అసలు అతఁడు మా నాయనగారి యెదుటఁబడుటకే సందేహించును. ఎదుటఁబడిన తరువాత ఇఁక వానియింటికి పొమ్మనినను పోఁడు.

వెంకయ్య — అవును.

గోపాల — నాకు స్నానమునకు సెలవీయండి. మీరు శీఘ్రముగా రావలెను. అబ్బాయీ, ఆలోచనలోఁబడి బావగారికి ప్రొద్దుపోనీయకు.

వెంకయ్య — బాధలేదు బావగారూ, మీరుదయచేయండి.

వేంకట — ఆలోచనయే లేదు.

గోపాల — (నిష్క్రమించును)

వేంకట — మామగారూ,

వెంకయ్య — ఏమి సెలవు?

వేంకట — మీరట్లనవద్దు. గ్రామములో మీపలుకుబడి యెట్లున్నది.

వెంకయ్య — ఏమీ లోటు లేదు. కూలికి విష —

వేంకట — అయితే చాలు. మీరు ఆవులించిన ప్రేవులు లెక్కింతురు. సైగా నన్న కొండ యెక్కింతురు.

వేంకట — గరుడుని యెదుటి గ్రద్దము. ఏలూరులో మీయింట కొన్ని దినములుండి శుశ్రూష చేయు నభిలాష గలదు. ఎప్పుడో యొకప్పుడు యీ భారము మీమీఁద పడును.

వేంకట—మా గృహము పావన మగును. "మహాత్ముల పాదధూళి నా శిరమున దాల్తు" గాని దేవుని సన్నిధానమునకే రాన్నొల్లనుట.

వెంకట—ఎప్పుడో జరిగిన పొరబాటు నొకమాటికి ఉద్ఘాటించుట ధర్మము గాదు.

వేంకట—క్షమింపవలెను. మీరు స్నానము చేసి దయచేయుండి.

వెంకయ్య—నిమిషము. (వెడలిపోవును)

వేంకట—(స్వగతము) ఎంత పని జరిగినది! లక్ష్మి సంప్రహారమే? దానిని హరించుటకు వరాయివాళ్లకు ఎన్నికేళ్లు గుండెలుండవలెనో? అయిదు వేల ఋణము. ఇందులకై నేనా యిరవపెట్టె తాళము త్రిప్పుదును?

గీ. వస్తుతత్త్వమ్ము తెలియంగ వసతు లుండె
వంటయౌషధ మేల? అర్కకము లేల?
అడవి యాకుల నూరించి కడలి నుప్పు
దెచ్చి కలిపించి రోగార్త తృష్ణ తీర్తు.

తెగదించవలెను.

పంచమాంకము—ద్వితీయరంగము

ఊరిబైట శివాలయపు గోపురమునకట్టు

(సుబ్బారాయుడు కూర్చుండి యుండును. వేంకటరావు ప్రవేశించును)

వేంకట—ఓహో, సుబ్బారాయుడుగారు ముందే వచ్చినారే.

సుబ్బా—దయచేయండి. ప్రతిదినము మీరు గుడివద్దకు వత్తురు; గాని గుడిలో మాత్రము అడుగు పెట్టరు కాంబోలు.

వేంకట—ఔనండీ. అది నాకు వ్రతము. పామరులవలె మనముగూడ రాతిబొమ్మకు మ్రొక్కుట యేమిటండీ? ఈగుడిలో తప్ప ఈశ్వరుడు మరి యెచ్చటా లేడా?

సుబ్బా—ఆహా, ఎంత యసిధారావ్రతమండీ మీది? మెచ్చుకొనవచ్చును.

వేంకట—కాకుంటే ఇట్టి మూర్ఖపు పని యెవఁడు చేయునండీ?

సుబ్బా—చూడండి పాశ్చాత్యులను?

వేంకట—ఏమి?

సుబ్బా—వారు చర్చికి ఎందుకు పోవుదురు?

వేంకట—దేవుని ప్రార్థించుటకు. వారికి దైవభక్తి మెండు.

సుబ్బా—అయితే చర్చికి పోయి ప్రార్థించనిగాని దేవునకు వినిపించదా? దేవుని చెవులు చర్చిలోమాత్రమే యున్నవా?

వేంకట—ఏమన్నారు?

సుబ్బా—కోపించిన చెప్పఁజాలను. పైట నెట్టి శూన్యస్థల మున్నదో చర్చిలోఁగూడ నట్టి శూన్యస్థలమే యున్నది. ఎక్కడకు వెళ్ళినా శూన్యమే యగునప్పుడు బైటనున్న శూన్యతనే యంగీకరింపఁగూడదా?

వేంకట—ఇది యోచింపతగినదే; గాని మీరు ఎప్పుడూ అడ్డప్రశ్నలే వేయుచుందురు. ఏవిషయమునందును మీరు సంస్కారమును అంగీకరింపరని తోఁచుచున్నది.

సుబ్బా—మీయభిప్రాయమున పూర్వులు చేసిన నియమముల నన్నిటిని తలక్రిందుగా దిద్దివేయుటయే సంస్కారమని తోఁచుచున్నది.

వేంకట—మీప్రశ్నలకు బదులు చెప్పలేను; గాని యీప్రశ్నలే మఱియొకరు వేసిన నేను శాంతమును నిలుపుకొనలేకపోయియుందును. మీరు నాకు కేవలము వ్యతిరేకముగ వాదించినను మీమాటలు వినిన నాకు ఆనందమగుచుండును.

సుబ్బా—అయితే నేను అదృష్టవంతుఁడనే.

వేంకట—మీరు మావలె సంఘసంస్కరణవాదు లైతిరా? దేశమంతా మీకు బ్రహ్మరథము పట్టుదురు.

సుబ్బా—అట్లు కాకపోవుటవలనఁగూడ నేను అదృష్టవంతుఁడనే.

దీనికేమి గాని మనకు భోగమువాళ్లవిషయము ఇంకా పూర్తికాలేదు. దయ చేయండి.

వేంకట—(కూర్చుండి) మీరు భోగమువాళ్లను విడుపకు కాఁగోలు.

సుబ్బా—మీరు వాళ్ల బ్రతుకనీయరు కాఁబోలు.

వేంకట—మీమాటలు వింటే నాకు నవ్వు వచ్చును. కానీండు.

సుబ్బా—ఏలూరుపాటి రామదాసుగారి కుమారుఁడు కనకాంగి అనే సానిపిల్లకు కన్నెరికము చేసినాఁడు.

వేంకట—అవునట. విన్నాను. ఎంత మంచి కుఱ్ఱవాఁడు చెడి పోయినాఁడండీ?

సుబ్బా—అందుకే నేను విచారించుచున్నాను.

వేంకట—మఱి భోగమువాళ్లు ఉండా లంటారు?

సుబ్బా—ఎందుకు ఉండఁగూడదు? ఎవఁడో ధనయౌవన మత్తుఁడు ఇట్లు అగు నని మనము విద్యలను చంపుకొందుమా?

వేంకట—మొదటినుండియు మీవాదము చాల గడుసువనమువీద నే యున్నది. ముఖపిధానము చేయుటకు మంచి యుక్తి పన్నినారు. విద్యను మాటు పెట్టి వారకాంతల వ్యభిచారమును సమర్థించుచున్నారు మీరు.

సుబ్బా—మీరు ఆలోచించి మఱీ మాట్లాడుట మంచిది. వ్యభిచారము మంచి దని సమర్థించుటకు నాకేమి పట్టి దీ!

వేంకట—క్షమింపవలెను. అదిగాదు నాయభిప్రాయము.

సుబ్బా—మఱి విద్యలు నశింపఁగూడ దనుట తప్పా? మన కళలు అన్ని నశించిపోయిన వని యిపుడు దేశీయులు అనేకులు చింతించుచున్నారు. నూలు వడుకుట, అద్దకము, నగిషీపని, చిత్తరువులు వ్రాయుట, చెక్కుట, ఇంక నిట్టి సకల కళలను పున రుద్ధరింపవలె నని అందఱును చెప్పుచున్నారు.

వేంకట—కళలను తప్పకుండ ఉద్ధరించి తీరవలెను. దేశాభిమానులైన వారు మున్ముందు చేయవలసిన దిదియే

సుబ్బా—మీమాటలు వినిన నాకు నవ్వు వచ్చును. పెండ్లికిం బోవుచు పెండ్లికూంతురును మఱచి పోయినారంట. కళలను ఉద్ధరింపవలెనంటూరు మీరు. అయితే మీరు వేనిని ఉద్ధరింపవలెననుచున్నారో ఆకళలలో అభినయముకంటె గొప్పది యేదో చెప్పండి. మనసాహిత్యముయొక్క మార్గము వేఱు. ఇపుడు ఈసంస్కరణ పరాయణులకు ఆంగ్లేయమే గాని స్వకీయము తెలియకపోవుటచేత అభినయమును అర్థము చేసికొనలేకుండ నున్నారు. ఒక మాఱు వ్రతభంగమునకైన అంగీకరించి వారకాంతలను మట్టుపెట్టం జూచుచున్న యీసంస్కరణపరాయణు లందఱును పేరుపొందిన వేశ్యచే అభినయము చేయించి చిత్తగించిన బాగుండును. అప్పు డయిన వారికి తాము ఎట్టి మనోహరమయిన కళను నాశనము చేయుటకు దీక్ష పూనినదియు అట్లు చేయుట ఎంత అనాలోచిత కృత్యమైనదియు తెలిసివచ్చును.

వేంకట—మీరు చెప్పినది నిజమే కావచ్చును. అయితే అభినయమునకు వ్యభిచారసంపర్కము కలుగుచున్నది. అదీ మేము వలదనుటకు కారణము. భోగము మేళములు చూచుటవలన అనేకుల మనస్సులు చలించిపోవచ్చును. కేశవరావువంటి యువకులు పాడయిపోవుచున్నందుల కయిన మీరు వగవరు.

సుబ్బా—కావలసినంత వగచుచున్నాను. భోగమువాళ్లవంటి ప్రత్యేక జాతి లేని ఇతరదేశములలో యువకులు చెడిపోవుట లేదు? ఏమి చేయవచ్చును? రామశాస్త్రిలుగారు బెల్లపువర్తకములో నేలమట్టము అయినారు. ఇతరులు ఆవృత్తిని మానినారా? కోండమాచార్యులుగారి కోడలు దూదేకుల వానితో లేచిపోయినది. మొదటిభార్య ఇట్లయ్యెనని ఆయన కొడుకు రెండవ పెండ్లి మానుకొనియెనా? మీరేది మంచి దందురో దానియందు మంచికంటె చెడ్డ అధికముగ నున్నది. దేనిలో చెడుగు లేదో మీరు చెప్పండి.

వేంకట—అవును.

సుబ్బా—మనదేశమున భోగమువాండ్రు ఉన్నారు.

వేంకట—కుప్పతిప్పలుగా.

సుబ్బా—ఇతరదేశములలో వ్యభిచరించు స్త్రీలకు పెద్దపెద్ద కంపెనీలు ఉన్నవి.

వేంకట—అవును. విన్నాను. మాబావ చెప్పినాఁడు. అదిమఱీఘోరము.

సుబ్బా—ఏమి? ఇతరదేశములలో మన భోగమువాళ్లవంటి ప్రత్యేక జాతిస్త్రీలు లేని లోటు తీఱినదా?

వేంకట—(యోచించి) అవునండీ. ప్రపంచమునందలి సకలజాతుల వారి యాచారములకు సమన్వయము చేయుద మన్న అంధకార బంధుర మగు పాడు నూతిలో కూలినట్లగుచున్నది. యోచించిచూడఁగా "భారత దేశమునకు ప్రత్యేకత యున్న" దని మీరు చెప్పినమాటలలో యథార్థముకాన్పించుచున్నది.

సుబ్బా—సంతోషము.

వేంకట—ఇతరదేశములవారు తమ యాచారములే యొగ్లు మంచివని భావించుచున్నారో అట్లే మన యాచారములుగూడ మంచి వను భావనతో ఇతరుల యాచారములను పరిశీలించిన అనేకములు ఏవగలిగించునవి గలవు.

సుబ్బా—మనలను జూచి వారు మార్చుకొనుచున్నారా?

వేంకట—లేదు. పోషించుకొనుచున్నారు.

సుబ్బా—ఏల?

వేంకట—స్వధర్మ మని. దేశమున పారంపర్యముగ నున్న ఆచారమని. ధారావాహికముగ వచ్చు సాంప్రదాయ మని.

సుబ్బా—అవివేకము మనకు వలదా?

వేంకట—తెలియుచున్నది. మన సంస్కర్తల దృష్టి కేవలము పశ్చిమాభిముఖమై యున్నది. భోగమువాళ్లవిషయమునందే గాదు. సకలవిషయములయందును మనవారు బహిర్ముఖులుగ నేయున్నారు. ఇంకను అంతర్ముఖులు కాలేదు.

సుబ్బా—మీహృదయమున ఇదివఱకే ప్రజ్వలించియున్న దనుకొ నిన జ్ఞానజ్యోతి ఇప్పుడే ప్రారంభమైనది.

వేంకట—అవును. తెలియుచున్నది. తలంచికొనిన సిగ్గగుచున్నది. నేను గూడ సంస్కర్తనే. సంఘము ఇట్లేల నిర్మింపఁబడినదో తెలియదు. తెలిసికొనుటకు ప్రయత్నము లేదు. సంఘమును దిద్దుటకు మాత్రము మహోత్కంఠ్యమున్నది. ఎక్కడ దిద్దవలెనో, ఎట్లు దిద్దవలెనో, ఏల దిద్దవలెనో, ఎట్లు దిద్దిన ఎట్లు పరిణమించునో తెలియదు. దిద్దఁబడిన ఆచారములు ఎదురుతిరిగి మీఁద పడుచుండుటగూడ తెలియుట లేదు.

సుబ్బా—చిత్తము.

వేంకట—నాతప్పు తెలిసినది. నాయపరాధము బోధపడినది. ఈజ్ఞానోత్పత్తికి ఉదాహరణముగ ఇప్పుడే స్వామిని సేవించెదను. ముందు సంధ్యావందనము చెప్పండి.

సుబ్బా—దయచేయండి. మీకు స్వధర్మాసక్తి కలిగినందులకు ఆనందము. ఇక సంస్కర్త శిఖామణులు కొందఱు వారకాంతలకు దాసులైయుండుట మీకు ప్రత్యక్షముగ చూపవలసియున్నది.

వేంకట—అవును. అది నాకు గొప్పసందేహమే.

సుబ్బా—నాలుగుదినములలో తీర్చెదను. దయచేయండి. సంధ్యావందనము చేసికొందము.

తెరదించవలెను.

పంచమాంకము—తృతీయరంగము

—::O::—

కేశవరావు గృహము

(తివాసీలమీద కూర్చుండి గోపాలశాస్త్రి వేంకటరాయఁడు ప్రవేశింతురు)

గోపాలశాస్త్రి—అన్నగు; గాని వెంకమ్మగారు లేకున్న వ్యవహారములు ఇంత సులభముగా తేలకపోవును.

వేంకట—అవును. ఆయన రాత్రింబగళ్లు నిద్రాహారములుగూడ సరిగ చూచుకొనుట లేదు.

గోపాల—మంచివాఁడు.

వేంకట—కాకున్న పెదతండ్రి మనుమఁడు చెడిపోవుచున్న ఇంత వెంగ యేచాయాది కుండును?

గోపాల—రామదాసుగారుగూడ వెంకయ్యాగారి వల్లె చూచినారు. ఆయన వెంకయ్యాగారిని, కేశవరావును ఒక్క భావముతో చూచినారు. వెంకయ్యాగారు ఆవిశ్వాసమును చూపుచున్నారు.

(అప్పుడు ఏలూరుపాటి వెంకయ్య ప్రవేశించును)

గోపాల—దయచేయండి. మీ సౌజన్యమునే మననము గావించుకొనుచున్నాము.

వెంక—మీరు పెద్దలు. నావిషయమునఇట్లుమాట్లాడుటధర్మముగాదు.

గోపాల—పెద్దవాఁడను; గావున ఆశీర్వచించుచున్నాను.

వెంకయ్య—చిత్తము. అదే నాకు కావలసినది. మఱి ప్రకృతము. కేశవరావు శాస్త్రియింట నున్నట్లు ఆమాకే తెలిసినది. ఇఁక క్షణములో తెచ్చెదను; గాని ముందు నేను శివాలయమునకు పోవలయును. బ్రహ్మానంద భారతీస్వాములవారు వచ్చి కబురు చేసినారు.

వేంకట—(తండ్రితో) జ్ఞాపక మున్నదా? బ్రహ్మానందభారతు లంటే రామదాసుమామగారు.

గోపాల—(శిరము ఊఁపి) అవునవును. బావగారు తొందరపడి రసాభాసము చేసినారు. పోయి తీసికొనిరండు.

వెంకయ్య—(చేతులు జోడించికొని) ఒక ప్రార్థన. వారు ఇక్కడ క్షమకామము చేయుటకు వీలు లేదుగదా? మాయింట భిక్ష చేయుదురు. మీరు ఉభయులు అక్కడకు దయచేయవలెను.

గోపాల—చిత్తము. అందుల కేమి అభ్యంతరము? నాకు మేడమీఁద

కొంచెము పని యున్నది. సెలవు. (వెడలిపోవును)

వెంకయ్య—మామగారూ, వ్యవహారము చాలవఱకు తేలిన దన్నమాట. స్వాములవారిని తెచ్చిన ఉత్తరక్షణమున కేశవరావు తమ సన్నిధి నుండును. కేశవరావు ఉంచుకొనిన కనకాంగి మేళము ముగించుకొని కాకినాడనుండి రైలుదిగి వచ్చుచుండఁగా ఊరికి అర్ధమైలుదూరములో దొంగ లడ్డుకొని కొట్టి కట్టుగుడ్డలుదప్ప గనుండక దోచుకొన్నారు. సుబ్బిసెట్టికొడుకు రంగయ్య రహస్యముగా కనకాంగిని కాకినాడలో వశపఱచుకొన్నాఁడట.

వెంకట—ఇది మనకు శుభవార్త.

వెంకయ్య—ఏల?

వెంకట—ఈసంగతి తెలిసిన కేశవరావు మఱి దానిని చూడఁడు.

వెంకయ్య—వాని స్వభావ మట్టిదే. కనకాంగి రంగయ్య ఒక బండిలో నున్నారఁట. దెబ్బలకు జడిసి సాని నగ లన్నీ యిచ్చివేసినదఁట. రంగయ్య బీరములు పలుకఁగా చావుదెబ్బలు కొట్టి విడిచిపెట్టినారు దొంగలు.

వెంకట—శాస్త్రి ఏమయినాఁడు?

వెంకయ్య—వానికి చేయి విరిగినది.

వెంకట—ఇఁక కేశవరావు చెప్పుదెబ్బలు కొట్టును. తప్పదు. ముందు మనము జాగ్రత్తపడవలెను.

వెంకయ్య—ఎట్లు?

వెంకట—ఈయూరున సర్కిల్ ఇన్ స్పెక్ట రెవఁడు?

వెంకయ్య—సాహేబుగారు. పేరు రహీమాన్ ఖాన్.

వెంకట—ఇతఁడేనా? అయితే మనకు బాధ లేదు.

వెంకయ్య—ఏమి?

వెంకట—ఇతఁడు నన్ను నమ్మిన శిష్యుఁడు. ముందుగ మీరు అతనివద్దకు వెళ్లి నేను ఈయూరున ఉన్నానని యీపనిమీద వచ్చితి నని సంగతి యంతయు చెప్పి మఱిపొండు.

వెంకయ్య—అయితే మూఁడో మేలు. నేనిదే వెళ్లుచున్నాను.

వేంకట—చిత్తము.

తెఱ దించవలెను.

పంచమాంకము—చతుర్థరంగము

నారాయణశాస్త్రియిల్లు

(పూర్వపుగదిలో కేశవరావు ప్రవేశించును)

కేశవ—(స్వగతము) కనకాంగిమేళమునకు వెళ్లి నేంటికి వారముపూర్తియైనది. ఇంకను రాలేదు. శాస్త్రిగూఁడ రాలేదు. మేళముమీఁద మేళముగలి యుండునా? రంగయ్య—తప్పితే మఱియొకఁడు నిలిపివేసెనా? ఏమయినను ఫలమొక్కటే. కనకాంగి చెప్పుట యేమో యథార్థము. అంటే ఇప్పటికి నన్ను దురదృష్టదేవత విడిచిన దన్నమాట. దాని కేమి! అది దాని కులవిద్య. శాస్త్రి కేమి పోగాలము వచ్చినది? (తలయూఁపి) సరే. నేఁడు—తప్పితే రేపు వాళ్లు వత్తురుగదా? అంతవఱకును నాకు ఈవిచార మేల? (అని పుస్తకముతీయును)

నేపథ్యమున

౧. దండాలు బాబయ్యగారూ, రాత్రి ప్రాణాలుపోలేదే బాబయ్యా. ఇంకా యేలినోరిపాదాలు కొలుచుకోటానికియోగంవుండడంచేత ఈఘనానికి ఇలా వున్నాను.

౨. ఏమిరా సంగతి?

కేశవ—(స్వగతము) మావెంకయ్యబాబుకంఠస్వరము వినవచ్చుచున్నది. ఇప్పటికి మావాళ్లు నాకొఱకు వెదకుచుండుట తెలిసినది. ఎదుటికి బోదునా?

నేపథ్యమున

౧. రాత్రి పదకొండుగంటల బండిలో కనకాంగి మేళం దిగిందండి. మూఁడుబళ్లు కుదిర్చేరు. సగందారిలోనికి వచ్చేటప్పటికి పదిమంది దొంగలు

కత్తులలోటే, కర్రలతోటీ అడ్డుకొన్నారండి.

వి. ఏమి జరిగినది?

కేశవ—(స్వగతము) దోచుకొన్నారా యేమి? రాత్రియే వచ్చిన నాకేల తెలుపలేదు! శాస్త్రి యింటికేల రాలేదు?

నేపథ్యమున

గ. అంతన్నీ చికకన్లేస్తేరండి. బళ్ళోళ్ళకి కూడా తగిలేయండి బాబయ్యా దెబ్బలు. నాకు ఈపుమీద తట్టు లేచిందండి.

వి. నీబండిలో ఎవరున్నారురా?

గ. కనకాంగి రంగయ్యసెట్టిగారు ఉన్నారండి.

కేశవ—(ఉలికిపడి స్వగతము) ఏమి? రంగయ్యయేనా? తలంచినది యథార్థ మైనది. కనకాంగి ఇంక ఏమయిన నగుంగాక.

నేపథ్యమున

గ. కనకాంగిని, రంగయ్యగారినివద్దంటూంటే నారాయణశాస్త్రుల్లుగారు నాబండిలో ఎక్కించేరండి.

కేశవ—(స్వగతము) ఇది శాస్త్రి పనియే.

నేపథ్యమున

గ. కనకాంగి జడిసి నగలన్నీ యిచ్చేసిందండి. రంగయ్యగారు మాత్రము "ఎవఁడ్రా" అనేటప్పటికి పడిపోయేయండి కఱ్ఱదెబ్బలు. ఆయనకి తలమీద గాయమైందండి. కాలిరిగిందండి.

వి. ఇంక నెవరెవరికి తగిలినవిరా దెబ్బలు?

గ. పిడేలోటిబద్దలాసిపోయిందండి. మద్దెల చెక్కలై పోయిందండి. పాపముప్క చితుకి పోయిందండి. ఇంకో సానిదవడపొంగిపోయిందండి. నారాయణశాస్త్రుల్లంగారి చెయ్యిరగిందండి. దొంగలుదమ్మిడీకూడా లేకుండా—నల్ల పూసలకాణ్ణుంచీ దోచుకొన్నారండి బాబయ్యా.

కేశవ—(స్వగతము) శాస్త్రికి ఆశిక్ష చాలదు. నేను పూర్తిచేసెదను.

నేపథ్యమున

౨. ఇంక నేమిరా?

౧. అర్ధరాత్రికాడేటికీ ర్లిపోయిందండి. వెంటనే పోలీసోళ్లొచ్చేరండి.

౨. ఇప్పుడు నీవు ఎక్కడకు రా?

౧. నాబండిచక్రం ఇరిగిపోయిందండి బాబయ్యా. ఏకీసవారితో ఇప్పు కొని పదిరూపాయలు ఐదు లట్టుకుపోదా మని బయలుదేరేనండి. ఇక్కడ వున్నారేం బాబూ?

౨. మావస్తువు ఒకటి తప్పిపోయినదిరా. వెదకుటకు వచ్చినాను.

౧. ఎవఁడు తీసేఁడు బాబయ్యా? ఎక్కడనున్నా అడిగుండేలు పగల్దన్ని తీసికొస్తాను సెలవీయండి దొరగారూ,

కేశవ—(స్వగతము) హా, మావాళ్లయవస్థ ఇంకనుచాటా? (ప్రకాశము) బాబయ్యా, మీవస్తువు ఇక్కడ నున్నది. (అని తలుపు తీయుచు)

(వెంకయ్య బండివాఁడు లోపల ప్రవేశింతురు)

వెంకయ్య—(కేశవుని కౌఁగిలించుకొని) ఎన్నాళ్లకు దొరకినది? కళ్లు చల్లఁబడినవి.

కేశవ—(విచారముతో) పాపాత్ముఁడను. పశ్చాత్తాపము గలిగినది. క్షమించవలెను.

వెంకయ్య—నాయనా! క్షమించుట కేమున్నది? విచారించకు.

కేశవ—బాబయ్యా, లక్ష్మి బ్రతికి యున్నదా?

వెంకయ్య—కొనయూపిరితో.

కేశవ—(నెత్తిమీదబాదుకొని) ఎంత దుర్మార్గుఁడను.

సీ. కనలేవొ సింగార మని ముందునకు వచ్చి
ముసిముసినవ్వుల మురియు బాల
వినలేదొ యని కోర్కె "వినరు? వినరా" అంచు
మాటిమాటికి బతిమాలు గోల

పిలుతునో యని ముందె "సెల వేమి" యని భావ
మెఱిఁగి కోర్కెలు ఘటియింతు లోల
కినిసెదవో యంచు వణఁకుచు బెంబేలు
పడి నాయురమ్మున వ్రాలు జేల

గీ. తపసు చేసిన దొరకని తరుణి, కులము
ఫూత మొనరించు నిల్లాలు, ముద్దులాడి
సేవలో నండ ద్రోసివచ్చితిని; మఱల
పాపకర్ముఁడ మొగ మెట్లు చూపువాఁడ?

వెంకయ్య—అబ్బాయీ, మఱియొక సర్వనాశము సంభవించినదోయీ!
కేశవ—(ఆత్రముతో) ఏమిటి బాబయ్యా?
వెంకయ్య—మీ నాయనగారు సన్న్యసించినారు.
కేశవ—హా, తండ్రీ, (అని క్రిందఁబడి)

సీ. జనకుని సర్వనాశము గోరి వీఁడని
పించుటకై సన్న్యసించినావె?
పాపకర్ముఁడు ప్రేమ చూపరాఁ డని నిశ్చ
యించి ధీయని సన్న్యసించినావె?
పరలోకములకు నాపత్ని బంధమ్ము
త్రెంచికొంటకు సన్న్యసించినావె?
నాయధః పతనమ్మునకు సమగ్రతఁ గూర్ప
నెంచి చట్టున సన్న్యసించినావె?

గీ. అనుఁగుకోడలు, లక్ష్మి, చూలాలు, పౌత్రు
నెత్తుకొనునంతవఱకేని చిత్తవృత్తి
వశమునఁ దుంచుకొనక యీపగిది భ్రాంతి
పడితి వేటికి? తొందరపడితి వేల?

వెంకయ్య—కేశవా, ఇఁక నెందులకు? ఎంత వగచినను ప్రయోజనము లేదు. లెమ్ము.

కేశవ—(లేచికూర్చుండి) బాబయ్యా, వారు ఉన్నారు; గాని యింక "నాయనగారూ" అని పిలుచుటకు లేదు. మామునుంజాముము నాయనగారి కెంత దూరము చేసికొన్నాను? ఎంత నిర్భాగ్యుఁడ నైతిని!

వెంకయ్య—అబ్బాయీ, ఈలోప మింక తీఱునది గాదు. ఈసంగతి నీకు తెలియనిదా?

కేశవ—వారెక్కడ సన్న్యసించినారు?

వెంకయ్య—కాశీలో.

కేశవ—(లేచి నిలిచి) అవును. నేను మదరాసునుండి వచ్చునపుడు ఏబండిమీఁద దిగినానో ఆబండిమీఁదనే వారు బయలుదేఱినారు. గ్రహింపలేకపోయితిని.

వెంకయ్య—నేఁటి ఉదయమే వారు మాయింటికి వచ్చినారు. నేఁడు మాయింట భిక్ష యైనది.

కేశవ—ఇది మఱీ విచారకరము.—అవును. ఇఁక నేమి లాభము? అనుభవింపక తప్పదు. బాబయ్యా, భోజనము లైనవా?

వెంకయ్య—ఎంత సేపు నాయనా? నీకు భోజన మైనదా?

కేశవ—ఎలిదిభోజన మయినది. ఇఁక నిక్కడ నెందులకు? కొస్తునీత్తోస్తుని వారి సన్నిధికే వచ్చెదను. నాకు ఆ వేదన పుట్టి అయిదు దినము లయినది. ఒక పనినిమిత్తము ఇక్కడ నుండిపోయినాను. (చెవియొగ్గి ఆలకించి) శాస్త్రి వచ్చుచున్నాఁడు. మీరిరువురు నీగదిలో నుండుఁడు.

(వారు గదిలోనికిఁ బోవుదురు)

కేశవ—(స్వగతము) చెప్పులు వదులుగా నున్నవా లేవా? (చూచి) సమయమును గ్రహించియే యున్నవి.

(అప్పుడు నారాయణశాస్త్రి ప్రవేశించును)

నారాయణ—(కేశవునిఁజూచి) క్షేమముగదా? సంగతి యంతయు దెలిసినదా?

కేశవ — అంతయుం దెలిసినది. (గోడనుండి ఎడమకాలు మెల్లగ దీయును)

నారాయణ — అ. దుంకు చావుదెబ్బలు తగిలినవి. ప్రాణగడ్డ దగ్గఱనుండి పోయినవి. కనకాంగిమీఁద దెబ్బ పడకుండఁ జూచుట బ్రహ్మాండ మయినది. నాచేయి విరిగినది. (అని కట్టు చూచుకొనుచుండును)

కేశవ — (గోడపట్టు పుచ్చుకొని) దండాలుండా, నీకు చాలదు. (అని దవడమీఁద చెప్పుదెబ్బ కొట్టును)

నారాయణ — హరిహరీ, — (అని నోరు మూసికొని కూలఁబడి (చేతిలో పల్లు రాలుట, చేయి అంతా రక్తమగుట చూచి తెల్లపోవును)

కేశవ — (గాండ్రించి గుండెలమీఁద తన్ని పడద్రోసి వక్షస్థలమున అడుగు ద్రొక్కి నిలిచి) పాపీ, కనకాంగిని రంగయ్యకు కాల్చితివి గాదా? (మఱల దన్నును)

నారాయణ — (నెత్తి బాదుకొని) గడ్డి తిన్నాను. క్షమించండి. (చేతులు జోడించి మ్రొక్కును)

(వెంకయ్య ప్రక్కకి వచ్చును. నారాయణశాస్త్రి సిగ్గుచేత మొగము త్రిప్పుకొనును)

వెంకయ్య — నాయనా, చాల్లేండి. రక్తము కారుచున్నది. ఇంక స్వాతంత్ర్యము లేదు. విడువుము.

కేశవ — విడువాలునా?

నేపథ్యమున

సుబ్బయ్యా, నాన్నగారు కొంప మునుగుతూంటే డొక్కలో దాపీదాంతో నవసా లేదటా?

వెంకయ్య — వచ్చినారు. ఇంక విడువుము.

(అప్పుడు కనకముతో సుబ్బయ్య ప్రవేశించును)

సుబ్బయ్య — ఇదివో ప్రాణాలతో ఎక్కడికి పోతాడు?

బండివాఁడు—(తటాలున ఇవ్వలకు వచ్చి సుబ్బయ్యా కెదురుపోయి) వోశాస్త్రితే పళ్లూడఁగొడతాను. కదిస్తే గుండెలు పగల్దన్నుతాను.

సుబ్బయ్యా—(కొల్లబోయి నిలిచిపోవును)

వెంకయ్యా—(సుబ్బయ్యను కాచి) ఒకసారి నీకు మంగళహస్తాలు అయినవి. చాలదా?

బండివాఁడు—సెలవియ్యండి దొరగారు.

వెంకయ్యా—అందుమందరా. నానిపోఁదనా నీపాము?

కేశవ—బాబయ్యా, (నారాయణశాస్త్రిని చెప్పుల కాళ్లతో దొర్లించి) వీఁడు బ్రాహ్మణచండాలుఁడు. తాఁకగూడదు. ఇఁక పోదమా?

వెంకయ్యా—రా నాయనా.

కేశవ—శివాలయమునకుఁ బోయి స్వామిదర్శనము చేసినఁగాని నేనింటికి రాఁగూడదు.

వెంకయ్యా—అక్కరలేదోయి. సాలగ్రామతీర్థ మిచ్చెదనులే.

కేశవ—సరే.

(కేశవరావు, వెంకయ్యా, బండివాఁడు నిష్క్రమింతురు. శాస్త్రి లేచి కూర్చుండును. సుబ్బయ్యసమీపించును)

నారాయణ—తమ్ముఁడూ. ముందుఆసుపత్రికి వెడదాము.

సుబ్బయ్యా—తరవాత?

నారాయణ—మేస్త్రీటుకచేరికే. కనకాంగినాచేతి బొమ్మయైయున్నది మేస్త్రీటు రంగోలీపురుషుఁడు. కేశవరావునకు జైలు తప్పదు.

తెరదించవలెను.

షష్ఠాంకము — ప్రథమరంగము

——::O::——

కేశవరావుగృహము

(శివాసీమీద గోపాలశాస్త్రి, వేంకటరాయుఁడు, బ్రహ్మానందభారతీస్వాములవారు ప్రవేశింతురు)

బ్రహ్మానందభారతి — బావా, నిజముగా నేను తొందరపడినాను. బండి యెక్కుచుండఁగా కేశవుఁడు పదిసారులు పిలిచెను. కోపమునుపట్టజాలకపోయినాను. కలకత్తా చేరిన తరువాత "అయ్యో, పలుకకపోయితినే" యనితహతహపడినాను.

గోపాలశాస్త్రి — మనస్సునుస్వతంత్రమైనదానిగా దీసికొనలేనపుడు సన్న్యాసమేల? మీమాటలు, మీపిలుపులు, మీయలజడి ఇవియేమైనసన్న్యాసులకు అర్హములై యున్నవా? ఎవరయినఁ జూచిన భిక్షు గౌరవఁ జేయుదురా?

బ్రహ్మానంద — నీవు చెప్పినది నిజమే. అయితే జరిగిపోయినదానికి ఏమి చేయవచ్చును? నేను ఎక్కడికీ బిక్షకే పోను. శివాలయముకద్ద మఠమునిర్మించుకొని శిష్యులకు పాఠములు చెప్పుచునుందును. మా వెంకయ్యద్వారా ఇంటిలోని క్షేమసమాచారములుమాత్రము తెలిసికొనకుండ నుండలేను.

వేంకట — మఠములో నుండుటయే మంచిది. తమ దినపాఠమునకు కేశవరావు ఏర్పాటు సేయును.

బ్రహ్మానంద — అవును. వాఁడట్టివాఁడే. వాఁడు ఇంటిపెత్తనము చూచుకొనుచుండఁగా పైగా నుండి పర్యవేక్షణము సేయు యోగముమాత్రము నాకు లేకపోయినది. కానైతే యిప్పుడు సంసారభారమంతా వానిమీఁద నేపడినది. నేను మాత్రము దూరముగా నుండవలసివచ్చినది.

గోపాల — కడచినదితలచి ఏమిలాభము? ఈస్థితియైనను చెదరకుండ చూచుకొనుటమంచిది.

(అప్పుడు వెంకయ్యా కేశవరావు ప్రవేశింతురు. కేశవరావు అందఱకు సాష్టాంగపడును.)

గోపాల—(లేవదీసి) నాయనా, విచారింపకుము. ఏదో గ్రహము వక్రించుటచే ఇట్లు జరిగిపోయినది.

బ్రహ్మానంద—నాయనా, ఇట్లయిపోయినావు. నేను తొందరపడి నిన్ను ఒంటిగానిని జేసినాను.

వేంకట—బావా, దౌర్భాగ్యరోగ కామమోహములు నిన్ను బాధించినవి. దాని శక్తి నశించినది. ఇంక వగపు వలదు.

కేశవ—(తలవంచుకొని) పశ్చాత్తాపము గలిగినది. బుద్ధి వచ్చినది. అందఱూ క్షమింపవలెను.

గోపాల—క్షమించుట కేమున్నది? కుఱ్ఱతనము, దుస్సహవాసమును. ఇంత వేగముగా మేల్కొనినందులకు మాకు సంతోషముగా నున్నది.

కేశవ—(తండ్రియెదుటకుం బోయి శిరము వంచుకొనియే చేతులు మోడ్చి) "నాయనగారూ" అనుటకుమాఱుగా "స్వామీ" అని పిలువవలసి వచ్చినది. ఇది నాకు స్వయంకృతాపరాధము. మీరిక నెక్కడకూ పోవద్దు. నాలుగు దినములలో శివాలయముప్రక్క మఠము తయారగును. అందు ఉండి మమ్ము కాపాడుచుండఁ గోరెదను.

బ్రహ్మానంద—(కేశవుని శిరమునఁ జేయిడి) వత్సా, విచారము వలదు. అట్లే చేసెదను.

గోపాల—(వెంకయ్యతో) బావగారూ, అప్పుడుగాదిప్పుడు చెప్పండి. మీ ఋణము తీర్చుకొనుటకు మార్గములున్నవా?

వెంకయ్య—(చేతులు జోడించుకొని) మహాత్మా, అట్లనవద్దు. నేను చేసిన దేమీ లేదు.

వేంకట—అంతా మీరు చేసినదే. మీరు నడుము కట్టుకొనకున్న కేశవరావు ఇంత సులభముగా తేలకపోయియుండును.

వెంకయ్య—నేను రోగులకు కొంతవరకు చేయుచున్నాను. శాస్త్ర జ్ఞానమునకు ప్రసిద్ధిగల్గుట లేదు. ఒక్క ప్రాథమిక పుస్తకము గలదు. కోర్టు లంకెక్కినది నా సుబుద్ధి గాదేమి. మనలను తెలియ మనలేదు. ఆరును విరాళిక్కడ నుండి నన్ను కేశవరావును గద్దించెదను.

బ్రహ్మానంద—అదే కోరదలచినది. అల్లుడా, వయసున నీవు చిన్నవే; గాని బుద్ధికి బృహస్పతివి. కేశవుని మార్గమును సరిపెట్టుకొనుము గావింపుము.

గోపాల—పెద్దల యానతి మీరరాదు. ఉండి వారిని సంతోషపెట్టి పోయి నాయనా.

వెంకట—చిత్తము. వెంకయ్య మామగారికి నా మీద ఇంత అక్కర ఏదో తెలియదు. వారు మాటిమాటికి నాకు సందరిగొల్లను బంధము వేయుచున్నారు.

వెంకయ్య—శుభము చేయుచున్నను సంతోషమగును. రేపే పెండ్లి సాక్షి మాత్రము దీసికొని వచ్చెదను. (గోపాలరావు స్త్రీ దెస జూచి) తామున్న, అక్క గారును కూడ నా కాము దినములనాటికి ప్రయాణ ప్రస్తావము సేయవద్దు.

బ్రహ్మానంద—అవును.

గోపాల—తమ సెలవు.

వేంకట—మామగారూ,

వెంకయ్య—సెలవీయవలెను.

వేంకట—ఎవని జీవితమున మొదటి పొరపాటే గొప్పదగునో వాని జీవితమున మరి పొరపాటులు జరుగవు. కేశవరావు కన్నులు తెరచిన తరువాత చేసిన పని యిదియే. ఇదియే గొప్పపొరపాటులలో చేరిపోయినది. ఇంక ఈతెండు పొరపాటులుండవు.

వెంకయ్య—చిత్తము. చాల విలువగలైనమాట సెలవిచ్చినారు.

వేంకట—మేడమీద లక్ష్మి ఇతనినిమిత్తము నిమిషములు యుగములుగా గడుపుచున్నది. సెలవీయవలెను.

బ్రహ్మానంద—నిశ్చయము తీసికొనిపొమ్ము.

వెంకయ్య—ఇదే ముఖ్యమైనది.

గోపాల—నాయనా, లక్ష్మి పసిబిడ్డ. మర్యాదగా మసలుకొనుమనుము.

బ్రహ్మానంద—బావా, నీవు ఇప్పుడు ఉపదేశింపనక్కరలేదు. మీ వంశమున అనాదిగను ఉన్న సుగుణములు అన్నియు ఒక్క లక్ష్మియందే యున్నవి.

వెంకయ్య—ఇంత చిన్న వయస్సులో ఇంత సౌజన్యమును చూడలేదు. మాయింటికి దీపముగా నున్నది లక్ష్మి.

గోపాల—ఇంత స్వల్పకాలములో మీయనుగ్రహము పూర్తిగా సంపాదించుకొనిన మా లక్ష్మి అదృష్టవంతురాలు.

వెంకట—బావా, రమ్ము. (కేశవుని చేయి పట్టుకొనును)

కేశవ—బావా, మొగము చెల్లుట లేదోయి.

వెంకట—వెఱ్ఱివాఁడా, మనము చిన్నవాళ్లము. పొరపాటులు వచ్చుచునే యుండును. బెంగపెట్టుకొనకు. (అని కౌఁగిలించుకొని తీసికొనిపోవును)

వెంకయ్య—స్వామీ, వెంకటరాయుఁడుగారిని జూచిన నాకు బ్రహ్మానంద మగుచుండును. ఇంత చిన్నతనమున ఇంత సౌజన్యము నెందును చూడము. బుద్ధిలో ఇంతవాఁడు మఱిలేఁడు.

బ్రహ్మానంద—నీవు చెప్పునది హీనోక్తి గాని అతిశయోక్తి గాదు.

గోపాల—అంతా పెద్దల యాశీర్వాదము.

(అప్పుడు వెంకటరాయుఁడు ప్రవేశించును)

బ్రహ్మానంద—(వెంకటరాయని వెంకయ్యను జూచి) వీరు మాట్లాడుచుండుఁడు (గోపాలశాస్త్రితో) బావా, నీతో కొన్ని సంగతులు చెప్పవలసి యున్నవి. ఇటురమ్ము.

గోపాల—నాతోకంటె మాచిట్టిబాబుతో చెప్పుటమంచిది. అయినా రండు.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

వేంకట—మామగారూ, ఇంక సెట్టిబాకీ నిలిపియుంచుట యెందులకు, వడ్డీనష్టము.

వెంకయ్య—ఋణము ఉంచగూడదు. ఉంచవలసిన పనిలేదు.

వేంకట—మీవద్ద కేమాత్రము చేరినది?

వెంకయ్య—రొక్కము ఇరువదివేల పైచిల్లర మాత్రమే. బంగారము ఇప్పుడు కదుపవద్దు.

వేంకట—దానిసంగతి తరువాత యోచింతము. తరువాయి ఇచ్చెదను. సెట్టివద్దకుబోయి "కేశవరావువంటికుమారుడు నీకును కలడు. ఎప్పుడుతండ్రి చాటువానికి ఋణము పెట్టవద్దు. అది ముందుముందు సర్వనాశమునకు హేతువగు"నని చెప్పిపొమ్మ ఇచ్చివేసెరండు.

వెంకయ్య—అక్కరలేదు. సెట్టికి ఈయవస్థ చాలదినములక్రిందటనే ప్రారంభమైనది నిన్నరాత్రిపాపపుకుండ బ్రద్దలైనది.

వేంకట—ఈమాట ఉద్ఘాటించి మరీ రండు.

వెంకయ్య—చిత్తము.

తెరదించవలెను.

షష్ఠాంకము—ద్వితీయరంగము

అంతఃపురము

(సాష్టాంగపడి కేశవరావు ఆతనిని లేవనెత్తుచు లక్ష్మి ప్రవేశింతురు)

లక్ష్మి—అయ్యో, నాకీపాపము నేలఅంటగట్టెదరు? నేను మీయెడల నేమి అపరాధము చేసినాను? (లేవనెత్తును)

కేశవ—(లేచికూర్చుండి) లక్ష్మీ, నేను చండాలుఁడను. ఏమియు నెఱుఁగని నిన్ను యమయాతనపాలుచేసినాను.

లక్ష్మి—(భర్తచేతులు పట్టుకొని) మీరట్లనవద్దు.

కేశవ—నీపాదములంటుటకైననాకర్హతలేదు. నేను పాపాత్ముఁడను.

లక్ష్మి—నేను మీపాదములు పట్టవలసినదానను. మీరు నాశిరమున మీపాదమును ఉంచవలసినవారు.

కేశవ—అయ్యో, వెఱ్ఱిదానా, నేను నీశిరమున పాదము పెట్టి నిన్ను పాతాళమునకు త్రొక్కివేయలేదా?

లక్ష్మి—మీరట్లనవద్దని మఱల ప్రార్థన. మీరేమి చేసిన అదియే నాకు పరలోకమున ఆధారము.

కేశవ—గోలా, నీయెదుట నిలుచుటకేని నాకర్హత గలదా?

లక్ష్మి—నన్నేల శూలములతో నొప్పించెదరు?

కేశవ—అమృతకలశమును కాళ్లతోఁ దన్నివేసి మద్యభాండమును చేఁబట్టిన అధముఁడను. సిరిని నిరాకరించి పెద్దమ్మనాశ్రయించిన అభాగ్యుఁడను నీపేరు ఉచ్చరించుటకైన నాకు అధికారము గలదా?

లక్ష్మి—అయ్యో, ఇదేమి విపరీతము? ఇంకను నామీద అనుగ్రహము కలుగలేదా? (పాదములు పట్టుకొనును)

కేశవ—లక్ష్మీ, నామీఁదికోపమును మానవా? నాయెడల ననుగ్రహము పూనవా? నన్ను క్షమింపవా?

లక్ష్మి—అకటా! మీమాటలు నేనువినలేను. నాహృదయము బ్రద్దలయి పోవుచున్నది.

కేశవ—లక్ష్మీ, వలదువలదు. నీహృదయమును నేను ఎఱుఁగుదును. ఎఱిఁగియుండియే చెడితిని. నీవు నాహృదయక్షేత్రమున ప్రవహింపఁజేసిన ప్రణయవాహినిలో విషము కలుపుకొన్నాను. అయినను నీవుతొల్లిటి ప్రణయస్వరూపమవే. ఇది నీపుట్టినయింటి మాహాత్మ్యమునకు గుఱుతు.

లక్ష్మి—నేను మీయెదుట మాటలాడఁజాలను. నన్ను ఆయాసపెట్ట వద్దు. నన్ను రక్షింపుఁడు. (మఱలపాదములు పట్టుకొనును)

కేశవ—(చేతులుపట్టుకొని) లక్ష్మీ, వలదు. ఇది నేనుచేయవలసిన పని. మీయమ్మగారు ఎక్కడనున్నారు.

లక్ష్మి—పిలుతునా?

కేశవ—వలదువలదు. నన్నే వారికడకు గొనిపొమ్ము. నన్ను వారి పాదములమీద పడవేయుము. నాయెడల అనుగ్రహము చూపవలసిన దనినీవు ప్రార్థింపుము.

లక్ష్మి—పార్వతీ,

నేపథ్యమున

ఏమి తల్లీ,

లక్ష్మి—అమ్మగారి దర్శనమునకు వచ్చుచున్నాము.

నేపథ్యమున

రావచ్చును తల్లీ.

కేశవ—ముందు నీవు నడువుము.

లక్ష్మి—దయచేయుఁడి. (చేయి పట్టుకొనును)

తెరదించవలెను.

షష్ఠాంకము—ద్వితీయరంగము

వేశ్యావాటిక

(ఒక యింటియెదుట సుబ్బారాయుఁడు వేంకటరావు ప్రవేశింతురు)

సుబ్బారాయుఁడు—వేంకటరావుగారూ,

వేంకట—ఏమి సెలవు?

సుబ్బా—ఒక ప్రయోజనము నిమిత్తము నేఁడు మిమ్ము పోరానిస్థలమునకు తీసికొనిపోవుచున్నాను.

వేంకట—ప్రయోజనము సిద్ధించినచో బెంగ ఉండదు.

సుబ్బా—ఉన్నవానిలో మంచి స్థలము. నాజీవితమున ప్రప్రథమమున ఒక్కమాఱుమాత్రమే గురుదక్షిణ స్వీకరించుట కొప్పుట కరిగితినో అక్కడకే మిమ్ము కొనిపోవుచున్నాను.

వేంకట—అయితే మఱీ సంతోషము.

సుబ్బా—ఇదిగో ఈయిల్లు సుభద్రాచలము అను సానిది. ప్రఖ్యాతి పొందిన సానులలో నిది యొకటి. ఈలోపలకే మనము పోవలయును. దయ చేయండి.

(ఇరువురు గుమ్మమెక్కి లోపల ప్రవేశింతురు)

సుబ్బా—మన మెవరికోసము వచ్చితిమో వారితో మాత్రమే యింటి వాండ్రతో మీరు మాట్లాడ నక్కఱ లేదు.

వేంకట—చిత్తము.

(అప్పుడు సుభద్రాచలము ప్రవేశించును)

సుభద్రాచలము—నమస్కారములు. కూర్చుండవలెను.

(ఆగంతుకులు కూర్చుందురు)

సుభద్రాచలము—ఆలస్యమైనదే యని యెదురు చూచుచున్నాను. ఇక లోపలకు పోదునా?

సుబ్బా—ఏమి వేంకటరావుగారూ, మీరు సిద్ధముగ నున్నారా?

వేంకట—చిత్తము.

సుబ్బా—ఇటురా. (అని సుభద్రాచలమును కొంచెము దవ్వునకుఁ గొనిపోయి చెవిలో నేమో చెప్పును)

సుభద్రాచలము—(మందహాసము చేయుచు) అయ్యో. సిగ్గులచేటు.

సుబ్బా—తప్పదు. మేము చూడవలసిన స్థితి యదీ.

సుభద్రాచలము—(అర్ధాంగీకారముతో) సరే మఱీ. మీయాజ్ఞ తప్పదు నన్ను ముందు పోనిండు. తరువాత అయిదు నిమిషములు తాళుఁడు.

(వెడలిపోవును)

సుబ్బా—నీవే ముందు పొమ్ము. మేముపోయిన నేమున్నదీ? (వేంకట రావును తనవద్దకు పిలిచి) మీరు గదిలో ముందు ప్రవేశింపవలెను. ఇక్కడ నుండుడు. (అని తన ముందు నిలుపుకొనును)

వేంకట—నాకు కాళ్లు వడకుచున్నవి.

సుబ్బా—ఏల?

వేంకట—రారానివోటికి వచ్చితి మనీ.

సుబ్బా—ఈభయ మెప్పుడూఉండునట్లు నూచుచున్నాడు. (అంతట ఒక తెర లేచును. ఎదుట కుర్చీమీఁద సాంబశివరావు కూర్చుండియుండును. సాంబశివరావు ఒడిలో సుభద్రాచలము కూర్చుండియుండును. ఒకబల్లమీఁద తోలుపెట్టె, పైకప్పు ఉండును)

సుభద్రాచలము—(సరసుని చుబుకము దువ్వుచు) రాజా, నాకుబనా రసు చీర కొనిపెట్టవూ?

సాంబశివరావు—అలాంటి విదేశీగుడ్డలు ఇఁక పనికిరావు. రాట్నము కొనితెస్తాను. నూలు వడకుము. చీర నేయింతును.

సుభద్రాచలము—నేను కట్టలేను బాబూ ముతకచీరలు.

సాంబశివరావు—మఱియేస్తే? విదేశీగుడ్డ కట్టనని నాకు వ్రతం

సుభద్రాచలము—ఇప్పుడేమి కట్టినావు?

సాంబశివరావు—నీపోరు పడలేక నీయింట నున్నంతకాలం గ్లాస్గో కట్టుచున్నాను.

సుభద్రాచలము—కనుక బనారసు చీర కొను. నీవ్రతము నీవు కట్టు కొనిన పెండ్లాముదగ్గ చెల్లించుకో. ఇక్కడకు వచ్చి సంవత్సరములనుంచి సం వత్సరమునకు మూఁడు బనారసు చీరలు కొంటున్నావు. ఇప్పుడీ వికారమేల? బనారసు చీర రేపు కొనక తప్పదు. ఊఁ. ఇదిగో ఇదే చెప్పడం

సాంబశివరావు—సరేలే. ఏదీముద్దు?

(సుభద్రాచలము బుగ్గ ఇచ్చును. సాంబశివరావు ముద్దుగొనును. ఈ సమయములో సుబ్బారాయఁడు వేంకటరావును ముందునకు ద్రోసి

తాను వెనుకకుఁ బోవును,

వేంకట—(ధైర్యముగా నిలిచి) శివరావు? (అని పిలుచును)

(సాంబశివరావు వెల్లవోవును. సుభద్రాచలము లేచి నిలుచును. సిగ్గుపడిన సాంబశివరావు లేవలేక కూర్చుండియే యుండును)

వేంకట—సాంబశివరావు!

సుభద్రాచలము—(ముంగోపముతో) ఎవరు మీరు?

వేంకట—సాంబశివరావు!

సాంబశివరావు—అసమయమున వచ్చుటయే గాక ఇంకను మొఱఁద వేల? (కుర్చీలో సరిగా కూర్చుండును)

వేంకట—నీవు ఇక్కడి కేల వచ్చితివి?

సాంబశివరావు—వైద్యునకు. నీవెందుకు?

వేంకట—నిజము చెప్పుము. ఇక్కడి కెందులకు వచ్చితివి?

సాంబశివరావు—నాగరికత తెలియని పూర్వకాలపు మనుష్యునివలె—కోయవానివలె—కొండవానివలె ప్రవర్తించుచున్నావు. (కొంచెము కోపముతో) నీవెందులకు వచ్చితివి?

వేంకట—నిన్ను చూచుటకు (చిఱునవ్వు నవ్వును)

సాంబశివరావు—నేను నీకొఱకే వచ్చి యిక్కడ కనిపెట్టుకొని యున్నాను

వేంకట—తోచినది యిప్పటికి యుక్తి. అయితే ముందు వచ్చి యేమి చేయుచున్నావు?

సాంబశివరావు—ఇఁక సహింపఁజాలను. అవతలకు బోయెదవా లేదా?

(కుర్చీమీఁదనుండియే యార్భాటము సేయును)

వేంకట—నీ భేషజములకు నేను జడియను.

సుభద్రాచల—అయ్యా, సాని, సరసుఁడూ సరసాలాడుకొనుచుండగా—

సాంబశివరావు—(చేయి జాడించుకొని తనలో) చంపేసిందిరా!

సుభద్రాచలము—ఇట్టి సమయములో వచ్చుటయే గాక పైగా మోటు

మాటలాడెదవ రేల?

వేంకట—నీకు కోపము వలదు. ఇదే పోవుచున్నాను. క్షమింపుము.
(బయలుదేఱును)

సుభద్రాచలము—(వెంటనువ్వ్మముకఱకును వచ్చి) సరసం తెలియక పోతే సరి. చదువుకోఁగానే సరా? ఇలాంటి మొగాలేసానియింటికిరావలసినవి. (అని తలుపు వేసికొనును)

వేంకట—(ఇవతలకు వచ్చి సుబ్బారాయనిఁ గలిసికొనును. సుబ్బారాయఁడు నవ్వుచుండును)

వేంకట—చాలునిఁక దయచేయండి.

సుబ్బారాయఁడు—తీఱినదా మీ గొప్ప సందేహము?

వేంకట—తీఱినది. ఇక్కడ కాదు. రండి.

(అని యిరువురు వీధిలోనికి వత్తురు)

వేంకట—హాహహా, ఏమి కాలమండీ. ఏమి పోగాల మండీ వీనికి? సానలను నాశనము చేసెదనని వ్రతము. సానిని ఒడిలోకూర్చుండఁబెట్టుకొని ముద్దులాట. ఛీ, ఎవనిని నమ్మగూడదండీ.

సుబ్బా—మీపుణ్యమూరయె ఈదెబ్బ అందఱమీఁదికి విసరకండి.

వేంకట—అంతాఇట్టివాళ్లేఉంటారా? వేశ్యాబహిష్కారమునుగుఱించి వైద్యము ప్రారంభించినప్పటినుండీ అనగా పమ్మనైదేండ్లనుండీ వీఁడు చేయు ఆర్భాటమునకు మేఱ లేదు.

సుబ్బా—పదియేండ్లనుండి యీయన ఈవృత్తిలో నున్నట్లు సాని మాటలనలనమీరు గ్రహించియే యుందురు.

వేంకట—అవును. నాహృదయముదహించుకొని పోవుచున్నది. గ్లాస్గో మల్లుగూడ కట్టినాఁడు.

సుబ్బా—అది సానియింటి వేషము

వేంకట—వీని పిండాకూడు. మొన్న మదరాసులో జరిగిన కాంగ్రెసు

కమిటీమీటింగులో వేశ్యాబహిష్కారము జనులకు బోధించు నుపాయములను సూచించుటకు ఒక కమిటీ ఏర్పాటుచేయఁబడినది. దానికి వీనిని జనరల్ సెక్రటరీగా నియమించినారు.

సుబ్బా—చిత్తము.

వేంకట—వీఁడు దొమ్మలాడి ఆపదవి పుచ్చుకొన్నాఁడండీ.

సుబ్బా—చూచినారా?

వేంకట—ఛీ, వీనిబ్రతుకు కాలా.

సుబ్బా—సెల వయితే ఇంకొక చిత్రము చూపెదను.

వేంకట—ఏమిటది?

సుబ్బా—ఈయనకు ఆవీధిని ఒక భోగముది ఉన్నది. ఇది సానిది.

వేంకట—అది యొకటా?

సుబ్బా—ఇది శిష్యురాలు గనుక చెప్పిన మాట వినునని యిక్కడకు తీసికొనివచ్చినాను. అక్కడఁగూడ అభ్యంతరముండఁగూడదు. పోవుదమా?

వేంకట—వలదువలదు. ఇది చాలును. రెండు మాఱులు పరీక్ష సేయుటకుఁ బోయిన మూఁడవ మాఱు మనస్సు స్వాధీనము తప్పి పోవచ్చును.

సుబ్బా—అవును. తరువాత ఏమనుకొనినను ప్రయోజనము లేదు. మిమ్ము వ్రతము చెఱిపి సానియింటికి తీసికొనివెళ్లినందులకు క్షమింపవలెను. (చేతులు పట్టుకొనును)

వేంకట—అక్కఱలేదు స్వామీ, మీరు చూపకొనిపోయిననాకన్నులు తెఱచినారు. లోకములో ఎన్ని చిత్రాలు ఉన్నవండీ?

సుబ్బా—నాయనా, మీ రేమి చూచినారు? ఇలాంటివాళ్లు నాకండ్ల యెదుట లక్షలైనారు.

సీ. "ఇదె రాజమండ్రి వెళ్లెద" నంచు బండెక్కి
కళ్యానాకిలి తట్టు కడ నొకండు
"పచరింపు, చీర్లాడి కట్టు" నంచు నిశిధి

గణిక యింటికిఁ జేయు కరణ మొకఁడు
"గంధి చెప్పెను గణికలఁ జూడవ" ద్దంచు
స్వయ ముంచుకొను వలంటీయ రొకండు,
"డ్యూటీ" కటుఁచిల్లు దాఁటి రాత్రుల, సాని
తో సుఖంబుండు పోలీ సొకండు.

గీ. వైద్యమున కంచు సంస్కర్త, బదులు గొనియొ
కనుగొనెద నంచు కాంగ్రెసుకమిటి కధిపుఁ
డేమొ, యేమో యటం చిఁక నెంద ఱని
చనుచు నే యుంద్రు భోగాల సరసములకు.

వేంకట—ఎన్ని తమాషా లైన నుండవచ్చును.

సుబ్బా—కావున నామనవి యేమనఁగా? భారతజాతియొక్క సాంప్రదాయము మాఱినంతకాలము వేశ్యాబహిష్కారము సాధ్యము గాదు. ప్రయత్నించిననుకొలఁది చెడును. దానికొఱకు చేసిన ప్రయత్నమూ, వెచ్చించినధనమూ, గడపిన కాలమూ వ్యర్థములు. మీదేశమున వేశ్యాజాతియనునది ఉండనేగూడదని తలంతు రేని పాశ్చాత్యుల సంఘనియమముల నన్నిటినీ అవలంబింపుఁడు.

వేంకట—అట్లయిన భారతీయత చచ్చియే పోవును. అది వలనుపడదు.

సుబ్బా—కానిచో ఇది సాధ్యపడదు.

వేంకట—నిశ్చయమే.

సుబ్బా—ఈనిశ్చయజ్ఞాన మిప్పటికైన మీకు కలిగినందులకానందము. దయచేయండి స్వామిదర్శనమునకు వేళ యగుచున్నది.

తెరదించవలెను.

సంపూర్ణము

వీరపూజ

ఇందు చంద్రగుప్తుడు, పృథ్వీరాజు, భీమసింహుడు, హమీరసింహుడు, సంగరాణా, ప్రతాపసింహుడు అను ఆరుగురు భారతీయవీరుల చరిత్రలు గంభీరశైలిలో సవిమర్శముగ వర్ణింపబడినవి. ప్రఖ్యాతిగన్న గ్రంథము. రు. 1—0—0

అనాథబాలిక	(నవల)	...	రు. 0—10—0
శ్మశానవాటిక	,,	...	0—12—0
మిథునానురాగము	,,	...	0—12—0
నాగకాంత	(నాటకము)	...	0—12—0
రామదేవవిజయము	,,	...	0—6—0
సాహసిక రాజపుత్రిని		...	0—6—0
పాణిగృహీతా శ్రవణానందశృంఖల		...	0—6—0
విజయనగర రాజుల కథలు		...	0—3—0
చిత్తూరు రాజుల కథలు		...	0—4—0
ఢిల్లీ చక్రవర్తుల కథలు		...	0—4—
గోల్కొండ నవాబుల కథలు		...	0—2—0

కోరువారికి కేటలాగు ఉచితము

పండిత శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు

కళాభివర్ధనీ పరిషత్తు— రాజమండ్రి